

LUONTOAVUSTEINEN HOIVATYÖ

**Toimijuuden kehittyminen ja toiminnan kriittiset pisteet
työntekijöiden kertomana**

Merja Leppäaho
Pro gradu –tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Kevät 2016

TIIVISTELMÄ

Luontoavusteinen hoivatyö. Toimijuuden kehittyminen ja toiminnan kriittiset pisteet työntekijöiden kertomana

Merja Leppäaho

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Jyväskylän yliopisto

87 sivua + 1 liite

Kevät 2016

Ohjaajat: YTT Professori Aila-Leena Matthies ja YTM yliopistonopettaja Anne Saarela

Tutkimukseni tarkastelee luontoavusteisen toiminnan soveltamista hoivatyössä vanhus- ja vammaistyöntekijöiden kokemana erityisesti työntekijöiden ammatillisen ja henkilökohtaisen kehitys- ja muutosprosessin näkökulmasta. Keskeiset tutkimuskysymykset ovat millaisia kokemuksia hoivatyöntekijöillä on luontoavusteisen toiminnan ammatillisesta toteuttamisesta, miten työntekijät kokevat luontoavusteisen toiminnan vaikuttaneen hoivatyön tekemisen tapoihin, ajatteluun ja omaan ammatilliseen toimijuuteensa sekä millä tavalla luontoavusteisuus vertautuu työntekijöiden henkilökohtaiseen luontosuhteeseen ja aiempaan koulutus- ja työhistoriaan. Aineistona tutkimuksessani on yhdeksän hoivatyöntekijän haastattelut viidestä eri vanhusten ja vammaisten asumispalveluyksiköstä. Tutkimusmenetelmänä on narratiivinen haastattelu, jossa haastateltava saa kertoa kokemuksistaan vapaasti kertomuksena, missä muutos, transformaatio ja prosessi tulevat luonnollisesti esille osana kertomusta. Analyysimenetelmänä on aineistolähtöinen Grounded theory ja narratiivinen tyypittely.

Tutkimukseni yhteiskunta- ja sosiaalitieteelliset teoreettiset lähtökohdat kiinnittyvät ihmisen ja luonnon välistä suhdetta tarkasteleviin ympäristönäkökulmiin, joita edustavat erilaiset ihmis- ja luontokäsitykset sekä ekososiaalisen sosiaalityön ja ns. vihreän sosiaalityön lähestymistavat. Sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden näkökulmasta luonnon ja ympäristön merkitys liittyy erityisesti eri aikoina eri tavalla painottuviin ja muokattaviin hoito- ja hoivatyön ydinsisältöihin ja ihmiskäsityksiin, jolloin tutkimuksen teoreettiseen tarkasteluun nousevat tiedonmuodostukseen ja muutostematiikkaan liittyvät näkökulmat esimerkiksi toiminnan syvärakenteista tai oppivasta organisaatiosta.

Tutkimustuloksena esitän luontoavusteisen hoivatyön toimijuudesta kolme mallitarinaa, joita kutsun *luontolähtöisten osaajien, ammatillisten kokeilijoiden ja ekokriittisten kehittäjien* näkökulmiksi. Mallitarinat kuvaavat haastatteluaineistosta hahmottamiani luontoavusteisen hoivatyön toimijuuden kehityspolkuja. Mallitarinoiden pohjalta kuvaan edelleen luontoavusteisen hoivatyön organisaatiotason prosessia ns. kriittisten pisteiden kautta. Esitän, että luontoavusteisen toiminnan omaksuminen edellyttää sekä työntekijältä että organisaatiolta aktiivista, tavoitteellista ja luovaa uusien ajattelu- ja toimintatapojen prosessinomaista työstämistä. Tuossa prosessissa yksilön henkilökohtainen luontosuhde, osaaminen ja ammatillinen kehitys vahvistuvat organisaation mahdollistamien resurssien, kannustamisen ja toiminnasta saadun palautteen seurauksena osaksi organisaation luontoavusteista toimintaa. Haastateltavien kokemukset antavat viitteitä myös ihmisen luontosuhteen yhteiskunnallisen uudelleen määrittelyn tarpeesta sekä laajemmasta yhteiskunnallisesta kysymyksenasettelusta ja paradigman muutoksesta ihmisen luonto- ja ympäristösuhteessa osana sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa.

Avainsanat: ekososiaalinen, hoivatyö, luontoavusteisuus, muutos, prosessi, toimijuus

SISÄLTÖ

1. LUONNOLLISESTI HYVÄSSÄ HOIDOSSA.....	4
2. IHMISEN LUONTOSUHDE SOSIAALITIEDELLISEN TUTKIMUKSEN KOHTEENA	10
2.1. Ihminen luonnossa vai luonto ihmisessä? Erilaiset ihmis- ja luontokäsitykset sosiaalitieteellisen ympäristökäsityksen taustalla.....	10
2.2. Ekososiaalinen orientaatio erityisenä sosiaalitieteellisenä näkökulmana.....	15
2.2.1. Sosiaalisen ekologiaa paikantamassa	15
2.3. Luonto hyvinvoinnin lähteenä.....	19
2.3.1. Green care –toiminta esimerkkinä luontoavusteisesta toiminnasta sosiaali- ja terveysalalla.....	21
3. TUTKIMUSASETELMA	24
3.1. Tutkimuskysymykset.....	24
3.2. Tutkimusmenetelmä	25
3.2.1. Fenomenologiasta narratiiviseen haastatteluun.....	25
3.2.2. Kertomukset kokemusten välittäjänä	26
3.3. Aineiston kokoaminen.....	29
3.4. Analyysimenetelmänä Grounded theory ja narratiivinen tyypittely.....	33
3.5. Aineistolähtöisyys ja tutkijan positio tutkimuksen luotettavuuden.....	37
pohdintoissa.....	37
3.6. Eettisyys erityisenä sensitiivisyytenä	40
4. LUONTOAVUSTEISEN HOIVATYÖN TOIMIJUUS	42
4.1. Kategoriat luontoavusteisen hoivatyön toimijuuden jäsentäjinä.....	42
4.2. Luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta kuvaavat mallitarinat.....	45
4.2.1. Maatilan tyttöjä ja sienihulluja - luontolähtöiset osaajat organisaation innostajina.....	45
4.2.2. Hyvää tahtoa enemmän kuin osaamista – ammatilliset kokeilijat hoivatyön uudistajina	48
4.2.3. Ekokriittiset kehittäjät tulevaisuuden visionääreinä.....	50
5. LUONTOAVUSTEISEN HOIVATYÖN KRIITTISET PISTEET.....	53
5.1. Luontoavusteisen hoivatyön kokonaisprosessi.....	53
5.2. Prosessin kriittiset pisteet	55
5.2.1. Työntekijän luontosuhde ja ammatillinen osaaminen	55
5.2.2. Organisaatio ja käytännön toteutus	63
5.2.3. Vaikuttavuus, palaute ja työn merkityksellisyyden kokemus	69
6. LUONTOAVUSTEINEN HOIVATYÖ JA PARADIGMAN MUUTOS?.....	74
LÄHTEET.....	81

LIITE 1

1. LUONNOLLISESTI HYVÄSSÄ HOIDOSSA

Niinpä niin –
Myytiin tila, talo ja tavarat,
osake kaupungista,
helpompi vanhoille: vessa vesiposti teevee
päivätanssit ja bingo.
Vaimo viihtyy, kotona vain yösydännä.
Minä ikkunassa päivät:
Jokohan siellä riihirinne pälvissä
Aamubarhaisella teeri soi suon takana
ja varis luuhottaa peltojen yli risu nokassa.
Mitenkähän ne oraat talvehtii –
Ennen minä siellä vaikka saunakamarissa,

kantaisin puut metsästä,
veden kaivosta.
Täällä tyhjän panttina.

Maaria Leinonen

Honkametsät, viljapellot ja järvimaisemat ovat ikuistettuna monessa suomalaisessa kulttuurimaisemassa, lapsuudenmuistoissa ja kotialbumien sivuilla. Tuhansien järvien Suomessa luonto on useimmilla niin lähellä, että sitä voi olla joskus vaikea erottaa omasta mielenmaisemasta erityiseksi elinympäristöksi. Vuosikymmenien aikana ihmisen elin- ja toimintaympäristö on kuitenkin muuttunut kaupungistumisen, teollistumisen ja kansainvälistymisen seurauksena ja haastanut myös ihmisen luontosuhteen viemällä ihmisen keskelle kaupunkimaisemaa ja luonnonympäristön kaupungin laitamille. Maaria Leinosen (1983) runossa heijastuvat mielestäni osuvasti yksilön, ympäristön ja yhteiskunnan muutokseen liittyvät ulottuvuudet ja ristiriidat, jotka vaikuttavat ja haastavat myös nykypäivän ihmisen toimintaympäristössään ja elämismaailmassaan. Runon henkilö edustaa mielikuvissani tiettyä ikäpolvea, jolle luonto on todennäköisesti ollut osa arkea niin asumisen, elämisen kuin toimeentulonkin näkökulmista. Mielenkiintoisen runosta tekee sen sisältämä viittaus yhteiskunnallisesta ja kaupungistumisen mukanaan tuomasta muutoksesta, jossa ihmisen, luonnon ja tämän toimintaympäristön väliset etäisyydet hahmottuvat ajallisesti ja paikallisesti henkilön elämänkaareissa. Runon henkilölle muutto kaupunkiin näyttäytyy ankeana, puoliso sen sijaan tuntuu viihtyvän uudessa elinympäristössään. Tämä Leinosen runon muodossa esiintuoma ihmisen ja luonnonympäristön etäisyys, tai läheisyys, on taustalla myös tässä tutkimuksessa. Tulevana sosiaalityöntekijänä olen kiinnostunut tutkimaan ihmisen ja luonnon välistä suhdetta

erityisestä sosiaalitieteellisestä näkökulmasta, siitä miten luonto otetaan osaksi yhteiskunnallista järjestelmää. Miten ihmisen ja luonnon suhde rakentuu tai rakennetaan osaksi sosiaali- ja terveystalvveluita ja hoivatyötä?

Tutkimukseni kohdistuu käytännön tasolle, sosiaali- ja terveystalvvelulla toteutettavan luontoavusteisen hoivatyön soveltamiseen. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat luontoavusteista hoivatyötä tekevät vanhus- ja vammaistyöntekijät, joita haastatteleamalla pyrin tarkastelemaan millaista ammatillista ja henkilökohtaista toimijuutta luontoavusteinen hoivatyö soveltajaltaan ja toteuttajaltaan edellyttää. Millaisia merkityksiä luontoavusteinen hoivatyö saa vanhus- ja vammaistyöntekijöiden henkilökohtaisen luontosuhteen, ammatillisen kehityksen ja toimijuuden näkökulmasta? Entä millä tavalla luontoavusteisuus omaksutaan osaksi hoivatyötä? Miten luontoavusteista hoivatyötä käytännössä toteutetaan ja otetaan osaksi hoivatyötä tekevän organisaation toimintaa ja strategisia tavoitteita? Onko tulevaisuuden lähihoitajan osattava kasvattaa tomaatteja tai sosiaaliohjaajan tiedettävä miten possua hoidetaan ja miten nämä tiedot ja taidot tarvittaessa opitaan?

Olen jo pitkään ollut kiinnostunut yksilön, ympäristön ja yhteiskunnan välisistä suhteista, mutta mielenkiintoni varsinaiseen luontoavusteiseen hoivatyöhön heräsi sosiaalityön maisteriopintojen aikana tutustuttuani ns. Green care –toimintaan. Viime vuosikymmenellä Suomeen rantautunut Green care –toimintamalli on esimerkki pyrkimyksistä edistää luontoavusteisen toiminnan vakiintumista ja aktiivista hyödyntämistä aiempaa systemaattisempaan ja strategisena osana hoiva- ja hoitotyötä. Green care –toimintaan liittyvää hanketoimintaa on ollut ympäri Suomen ja hankkeissa tehtyjen selvitysten mukaan Green care –toimintamallia hyödyntäviä sosiaali- ja terveystalvveluja kohtaan on kiinnostusta niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla. Alueellisten selvitysten perusteella menetelmien ja toimintamallien käytännön hyödyntämisessä on kuitenkin vielä kehitettävää (mm. Nissinen 2011; SEDU Aikuiskoulutus 2013). Sosiaali- ja terveystalvvelan työntekijöiden Green care- ja luontoavusteista toimintaa koskevia käsityksiä ja kokemuksia on selvitetty myös Pro graduissa ja erityisesti sosiaali- ja terveystalvvelan koulutusohjelmien AMK-opinnäytetöissä, joissa esiin on tullut toiminnan kehittämistarpeita ja luontoavusteisen toiminnan yhteys työntekijöiden työhyvinvointiin ja ammatilliseen kehittymiseen (mm. Peuraniemi 2012; Ristola 2013). Green care -toiminnan ja sosiaalityön yhteyksiä työntekijöiden näkökulmasta on tutkinut kandidaatin- ja Pro gradu –tutkielmissaan ainakin Armi Lehto (Suopanki 2011; Lehto 2012).

Vaikka kiinnostukseni aiheeseen löytyy Green care –toimintaan liittyvästä tematiikasta, en kuitenkaan ole sitoutunut tutkimuksessani erityisesti Green care –toiminnan tutkimukseen. Käsitteeni mukaan Green care –toiminta on osa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ja ympäristönäkökulmia painottavaa sosiaali- ja terveystalouden suuntausta, jossa on aineksia myös laajempaan yhteiskunta- ja sosiaalitieteelliseen kysymyksenasetteluun. Green care ei ole myöskään näkemykseni mukaan vielä täysin vakiintunut ja selkeästi määriteltävissä oleva toimintamuoto tai menetelmä, jonka puitteissa voisi löytää tutkimuksellisesti yhtenäistä linjaa laajemmassa luontoavusteisuuden mittakaavassa. Tässä tutkimuksessa en siis tutki varsinaisesti Green care –toimintaa, vaan käytän laajempaan kokonaisuuteen viittaavaa luonto- ja eläinavusteisen toiminnan käsitettä koskien vanhusten ja vammaisten sosiaali- ja terveystalouksia.

Luonnon hyvinvointivaikutuksien merkitys hoiva- ja hoitotyössä tuodaan esille useissa tutkimuksissa ja julkaisuissa, jotka osoittavat, että hoiva- ja hoitotyön asiakkaat hyötyvät ympäristö- ja luontosuhteen ylläpitämisestä ja edistämisestä paitsi henkisinä, myös fyysisinä vaikutuksina (mm. Rappe 2005; Mikkola 2005; Vähäkangas & Tuomisto 2010). Vanhus- ja vammaistyössä työntekijöiden merkitys asiakkaiden ympäristö- ja luontosuhteen käytännön mahdollistajana ja toimijana olosuhteiden ja hyvinvoinnin esteellisyyden poistamisessa on keskeinen. Toiminnan ei tarvitse olla suurta, vaan tutkimusten mukaan pienetkin muutokset esimerkiksi huonejärjestelyissä voivat lisätä ja vahvistaa vuodepotilaan ns. elvyttäviä luontokokemuksia (esim. Rappe 2003; Mikkola 2005). Luontoavusteisessa hoivatyössä luonnonympäristöillä, puutarhalla, eläimillä tai esimerkiksi maatilaympäristöllä on oma merkityksensä asiakkaan hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja edistämisessä. Luonnonympäristöjen lisäksi myös rakennetut asuin- ja elinympäristöt vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin. Ns. *Ekososiaaliset* ulottuvuudet (mm. Närhi & Matthies 2001; Närhi 2015), joiden keskelle siis luonto, ihminen ja tämän elinympäristö sijoittuvat, taipuvat myös laajemmiksi ihmisen sosiaalisiksi, kulttuurisiksi, historiallisiksi ja yhteiskunnallisiksi ulottuvuuksiksi. Etenkin kaupunkimaisissa ympäristöissä elinympäristön merkitys ihmisen toimintaan voi ilmetä konkreettisina rajoituksina, mahdollisuuksina, viihtyvyytenä tai viihtymättömyytenä. Ekososiaalisissa kysymyksissä ei ole kyse vain konkreettisesta metsästä, vaan myös siitä mitä metsä, luonto ja ympäristö kellekin kussakin ajassa merkitsevät.

Laajempien ympäristökysymysten nousu osaksi yhteiskunnallista ja taloudellista päätöksentekoa haastaa myös sosiaali- ja terveystalouden määrittelemään toimintansa

tavoitteita aiempaa kokonaisvaltaisemmin suhteessa ihmisen hyvän elämän määritelmään ja yksilöiden ja yhteisöjen toiminta- ja elinympäristöön. Yhdeksi merkittävimmäksi nykyhetken ja lähitulevaisuuden yhteiskunnalliseksi ja taloudelliseksi sosiaali- ja terveyspalveluiden muutostekijäksi on arvioitu väestön ikääntyminen ja sitä seuraava huoltosuhteen kuormittuminen. Ajankohtaisessa keskustelussa ei ole jäänyt epäselväksi, että sosiaali- ja terveysalalla tarvitaan kipeästi uusia keinoja kohdata erilaiset palvelutarpeet aiempaa taloudellisemmin. Kunta- ja palvelurakenteen muutosten yhteydessä puhutaan jopa julkisen sektorin kriisistä, missä kuntien paineet lainsäädännöllä asetettujen velvollisuuksien täyttämässä taloudellisten puitteiden rajoissa ovat erityisen kovat. Yhteiskunnallisten muutospainoiden keskellä on huomioitava myös aiempaa tietoisemmin ympäristökysymykset ja ns. kestävän kehityksen odotukset ja yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvät vaatimukset. (Volanto 2012, 95-97.) Sosiaali- ja terveysalalla heijastetaan yhteiskunnan tilaa tavalla, joka soveltuu mielestäni erinomaisesti ihmisen, tämän elin- ja toimintaympäristön ja yhteiskunnan välisten haastavien suhteiden tarkasteluun. Sosiaali- ja terveysala on paitsi merkittävä osa yhteiskunnallista järjestelmää, myös oleellinen toimija yksilöiden hyvinvoinnin edistämässä - sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset työskentelevät konkreettisesti ja käytännönläheisesti yksilöiden ja erilaisten yhteisöjen parissa, mutta samalla tiukan yhteiskunnallisen suunnittelun, ohjauksen ja budjetoinnin varassa. Tästä näkökulmasta kestävän kehityksen ja ekososiaalisten kysymysten tarkastelu on luontevaa myös laajemmalle sosiaali- ja terveysalaa koskevalle sosiaalitieteelliselle tutkimukselle.

Ihmisen luontosuhteessa tapahtuvat muutokset haastavat sosiaali- ja terveysalan toimijat tarkastelemaan toimintansa lähtökohtia, tavoitteita ja työn tekemisen ja vaikuttamisen tapoja aiempaa laajemmin. Vaikka työntekijät ovat oleellinen tekijä luontoavusteisen toiminnan soveltamisessa ja toteuttamisessa käytännön hoivatyössä, on työntekijöiden näkökulma ja kokemukset luontoavusteisen toiminnan tutkimuksessa vähemmän tutkittu aihealue. Tämä johtunee osaksi luontoavusteisen toiminnan asiakaslähtöisen vaikuttavuustutkimuksen tarpeesta. Toisaalta luonnon hyvinvointivaikutuksiin liittyvää tutkimusta on jo saatavilla ja luontoavusteisen toiminnan kehittäminen on siirtymässä yksittäisistä tapauksista kohti laajenevaa ja leviävää hoivatyön trendiä myös yhteiskunnallisessa merkityksessä. Esimerkiksi Suomen ympäristökeskuksen ja Luonnonvarakeskuksen vetämässä vuosina 2013-2014 toteutetussa Argumenta-hankkeessa (Jäppinen, Tyrväinen, Reinikainen, Ojala 2014) luotiin perustaa luonnon terveyshyötyjä ja

sosiaali- ja terveyspalveluja yhdistäville toimenpide-ehdotuksille. Lopputuloksena Argumenta-hanke esittää, että Valtioneuvoston tulisi tehdä periaatepäätös vuosille 2015-2025 kansallisesta Luonto ja hyvinvointi –toimenpide- ja tutkimusohjelmasta, jonka toivotaan edistävän luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalvelujen sekä ihmisen terveyden välisen suhteen selvittämistä ja parempaa huomioon ottamista yhteiskunnassa ja kansalaisten terveyden edistäjänä (Jäppinen ym. 2014, 76).

Tutkielmani lähtökohta yksilön, ympäristön ja yhteiskunnan välisen suhteen tarkastelussa haastaa pohtimaan sosiaali- ja terveysalan toimijuutta tulevaisuuden muutoksen näkökulmasta. Luontoavusteisen ja luonnonympäristöt huomioivan hoivatyön kehittämisessä ja toteutuksessa vastassa ovat usein vuosikymmenien aikana kehittyneiden ja medikalisoituneidenkin organisaatiokulttuurien ja työn tekemisen tavat. Tarve henkilöstön koulutukselle ja hoivatyön kehittämiselle luontolähtöisempään suuntaan on lisääntynyt toiminnan yleistyessä. Luontoavusteisen toimintamallin sisäistyminen osaksi organisaatiokulttuuria ja työntekijöiden toimintatapoja ei ole kuitenkaan välttämättä helppo tehtävä. Niukkenevien taloudellisten resurssien ja tehokkuusvaatimusten keskellä sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden kokemukset vanhusten ja vammaisten hyvästä hoidosta, luontosuhteen edistämisestä tai virkistystoiminnan, kuten ulkoilemisen tarpeista ja toteuttamismahdollisuuksista voivat kertoa hoiva- ja hoitotyössä kohdatuista ammatillisista ja henkilökohtaisista, mutta myös yhteiskunnallisista ristiriidoista (Mikkola 2005) Riippumatta muutoksen sisällöstä tai tavoitteista, tutkimusten mukaan organisaatioissa tapahtuvat muutokset edellyttävät työntekijöiltä monia muutosvalmiuksia (mm. Sinervo 1997; Aejmelaesus, Kan, Katajisto ja Pohjola 2007; Seppänen-Järvelä 2009). Toisaalta luontoavusteisen toiminnan toteuttamisen keinot voivat tuoda esille sellaista uutta ja tarpeellista osaamista ja luovuutta, jonka kehittämisestä hoiva- ja hoitotyössä olisi erityistä hyötyä paitsi asiakkaille, myös työntekijöille itselleen (esim. Mikkola 2005, Aejmelaesus ym. 2007). Hoivatyön kehittäminen luontoavusteisten toimintamallien ja –menetelmien hyödyntämisessä voi edistää myös laajemmin sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajien ja toteuttajien yhteiskunnallisia ja taloudellisia tavoitteita.

Tutkimukseni voi antaa viitteitä niistä osaamisen ja ajattelutavan muutoksista, joita luontoavusteiset toimintamallit edellyttävät työntekijöiltä ja joihin olisi kiinnitettävä huomiota paitsi organisaation tasolla, myös sosiaalialan koulutuksessa ja erikoistumisopinnoissa. Toisaalta sosiaali- ja terveysalan erityinen yhteiskunnallinen asema yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin edistämisessä ja tuottamisessa ei voi jäädä

vain ruohonjuuritasolle. Sosiaalitieteellisten luonto- ja ympäristönäkökulmien kehittäminen edellyttää nykyisten sosiaali- ja terveydenhuollon ajattelu- ja toimintatapojen uudelleenarviointia ja uusien toimintojen soveltamista paitsi käytännössä myös sosiaalipoliittisessa päätöksenteossa. Oma sosiaalitieteellinen orientaationi ulottuu ihmisen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelussa ruohonjuuritasolta yhteiskunnalliseen, jopa globaaliin ulottuvuuteen. Nykyihmisen luontosuhde on haastettu paitsi paikallisesti myös globaaleina muutoksina, joiden syyt ja seuraukset eivät välttämättä hahmotu suoraviivaisesti. Toivon tutkimukseni houkuttelevan pohtimaan myös perimmäistä kysymystä siitä, millä tavalla ihminen, luonto ja ympäristö sekä yhteiskunta järjestelmiseen ja arvoineen liittyvät tässä ajassa toisiinsa.

Tässä tutkimuksessa on narratiivinen, kerronnallinen lähestymistapa. Tutkimusasetelman kuvaamisen jälkeen etenen raportoinnissa aineistolähtöisesti. Pyrkimykseni on käydä aineiston ja sosiaalitieteellisen ympäristönäkökulman välillä vuoropuhelua, jossa työntekijöiden, näiden toimintaympäristöjen ja luontoavusteisuuden ulottuvuudet muodostavat erilaisia ajallisia ja paikallisia tarinoita. Raportoinnin haaste on ulottuvuuksien etäisyys toisistaan, ja luonkin raportin lopuksi katsauksen aineistolähtöisen tutkimukseni tuloksiin suhteessa laajempaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen.

2. IHMISEN LUONTOSUHDE SOSIAALITIEETEELLISEN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

2.1. Ihminen luonnossa vai luonto ihmisessä? Erilaiset ihmis- ja luontokäsitykset sosiaalitieteellisen ympäristökäsityksen taustalla

Aiheeni lähtökohta luonnon, ympäristön ja yksilön välisen suhteen tarkastelussa edellyttää käsitteellisenä alustuksena hieman tarkempaa pohdintaa. Ihmisen ja luonnon välisen suhteen määrittely on ollut tutkimusten kohteena useimmilla tieteenaloilla, mutta erityisesti se on yhdistetty luonnontieteiden, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden tutkimuskohteeksi. Lähtökohtana erilaisten ympäristökäsitysten määrittelypyrkimyksissä ovat olleet ihmisen luontosuhde ennen kaikkea ihmisen luontoon kohdistuvan toiminnan näkökulmasta – suhtaudutaanko ympäristöön fyysisenä (toiminta)ympäristönä vai tarkoitetaanko sillä ihmisen sille antamia merkityksiä. Ympäristökäsitykset ovat laajentuneet koskemaan myös ekologiaa, missä ihminen nähdään kokonaisvaltaisemmin osana luontoa ja ekosysteemiä. (Vuorisalo 2012, 27-30.) Sosiaalitieteellisen ympäristökäsityksen muodostamisen tekee haasteelliseksi edellä mainittu käsitteellinen hajaantuminen, missä yksimielisyyttä ihmisen luontosuhteen perimmäisestä olemuksesta ei ole olemassa. Sen sijaan tieteellisissä piireissä vallitsee suhteellisen laaja yhteisymmärrys siitä, että ympäristönäkökulmien ja –ongelmien tarkastelu vaatii monitieteistä otetta (Lummaa, Vuorisalo & Rönkä 2012, 263-270). Ympäristön suhde ihmiseen ei ole kutistettavissa minkään yksittäisen tieteenalan näkökulmaan, vaan jokainen näkökulma laajentaa käsitystä ihmisen ja ympäristön monimutkaisesta ja epävarmastakin suhteesta. Karoliina Lummaa (2012) kiinnittää huomion juuri tähän ympäristökysymysten laaja-alaisuuteen ja siihen, millä tavalla ympäristötutkimuksen kysymyksenasettelut ja tutkimustulokset pyrkivät siirtymään julkisen keskustelun ja politiikan areenalle. Globaaleissa ongelmissa näkökulmat ovat laajat, eikä esimerkiksi ilmastonmuutoksen syistä, seurauksista tai ylipäättänsä olemassaolosta ole mitään yhtenäistä ja varmaa tietoisuutta. Ongelmaksi muodostuvat myös ihmisen nykyhetken toimintaan liittyvät epävarmuudet ja vaihtelut, jotka voivat vaikuttaa myös tulevaisuuden ympäristökäsityksiin ennalta arvaamattomilla tavoilla. (emt., 173.)

Sosiaalitieteellistä ympäristökäsitystä on kenties helpoin lähestyä käsitteellisessä määrittelyssä pidemmällä olevien lähitieteiden kautta. Ympäristöpsykologiassa ollaan

kiinnostuneita ihmisen ja tämän sosiaalisen ja rakennetun ympäristön välisestä suhteesta, missä ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta voidaan tarkastella ympäristön ihmiselle aikaansaaman sisäisen kokemuksen ja elämyksellisyyden näkökulmasta tai ulkoisen toiminnan näkökulmasta. (Valli 2012, 51-52.) Sisäiset kokemukset pohjautuvat havaitsemiseen ja ympäristöön liittyvien arvojen ja asenteiden muodostumiseen. Ulkoisen toiminnan tutkimuksessa ihmisen käyttäytymistä tarkkailemalla voidaan vaikuttaa ympäristön muokkaamiseen ja suunnitteluun ihmisen sosiaalista ja toiminnallista ympäristöä tukevalla tavalla. Myös ympäristöpsykologiassa on havaittavissa siirtymä kohti ihmisen ja ympäristön välisen suhteen lähenemistä osaksi samaa ekosysteemiä ja ekologista kokonaisuutta. Ekopsykologiassa ajatellaan, että ihmisen ja luonnon välillä on erityinen, evoluutiohistoriaan pohjautuva sidos, jota ei voida poistaa tai hävittää edes kaupungistuneissa ympäristöissä. Ekopsykologian näkökulmasta luonnolla on siten olemassa ihmiselle sekä mieleen että kehoon kohdistuvia vaikutuksia ja merkityksiä, joita voidaan myös mitata ja todentaa. (emt., 51-53.)

Luonnon, ympäristön, yksilön ja yhteiskunnan välisten suhteiden tutkiminen on tieteellisesti paitsi haastavaa, myös riskaabelia. Pekka Jokinen (2012) tuo esille millä tavalla ympäristösosiologian näkökulmasta ympäristö muodostaa (moni)tieteellisen ongelman jo tutkimuskohteen määrittelyssä. Ympäristösosiologiassa erityisesti luonnontieteellisten ja kulttuuristen näkökulmien edustajat näkevät toisensa ympäristösosiologisen teorianmuodostuksen ääreläidoilla. Siinä missä luonnontieteellisesti suuntautuneet ympäristösosiologit ovat kiinnostuneita sosiaalisten ja biofyysisten ilmiöiden suhteista, kritisoivat kulttuurisista tiedonintresseistä kiinnostuneet ympäristösosiologit näiden tutkimusten painottumista materiaaliseen maailmaan sosiaalisen maailman sijaan (emt., 214). Yksi ratkaisu tämänkaltaiseen monitieteelliseen köydenvetoon on Jokisen kuvaamat *integroivat käsitteet*, kuten ekologia, elinkaari, ekotehokkuus, ekologinen selkäreppu ja ekologinen jalanjälki. Jokinen nostaa erityiseen tarkasteluun *ekosysteemipalvelujen* käsitteen, jonka taustalla on luonnon monimuotoisuuden suojelun poliittinen prosessi ja ns. ekosysteemilähestymistapa. Ekosysteemipalvelut ovat ekosysteemien tuottamia erilaisia aineettomia ja aineellisia tuki-, säätely-, tuotanto- ja kulttuuripalveluja, joita voidaan pitää usein myös yhteiskunnan kannalta elintärkeinä. Jokinen näkee ekosysteemipalvelun käsitteellä mahdollisuuksia lähentää eri tieteenaloja saman ympäristön ja yhteiskunnan välisiä suhteita käsittelevien kysymysten äärelle. Toistaiseksi Jokinen ei kuitenkaan näe ympäristösosiologian pääsevän

tutkimuksellisesti riittävälle etäisyydelle pääasiassa talous- ja luonnontieteiden aloilla käytettyä ekosysteemipalvelun käsitettä, jotta ympäristösosiologia olisi aidosti mukana käsitteen monitieteellisessä kehittämisessä. Jokisen mukaan haasteita riittää sosiologian omankin tieteenalan sisällä. Hänen mukaansa ihmisten hyvinvointia tavoittelevan ja ympäristöongelmia ratkovan ympäristösosiologian tulee sisältää sosiaalisten järjestelmien ja ekosysteemien vuorovaikutuksen analyysin osana useimpia sen omia tutkimusaloja, ja tässäkin on vielä tehtävää. (Jokinen 2012, 218-219.)

Pyrittäessä lähemmäksi luonnon ja ihmisen välisen suhteen sosiaalitieteellistä käsitteellistä määrittelyä, löytää itsensä varsin nopeasti pohtimassa arvoja osana ihmisen luontosuhdetta. Yhteiskunta- ja sosiaalitieteellisessä tarkastelussa luonnon ja ihmisen suhde näyttäytyy usein käsityksinä arvoista, joita luonto ihmiselle edustaa. Juhani Pietarinen (2000) tekee havainnollisen erottelun luontoarvojen ja luontolähtöisten arvojen välillä. Pietarinen erottaa arvon käsitteestä ns. välilliset ja välittömät arvot. *Välillisiä arvoja* ovat Pietarisen mukaan ns. välinearvot ja myötävaikuttavat arvot. Välinearvot liittyvät tietyn kohteen ominaisuuksiin, jotka voivat lisätä, ylläpitää tai vähentää toisen kohteen arvoa. Toisin sanoen, esimerkiksi tietyllä mehiläisiä houkuttelevalla kukkalajilla on erityistä arvoa suhteessa mehiläisten tuottaman hunajan laatuun ja määrään - hunaja olisi toisenlaista, kenties heikompi- tai parempilaatuista, jos kukkalaji olisi toinen. Välillisen arvon ei tarvitse kuitenkaan aina olla välineellistä, vaan se voi olla myös myötävaikuttavaa arvoa. Tällöin arvon muodostuminen liittyy siihen, että arvon kohde saa arvonsa kokonaisuuden osana. Pietarisen esimerkkinä toimii viulu, jonka soittamisessa vaadittava kieli itsessään, ilman viulua, ei ole erityisen arvokas, mutta viuluun asennettuna sen arvo sisältyy viulunsoittamisen arvoon ja nousee siten viulun arvon mukana. (emt. 41-42.) *Välittömät arvot* ovat Pietarisen mukaan itseisarvoja, jotka eivät riipu toisesta kohteesta. Tämänkaltaiset arvot ovat huomattavasti vaikeammin määriteltävissä, eikä Pietarinen näekään mielekkäänä tarkastella luonnonarvoja ehdottomasti itseisarvoina. Luonnossa eri kohteiden ominaisuudet, jotka sinällään voivat olla itseisarvoja, esimerkiksi saalistavan linnun hämäränäkö, on luonteeltaan relationaalinen ja itseisarvonsa suhteen riippuvainen muiden hämärällä liikkuvien eläinten ominaisuuksista. Hämränäöllä on arvoa vain, mikäli se hyödynnetään saalistamisessa (emt., 43).

Edelleen Pietarinen (emt.) erottaa ihmis- ja luontokeskeiset arvot ihmis- ja luontolähtöisistä arvoista. *Ihmiskeskeisten eli antroposentristen arvojen* perustana on jokin

ihmiselle kuuluva esimerkiksi fyysinen, mentaalinen tai yhteisöllinen arvo. Myös ihmisten arvostamat taiteelliset, tieteelliset tai kulttuuriset tuotokset kuuluvat tähän ryhmään. Pietarisen (2002) mukaan luonnon arvo on antroposentrisestä näkökulmasta tarkasteltuna vain välillinen. Toisin sanoen luonnon arvo määräytyy suhteessa ihmisen sille antamaan arvoon esimerkiksi oman hyvinvointinsa tai luonnonmateriaalin käyttömahdollisuuksien mukaan. Silloin kun esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta arvostetaan sellaisenaan, ilman välillisiä, toisen kohteen ominaisuuksia määritteleviä arvoja, kyse on Pietarisen mukaan *luontokeskeisestä, eli biosentrisestä* näkökulmasta. Luonnonmaiseman ihaileminen ilman odotuksia tai erityistä arvon määrittelyä, maiseman katselusta passiivisesti syntyvää nautintoa lukuun ottamatta, voisi Pietarisen mukaan olla tapahtuma, jossa luonnon itseisarvo tulee esiin. (emt., 44.) Pietarisen kuvaamat ihmis- ja luontolähtöiset näkökulmat liittyvät ihmisen arvottamiskykyyn ja arvojen moraaliperiaatteen mukaiseen toimintaan. Toisin sanoen ihminen voidaan nähdä luontoon kuuluvana ekojärjestelmän osana tai toisaalta luontoa käyttävänä ja vastuullisena toimijana (emt., 39). *Ihmislähtöinen eli antropogeeninen* arvottaminen liittyy ihmisen aktiiviseen ja tietoiseen asioiden ja kohteiden arvottamiseen, jolloin esimerkiksi tietoinen luonnonsuojelu tapahtuu tietyistä ihmisen luonnonsuojelulle antamista, moraalisisista perusteluista käsin. *Luontolähtöiset eli naturogeeniset näkökulmat* taas sisältävät ajatuksen luonnon itseisarvosta ilman ihmisen määrittämää arvoa, jolloin luonnon arvo on olemassa, vaikka sitä ei olisi kukaan tietoinen olento arvostamassa (emt. 45-46).

Tutkimukseni kannalta on tärkeää ymmärtää luonnon ja ihmisen välisen suhteen moninaiset määritelmät ja niihin liittyvät käsitteelliset eroavaisuudet. Usein ihmisen ja luonnon välinen suhde näyttäytyy arkikielessä varsin yksinkertaisena. Ympäristöfilosofisessa mielessä oleellista on kuitenkin ymmärtää, että ihmisen ja luonnon välisen suhteen määrittelyssä eri näkökulmat eivät sulje toisiaan pois. Tätä korostaa myös Ilkka Niiniluoto (2000), joka kertoo kannattavansa ns. arvokonstruktivismia, missä arvot ovat ihmisen sosiaalisesta toiminnasta syntyviä ”konstruktioita” (emt., 62). Niiniluodon mukaan myös yhden arvojärjestelmän piirissä oleva asia voi sisältää yhtä aikaa itseisarvoa ja välinearvoa tietyn päämäärän suhteen. Tällöin luontoon liittyvät ihmislähtöiset välilliset välinearvot eivät sulje pois mahdollisuutta, että luonnolla olisi olemassa itseisarvo ilman ihmisen määrittelemää hyötyä. (Niiniluoto 2000, 62.) Toisin sanoen tietty käsitteellinen tarkastelu ei rajaa pois muiden käsitteiden oikeellisuutta, vaan käsitteet vertautuvat toinen toisiinsa laajentamalla käsitystämme ihmisen ja luonnon suhteesta. Yhteiskunta- ja

sosiaalitieteellisessä mielessä on kuitenkin erityisen mielenkiintoista pohtia ihmisen ja luonnon välistä suhdetta niin välillisinä kuin välittöminäkin arvoina ja arvostuksina. Yhteiskunta, ihminen ja ympäristö liittyvät toisiinsa tavalla, jossa tietoinen toimijuus suhteessa toiseen jää lähtökohtaisesti ihmisen harteille. Ihmisellä on mahdollisuus ja vapaus valita, toimia ja työskennellä haluamallaan tavalla suhteessa luontoon, ja tämän vapauden ja mahdollisuuksien rajat kiinnostavat minua myös tässä tutkimuksessa.

Ihmisen ja luonnon välistä suhdetta kuvaava, kenties yksi viime aikojen käytetyimpiä käsitteitä on *kestävä kehitys*. Kestävän kehityksen käsite määriteltiin käsitteen alkuaikoina ”kehitykseksi, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta omien tarpeidensa tyydyttämiseen” (WCED 1987). Tätä alkuaikojen määritelmää käytetään yleisesti nykyäänkin, mutta taloudellisten ja ekologisten ulottuvuuksien rinnalle ovat vuosien saatossa vakiintuneet myös kulttuuriset ja sosiaaliset kestävän kehityksen näkökulmat. Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan lyhykäisyydessään sen eri ulottuvuuksien välistä tasapainoa, missä taloudellisen kasvun ja kehityksen tulisi edistää ja ylläpitää luonnon ja ihmisten hyvinvointia sekä kehittyvissä että kehittyneissä maissa (Massa 2012, 223-226). Kestävän kehityksen näkökulma on myös kenties yksi maailmanlaajuisesti tunnustetuimpia ja tiedostetuimpia kansalliset rajat ylittäviä, jopa globaaleja poliittisia tavoitteita. Kansainvälisellä tasolla YK on keskeinen kestävän kehityksen globaaleja pyrkimyksiä kokoava taho. YK:n vuosille 2000-2015 asettamat kahdeksan ns. vuosituhattavoitetta (Millenium Development Goals, MDGs) saivat jatkoa vuonna 2015 YK:n yleiskokouksen hyväksytyä uudet 17 kestävän kehityksen tavoitetta (Sustainable Development Goals, SDGs) vuosille 2015-2030. Uudet kestävän kehityksen tavoitteet sulkevat sisäänsä uudelleen muotoiltujen vuosituhattavoitteiden lisäksi erityisen kestävän kehityksen näkökulman niin sosiaalisen, taloudellisen kuin ekologisenkin kehityksen osalta. Uusissa tavoitteissa inhimillisten sosiaalisten olosuhteiden nähdään liittyvän taloudellisten olosuhteiden lisäksi entistä vahvemmin myös globaaleihin ekologisiin olosuhteisiin mm. energian- ja ruoantuotannon osalta. Tavoitteissa huomioidaan luonnonympäristöjen, kuten merien ja metsien suojeleminen sekä kuluttamiseen ja tuotantotalouteen liittyvät muutoshasteet osana ihmiskunnan tulevaisuuden näkymiä ja ilmastonmuutoksen torjuntaa. (SDG-F 2014.) Vaikka tavoitteiden toteutumisen osalta riittää haasteita, huomionarvoista on, että YK:n kestävän kehityksen tavoitteissa on nähtävissä luonnon ja ympäristön merkityksen korostuminen

osana inhimillistä sosiaalista ja taloudellista kehitystä ei niinkään muutoshasteiden marginaalissa vaan sen keskiössä.

2.2. Ekososiaalinen orientaatio erityisenä sosiaalitieteellisenä näkökulmana

2.2.1. Sosiaalisen ekologiaa paikantamassa

Vaikka sosiaalitieteelliset ympäristökäsitykset ovat tieteellisessä mielessä paitsiossa verrattaessa niitä etenkin luonnontieteellisten tai taloudellisten tieteenalojen ekologiseen käsitteen määrittelyyn, on muutos kuitenkin tapahtumassa. Erityisesti sosiaalityötä on kuvattu alana, missä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaate yhdistetään yhä useammin ekologiseen oikeudenmukaisuuteen kansainvälisissä, mutta yhä useammin myös kansallisissa sosiaalityön eettisissä periaatteissa (mm. Besthorn 2013; Hetherington ja Boddy 2013). Fred H. Besthornin (2013) mukaan ekologiset kysymykset haastavat sosiaalityön lähtökohtana olevan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteen tuoden ympäristönäkökulmat osaksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden määrittelypyrkimyksiä. Besthornin mukaan sosiaalityössä ympäristön merkitys sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiselle vaihtelee luontolähtöisestä ihmislähtöiseen ympäristökäsitykseen. (emt., 32-40.) Tiani Hetherington ja Jennifer Boddy (2013) käyttävät ilmastonmuutosta esimerkkinä sosiaalisten kysymysten nousemisessa sosiaalityön keskiöön erityisesti osana köyhyyteen, tasa-arvoon ja erityisryhmien, kuten vähemmistökansojen ja ikäihmisten, hyvinvointiin ja oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä. Hetheringtonin ja Boddyn mukaan sosiaalityön tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota erityisiin ekososiaalisiin näkökulmiin ja siihen millä tavalla sosiaalinen ja ekologinen oikeudenmukaisuus toteutuvat suhteessa toisiinsa erityisesti ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä. (emt., 50-55.)

Myös Suomessa kiinnostus sosiaalityön ns. ekososiaalisen orientaation tutkimukseen on kasvanut lisääntyvässä määrin. Suomessa sosiaalityön kiinnostus ekososiaalisiin näkökulmiin liittyy todennäköisimmin suomalaisen sosiaalityön vahvaan sosiaalipoliittiseen taustaan, jossa ekologiset kysymykset ovat suhteellisen luontevasti osa yhteiskunnallista keskustelua ja poliittista tavoitteen asettelua (esim. Närhi ja Matthies 2001, 34). Sosiaalityön ympäristönäkökulmien kehittämisessä kyse ei ole kuitenkaan

ainoastaan sosiaalipoliittisista päätöksistä tai tutkimuksesta, vaan laajemmin sosiaalityön perinteisten ajattelu- ja toimintatapojen uudelleenarvioimisesta. Thomas Ryanin (2013) mukaan sosiaalityötä on määritellyt pitkään Pietarisenkin (2000) kuvaama ns. antroposentrinen maailmankuva, jolla tarkoitetaan ihmiskeskeistä lähestymistapaa ihmisen elämismaailman tarkasteluun. Sosiaalityön traditioissa yksilön hyvinvoinnille sosiaalisen ympäristön, perheen ja muiden ihmissuhteiden sekä yhteisöjen merkitystä korostava lähestymistapa haastetaan Ryanin mukaan luonto- ja ympäristönäkökulmien määritellesä yhä useammin myös sosiaalityön moraalisia ja eettisiä lähtökohtia. (Ryan 2013, 15-19.) Ryan antaa esimerkin eläimen itseisarvon korostumisesta ihmisen hyvinvoinnin tai tarpeiden tyydyttämisen sijaan iäkkään miehen tapauksessa, jossa miestä ja koira uhkaa ero miehen joutuessa muuttamaan asunnostaan. Millä tavalla sosiaalityön pitäisi suhtautua koiraan - miehen perheenjäsenenä vai eläimenä, joka voidaan erottaa omistajastaan tai lopettaa, mikäli eläimen hyväksyvää asuntoa ei löydy? Ryan ottaa kantaa sosiaalityön holistisemmän näkökulman puolesta ja toteaa, että ihmisen elämismaailman kokonaisvaltaisempi huomioiminen tulisi sisältää myös ei-inhimillisen maailman, kuten eläimet, moraalisen piirinsä sisälle. (Ryan 2013, 168.)

Myös Ari Lehtinen (2003) tuo esille näkökulman eläinten oikeuksista osana oikeudenmukaisuuskeskustelua, missä ihmiskeskeinen ajattelutapa haastetaan luontokeskeisellä näkökulmalla. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoista on myös Lehtisen esiin nostama ympäristönkäytön sukupolvinäkökulma, missä Lehtinen kyseenalaistaa kestävä kehityksen tulevaisuusnäkökulman suhteessa menneiden sukupolvien oikeudenmukaiseen huomioimiseen. Lehtinen tuo esille ajatuksen, jossa tulevien sukupolvien oikeuksiin keskittyneet näkökulmat voisivat olla yksi syy siihen, että uusyhteisöllisessä hyvinvointivaltiossa vanhusten asema on niin huono. Keskeinen kysymys Lehtisen mukaan on tässä se, onko kestävä kehitys ylipäättänsä mahdollista huomioimatta tulevien sukupolvien lisäksi myös menneiden sukupolvien oikeudenmukaista arvostamista? (emt. 26-30.)

Kati Närhen ja Aila-Leena Matthiesin (2001) mukaan sosiaalityön ja ympäristön välinen suhde on muuttumassa samalla kun läntisen kulttuurin uskomukset ihmisestä luonnon itseoikeutettuna hyväksikäyttäjänä ovat muuttumassa kohti ekologisempia ja ihmisen luontoyhteyttä korostavia arvoja. (emt., 27.) Sosiaalityön ns. ekososiaaliset näkökulmat pyrkivät laajentamaan käsityksiä ihmisen elin- ja toimintaympäristön merkityksestä

ihmisen hyvinvoinnille. Ekososiaalisen sosiaalityön näkökulmista on erotettavissa erityisesti kaksi hallitsevaa suuntausta, ns. systeemiteoreettinen ja ekokriittinen suuntaus (mm. Närhi 2004; Närhi & Matthies 2001). Systeemiteoreettisessa näkökulmassa ihmisen ja konkreettisen luonnonympäristön suhde ymmärretään ns. elämän mallina (life model), jossa toisistaan erottamattomat ihminen ja ympäristö vaikuttavat, muokkaavat ja jopa muuttavat toinen toistaan kokonaisuutena. Ekosysteemi-teoretisoinnissa sosiaalisen ja ympäristön välinen suhde nähdään abstraktimpana systeeminä, jonka moninaisuus ja monimutkaisuus tulevat tapauskohtaisesti esille. Yhteistä systeemiteoreettisille lähestymistavoille on kuitenkin kokonaisvaltainen käsitys ihmisestä osana ympäristöään. (Närhi & Matthies 2001, 20-23.)

Ekokriittisen suuntauksen näkökulmat ovat systeemiteoreettisia näkökulmia poliittisempia ja kriittisempiä teollista modernisaatiokehitystä kohtaan. Sosiaalisen kestävyuden lisäksi ekokriittisyys korostaa ympäristövastuullisuutta ja ekologista kestävyyttä, missä myös ihmisen hyvinvointi on riippuvainen ympäristön hyvinvoinnista. (emt., 24-26.) Erityisesti ekokriittisen sosiaalityön näkökulmat korostavat sosiaalityön merkitystä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ympäristökysymysten yhteyden tunnistamisessa ja niihin vaikuttamisessa. Toisin sanoen ekokriittisen sosiaalityön tulisi olla tietoinen ekologisista ongelmista ja aktiivinen osallistuja ympäristökonfliktien ratkaisupyrkimyksissä, mutta ottaa myös ekologiset ja vaihtoehtoiset liikkeet aktiivisemmin osaksi sosiaalityön käytäntöjä esimerkiksi itse-apu -toimintana (self-help) sekä epävirallisemmän ja hajautuneemman toiminnan avulla. (emt., 24-26.)

Ekososiaalinen sosiaalityö löytää käytännön sovelluksensa usein kaupungistumista seuranneen yhteisötyön perinteistä. New Yorkin yhteisöpuutarhat (community gardens) saivat alkunsa sosiaalisten liikkeiden tavoin suoran toiminnan ja kampanjoinnin seurauksena päätyen mm. sosiaalityön opiskelijoiden yhteisötyön organisoinnin ja kestävä kehityksen toiminnan harjoittelukohteeksi. (Shepard 2013, 132-133.) Myös suomalaisessa käytännön sosiaalityössä ekososiaalisuus paikallistuu usein yhteisötyöhön, kuten Kati Närhen (2001) tutkimus sosiaalityöntekijöiden ekososiaalisen työskentelyn kokemuksista osoittaa. Luonto- ja eläinavusteisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kohdalla varsinainen sosiaalitieteellinen teoretisointi on kuitenkin toistaiseksi vähäistä, vaikka yhteyksiä ekososiaalisen sosiaalityön näkökulmiin löytyykin. Konkreettinen esimerkki ekososiaalisen sijoittumisesta sosiaali- ja terveysalalle löytyy Ulla Partasen, Taina Liljan,

Sirpa Kurpan ja Katriina Soinin (2006) maataloutta terveyden ja hyvinvoinnin tuottajana (farming for health) käsittelevästä artikkelista, jonka mukaan Suomessa julkisesti KELAN tukemia terveyttä edistäviä maataloustoiminnan muotoja ovat vain ratsastusterapia ja joidenkin asiakasryhmien ja palvelutuottajien kohdalla myös sosiaalipedagoginen hevostoiminta. Muuta eläinavusteista toimintaa tai esimerkiksi puutarhaterapiaa käytetään kuitenkin mm. julkisissa hoitolaitoksissa lasten, mielenterveyskuntoutujien ja vanhusten hyvinvoinnin edistämiseksi. (Partanen ym. 2006, 135.) Jotta luonto- ja eläinavusteiset hyvinvointipalvelut otettaisiin virallisesti osaksi suomalaista hyvinvointi- ja kuntoutuspalvelujärjestelmää, tarvitaan Partasen ym. mukaan vielä paljon tutkimusta maataloustoiminnan hyvinvointivaikutusten, rahoitusmuotojen ja työmenetelmien osalta (emt. 144). Joka tapauksessa on selvää, että luonto- ja ympäristönäkökulmien tulo osaksi sosiaalityötä katsotaan haastavan myös sosiaalityöntekijät tarkastelemaan toimintansa lähtökohtia, tavoitteita ja työn tekemisen ja vaikuttamisen tapoja aiempaa laajemmin.

Dominellin (2012) kuvaama ns. vihreä sosiaalityö (green social work), on esimerkki sosiaalityöstä, joka vie ekososiaalisen ulottuvuuden kenties kaikkein pisimmälle, jopa globaaliin ulottuvuuteen saakka. Dominellin mukaan sosiaalityön tulisi sisältää kaiken elävän kunnioittamisen näiden sosiokulttuurisissa ja fyysisissä ympäristöissä. Dominellin mukaan vihreä sosiaalityö pyrkii kehittämään voimaannuttavaa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta sekä sisällyttämään sosiaalisen näkökulman kaikkeen taloudelliseen toimintaan. Vihreän sosiaalityön tavoitteena on myös köyhyyden ehkäiseminen, sosiaalisen ja ekologisen oikeudenmukaisuuden edistäminen ja ylikaupungistumisen ja -kuluttamisen kritisointi sosiaalisia ongelmia tuottavana prosessina. Myöskin Dominellin mukaan sosiaalityöhön kaivataan uudenlaista ajattelua ihmisen ja tämän sosiaalisten, emotionaalisten, spirituaalisten ja fyysisten ympäristöjen suhteesta. Käytännössä sosiaalityöntekijän tulisi Dominellin mukaan sitoutua toimintaan paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulisi Dominellin mukaan pyrkiä muuttamaan olemassa olevia toimintaperiaatteita, jotka suosivat epätasa-arvoista vallan, sosiaalisten resurssien, palveluiden ja hyödykkeiden jakautumista, sekä suojelemaan maan fyysistä kantokykyä. (emt., 194-199.)

2.3. Luonto hyvinvoinnin lähteenä

Haastavaksi sosiaalitieteellisen teoretisoinnin tekee sen hatarahko yhteys käytännön toimintaan. Etäisyys poliittisista, taloudellisista ja ekologisista yhteyksistä ns. ruohonjuuritasolle on vielä suhteellisen pitkä, vaikka pyrkimyksiä yhteiskunnallisesti ja paikallisesti yhtenäisten tavoitteiden ja toimintamallien kehittämiseksi löytyy esimerkiksi Green care –toiminnan tavoitteista. Tämän tutkimuksen kannalta oleellinen lähtökohta ihmisen luontosuhteen tarkastelulle on kuitenkin yksilön konkreettinen yhteys luontoon ja ympäristöönsä. Luontoavusteisessa hoivatyössä yksilön ja luonnon välistä yhteyttä pyritään edistämään ja lähentämään tilanteessa, missä yksilö itse ei välttämättä ole kykenevä oman luontosuhteensa ylläpitämiseen. Terveysnäkökulmissa luonnonympäristöjen merkitys ihmisen hyvinvoinnille on tiedostettu jo paljon ennen nykyistä ympäristötietoisuuden ja kestävän kehityksen aikakautta. Suomessa on hyödynnetty puutarhan, puutarhatyön ja raikkaan ilman terapeuttisia ja terveydellisiä vaikutuksia potilaiden hyvinvoinnille erityisesti mielisairaiden hoidossa ja sairaalaparantoloissa jo 1800-luvulta lähtien (Lindén 2003, 13-15). Erja Rappe (2005) on tutkinut puutarhaympäristön ja -hoidon merkitystä ja vaikutuksia pitkäaikaishoidossa oleville vanhuksille ns. ”puutarhaterapian” näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan asukkaat hyötyivät puutarhaympäristöstä ja siellä toteutetuista toiminnoista sekä psykologisina että sosiaalisina hyvinvointivaikutuksina (Rappe 2005, 37). Rappe viittaa useisiin kansainvälisiin tutkimuksiin (mm. Ulrich ym. 1991, Mackenzie ym. 2000, Hartig ym. 2003, ja Cox ym. 2004, Rappen 2005, mukaan), joissa on päädytty samankaltaisiin tuloksiin. Luonnonympäristön merkitys vanhusten kognitiivisessa hyvinvoinnissa tuli Rappen tutkimuksessa esille mm. ympäristövälitteisen tiedon tulkitsemisessa. Puutarhatoiminta lisäsi sosiaalista vuorovaikutusta asukkaiden lisäksi myös asukkaiden ja työntekijöiden välillä. Toisaalta tutkimus osoitti, että puutarhalla oli merkitystä myös tunteiden ilmaisussa sen lisäksi, että ulkoilulla on myönteinen vaikutus yleisesti terveyden edistämisessä. (Rappe 2005, 36-37.)

Myös Mikkola (2005) esittelee artikkelissaan useita tutkimuksia, joiden tulokset puhuvat ympäristön hyvinvointivaikutusten puolesta sekä mielihyvän ja ilon tuottajina, että fyysisinä vaikutuksina, kuten vähäisempänä sairasteluna ja ahdistuksen ja stressin lieventymisenä. Käyttätymismuutosten lisäksi tutkimukset ovat osoittaneet ympäristöllä olevan fysiologista vaikutusta mm. aivojen toimintaan, sydämen sykkeeseen,

verenpaineeseen, ihon sähkönjohtokykyyn ja otsan lihasten jännitykseen. (Ulrich 1979, 1984, 1991, 1992, Mikkolan 2005, 115, mukaan.) Mikkola (2005) kutsuu vanhuksen ympäristökokemusta ”elpymiseksi”, joka on riippuvainen fyysisestä ympäristöstä ja siihen yhdistetystä kokemuksellisuudesta. Parhaimmillaan elvyttävä ympäristö voi muuttua mieluisaksi ja virkistäväksi ”mielipaikaksi”. (emt. 121.)

Elvyttävästä ympäristöstä puhuu myös Rappe (2005), viitatessaan Rachel ja Stephen Kaplanin nimeämiin elvyttävän ympäristön piirteisiin, joista yksi on ympäristön tarjoama tunne vaihtelusta suhteessa normaaliin arkielämään, joko fyysisenä oleskeluna tai henkempänä arjen vaatimuksista vapautumisen tunteena. Elvyttävälle ympäristölle tyypillistä on myös huomion kiinnittyminen johonkin ”lumoavaan” ja kiinnostavaan kohteeseen, jota tarkkaillen mieli voi vapautua vaeltelemaan muissa asioissa. Ympäristöllä voi olla elvyttävä merkitys fyysisesti riittävän laajana, yhtenäisenä ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi rajattuna paikkana tai tilana, mutta se voi olla yhteydessä myös aikaan tai historiaan esimerkiksi muistoja herättävänä kokemuksena. Elvyttävää kokemusta vahvistaa ympäristön ja siellä tapahtuvan toiminnan oikein mitoitettu suhde käyttäjänsä kykyihin ja tavoitteisiin. (emt., 31.)

Ympäristöterveyden näkökulmat ovat käytännönläheinen pyrkimys osoittaa laajojen megatrendien, kuten kaupungistumisen, väestön lisääntymisen, luonnonvarojen hyväksikäytön ja maailmantalouden yhtenäistymisen yhteydet erilaisten ympäristövaikutusten laajenemiseen alueilta toisille jopa globaalilla tasolla. (Vähäkangas & Tuomisto 2010, 57.) Kirsi Vähäkangas ja Jouko Tuomisto (2010) jakavat ympäristöterveyden osa-alueet neljään erityiseen tekijään, joita ovat mikrobiologiset, kemialliset, fysikaaliset sekä psykologiset ja sosiaaliset tekijät. Kolme ensimmäistä tekijää liittyvät suoraan terveyteen. Mikrobiologisten tartuntatautiin, kuten sikainfluenssan tai ebolan leviäminen ja yleistymisen ovat globaalissa maailmassa helpompaa kuin aiemmin. Kemialliset aineet vaikuttavat ihmisen terveyteen arvaamattomilla tavoilla joko suoraan tai epäsuorasti. Myrkyllisyytensä takia selkeitä oireita aiheuttavat aineet poistuvat käytöstä sitä mukaa kuin niitä todetaan, mutta esimerkiksi otsonikerroksen vähenemisen seurauksena lisääntyneen UV-säteilyn aiheuttamat ongelmat ilmenevät vasta aikojen saatossa eivätkä vaikutuksiltaan voi välttyä kehittyneetkään maat. (emt., 57-58.) Fysikaaliset tekijät taas liittyvät esimerkiksi ns. ionisoivan säteilyn aiheuttamiin ongelmiin, kuten radonin esiintymiseen, tai ääni- ja meluärsykkeisiin. Vähäkankaan ja Tuomiston

ympäristöterveyden osa-alueista luonnon ja ihmisen vuorovaikutukseen liittyvillä psykologisilla ja sosiaalisilla tekijöillä on myös merkitystä ihmisen hyvinvointiin. Ihmisen pyrkimys esteettisyyteen ja yhteisöllisyyteen liittyy monilta osin suoraan luontoon ja sen tuottamaan hyvinvointiin. Toisaalta pyrkimykset ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen voivat tuottaa myös ei-toivottuja seurauksia luonnon ja ihmisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen, kun esimerkiksi lääkekasvit tehomaa- ja kalastuksen, turismin tai teollisuuden vuoksi katoavat. (Vähäkangas & Tuomisto 2010, 60.)

2.3.1. Green care –toiminta esimerkkinä luontoavusteisesta toiminnasta sosiaali- ja terveysalalla

Käytännönläheinen esimerkki luontoavusteisen toiminnan pyrkimyksistä löytyy ns. Green care –toiminnasta, joka on verrattain uusi esimerkki suomalaisesta ekososiaalisesta orientaatiosta sosiaali- ja terveysalalla. Katriina Soini, Katja Ilmarinen ja Anja Yli-Viikari (2011) esittelevät artikkelissaan käsitteen historiallisia juuria ja toimintamallin erityispiirteitä, joiden perusteella Green care on kutsuttu jopa sosiaalisesti innovaatioksi. Varsinaisen Green care -toiminnan ensimmäiset sovellukset ovat paikannettavissa 1970-luvun Hollantiin, missä ns. care farm -maatilat hyödynsivät aktiivisesti maatilaympäristöä ja -toimintoja tuottamissaan sosiaalipalveluissa. Käsite rantautui Suomeen 2000-luvun puolivälissä, jonka jälkeen sen käyttö on lisääntynyt ja levinnyt ympäri Suomen. (emt., 321). Luontolähtöisen toiminnan ja palveluiden tarjontaa on Suomessa ollut ennenkin, mutta Green care -käsitteen käyttö on mahdollistanut alan palveluntuottajien aktiivisemmän verkostoitumisen ja kehittämistoiminnan lisäten siten palveluiden näkyvyyttä ja tunnettavuutta. (Soini & Vehmasto 2014, 8.)

Green caren toimintaperiaatteita esittelevän Elina Vehmaston (2014) kuvauksessa Green care -toiminta jaetaan karkeasti luontohoivan ja luontovoiman palveluihin. Green caren luontovoima-palveluilla Vehmasto tarkoittaa erityisesti sosiaalipalvelujen asiakkaille tai erityisryhmille suunnattuja luontoavusteisia virkistys- ja hyvinvointipalveluja. Luontovoima-palveluiden tuottajalta ei vaadita erityistä sosiaali- tai terveysalan osaamista toisin kuin luontohoivan palveluntuottajilta, jotka keskittyvät erityisesti kuntouttavien, aktivoivien ja hoivaavien palveluiden tuottamiseen. (emt., 31-32.) Soini ym. (2011)

kuvaavat Green care -toiminnalle nimetyt kolme ydinelementtiä, jotka yhdessä muodostavat toiminnan kokonaisuuden. Luonto on Green care -toiminnalle perustavanlaatuisin ja välttämättömin elementti, jonka avulla toiminnassa pyritään helpottamaan, vahvistamaan ja nopeuttamaan erilaisia terapeutisia interventioita. Green care -toiminnassa luonto ymmärretään väljästi luontoyhteyden (jälleen)rakentamisena, jota ei voida rajata luontoelementtien sijaintiin, määrään tai laatuun. Merkityksellinen luontoyhteys voi toisin sanoen syntyä yhtäläillä maisemaa katsellessa kuin puutarhatöitä tehdessä. (Soini ym. 2001, 323-324.)

Green care -toiminnan toinen elementti on toiminta, jolla tavoitellaan tekemisen kautta syntyvää mielihyvää ja aktivointia. Toiminnassa luonto voi olla tekemisen taustalla, rauhoittavana ja kokemuksellisenä ympäristönä, tai toiminnan kohde tai väline, kuten marjastaessa tai puutarhatöissä. Kolmanneksi Green care tarjoaa mahdollisuuden yhteisöllisyyteen ja osallisuuden kokemukseen vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäristön kanssa. Osallisuuden tunteen ei tarvitse välttämättä syntyä sosiaalisessa kanssakäymisessä, vaan jo pelkästään tekeminen voi luoda tunteen paikasta, johon sitoutua ja johon kuulua. (emt., 323-324.) Soinin ym. mukaan mikä tahansa luontotoiminta ei kuitenkaan voi olla Green care -toimintaa, vaan toiminnan on täytettävä tietyt ehdot ammatillisuudesta, tavoitteellisuudesta ja vastuullisuudesta. Sosiaali- ja terveysalan ja kasvatuspalveluiden osalta Green care -palveluiden tarjoajalla tulee olla riittävä ammatillinen koulutus tarjoamansa palvelun suhteen. Palveluntarjoajan tulee myös noudattaa ammattialansa lainsäädäntöä ja eettisiä ohjeita siinä missä muitakin palveluita tarjotessaan. Ammatillisuuden vaatimus ei kuitenkaan sulje pois yhteistyön mahdollisuutta ja tehtävien jakamista eri alojen ammattilaisten kesken. Green care -toimintaa toteuttava yksikkö voi esimerkiksi ostaa soveltuvia palveluita tai puitteet toiminnalleen maatilayrittäjältä, mutta vastata itse toiminnan sosiaalityöstä. Tavoitteellisuudella tarkoitetaan toiminnan suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisten tavoitteiden asettamista niin asiakastyössä kuin laajemmin strategioiden muodossa. Vastuullisuudella viitataan erityisesti vastuullisen liiketoiminnan puolelta tutumpaan vapaaehtoiseen toimintaan kuten kestävän kehityksen periaatteiden soveltamisessa. Vastuullisuus liittyy myös palveluiden laatuun, mikä voisi Green caren kohdalla tarkoittaa Soinin ym. mukaan esimerkiksi oman tuotemerkin kehittämistä tiettyjen toiminnalle asetettujen kriteerien täyttymisen takaajana. (emt., 325-327.)

Green care –toiminnassa erilaiset luontointerventiot voidaan erottaa käsitteellisesti toisistaan jakamalla ne luonto-, eläin-, puutarha- ja maatala-avusteiseen toimintaan. Tällöin toiminta katsotaan sijoittuvan eri toimintaympäristöihin ja hyödyntävän eri tavalla kasvatuksellisia tai terapeuttisia menetelmiä. (Soini & Vehmasto 2014, 25.) Tässä tutkimuksessa käytän luontoavusteisen toiminnan käsitettä sateenvarjokäsitteenä luonto-, puutarha- ja eläinavusteiselle toiminnalle. Tutkimuksessani luontoavusteisuus on ennen kaikkea harkittua ja tiedostettua toimintaa, missä luonnon- ja elinympäristöt (metsä, puutarha, eläimet) otetaan osaksi hoivatyön strategista ja käytännöllistä toteutusta. Oleellista tutkimukseni kannalta on, että tutkimuksiin osallistuvissa organisaatioissa luonnolle, puutarhatoiminnalle tai eläimille on annettu merkittävä rooli ihmisen hyvinvoinnin edistämiseksi, ylläpitämisessä ja tuottamisessa.

Sosiaalitieteellisen teoretisoinnin perusteella luontoavusteista hoivatyötä on mahdollista tarkastella useasta eri näkökulmasta. Ihmisen, luonnon, ympäristön ja yhteiskunnan väliset suhteet painottuvat eri tavoin sen mukaan tarkastellaanko niitä yksilöstä luontoon, ympäristöön ja yhteiskuntaan päin vai toisinpäin. Tässä tutkimuksessani keskiössä ovat yksilöiden kokemukset luontoavusteisesta hoivatyöstä suhteessa omaan ammatilliseen ja henkilökohtaiseen kehitykseensä sekä osana toimintaympäristöä, jonka muodostavat hoivatyötä toteuttava organisaatio ja hoivatyön asiakkuudet. Kestävän kehityksen näkökulmasta olen kiinnostunut tutkimaan sisältääkö luontoavusteinen hoivatyö yhteiskunnallisesti laajempia ekologisia tai ns. ekososiaalisia perusteluita ja jos sisältää, millä tavalla nämä näkökulmat tulevat esille.

3. TUTKIMUSASETELMA

3.1. Tutkimuskysymykset

Erilaisiin hoivapalveluihin liittyvästä ajankohtaisesta keskustelusta olisi poimittavissa useitakin tutkimuksellisesti mielenkiintoisia tulokulmia tutkimusaiheeseeni mm. hoivapalveluiden laatuun tai kustannuksiin liittyen. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole kuitenkaan arvioida luontoavusteisten hoivapalveluiden vaikuttavuutta tai toimivuutta, vaikka aiheellani onkin yhteyksiä myös laajempiin ajankohtaisiin esimerkiksi työssä jaksamisen tai hoivapalveluiden laatua koskeviin näkökulmiin. Tutkimuksessani olen kiinnostunut ensisijaisesti luontoavusteisesta hoivatyöstä siihen liittyvän toimijuuden näkökulmasta ja luontoavusteisen hoivatyön sisällöllisestä kehittymisestä henkilökunnan ja organisaation kehitysprosesseina.

Luontoavusteisen toiminnan mahdollistamisessa keskeisessä roolissa ovat työntekijät, jotka käytännössä toteuttavat tarvittavat toimenpiteet ja soveltavat toimintamallin periaatteita osana organisaationsa toimintaa. Saadakseni tutkimukseeni käytännön työstä yhteiskunnalliseen toimintaympäristöön ulottuvan tarkastelunäkökulman, päädyin haastattelemaan asumispalveluyksiköissä työskenteleviä sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä. Hoivatyöntekijöiden luontoavusteista toimintaa koskevat kokemukset ja käsitykset valaisevat yksilön, ympäristön ja yhteiskunnan välisiä suhteita ja tuovat esiin prosessin ammatilliseen ja henkilökohtaiseen aikaan ja paikkaan sitoutuneita muutoksen tiloja. Työntekijöiden kokemuksissa minua kiinnostavat luontoavusteisen toiminnan haltuunottoa edistävät tai ehkäisevät kriittiset kehitys- ja muutostekijät. Keskeinen tutkimuskysymys on, *millä tavalla hoivatyöntekijöiden henkilökohtainen ja ammatillinen luontosuhde heijastuu luontoavusteisen hoivatyön toimintamallin sisäistämiseen ja soveltamiseen vanhusten ja vammaisten asumispalveluyksiköissä?* Tarkemmat tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Mistä tekijöistä luontoavusteinen toiminta työntekijöiden kokemuksissa muodostuu,
- 2) miten työntekijät kokevat luontoavusteisen toiminnan vaikuttaneen työn

tekemisen tapoihin, ajatteluunsa ja omaan ammatilliseen toimijuuteensa hoiva- ja hoitotyöntekijöinä, sekä

- 3) millaisena luontoavusteinen hoivatyö näyttäytyy suhteessa työntekijöiden elämänhistoriaan, koulutukseen ja työkokemukseen?

3.2. Tutkimusmenetelmä

3.2.1. Fenomenologiasta narratiiviseen haastatteluun

Koska tutkimuksessani kokemuksellisuus on keskeisellä sijalla työntekijöiden tarinoissa, lähenee tutkimukseni fenomenologista tutkimusorientaatiota, missä tutkimuksen tavoite on selvittää tiettyyn ilmiöön liittyviä yksilöllisiä kokemuksia ja niiden merkityksiä (Perttula 2005, 139). Fenomenologisesti suuntautuneessa tutkimuksessa tutkimuksen keskiössä on ihmisen kokemuksellinen suhde omaan todellisuuteensa, missä maailma näyttäytyy eri tavoin merkityksellisinä intentioina eli tarkoituksellisenä. (Laine 2001, 27-28.) Fenomenologisen tutkimusorientaation puolesta puhuu myös se, ettei tutkimuksessani ole tiukkaan etukäteen määriteltyjä teoreettisia viitekehyksiä vaan tutkimuskysymysten pohjalta nousevia pyrkimyksiä löytää yhteys toisaalta sosiaali- ja ympäristötieteellisen näkökulman, toisaalta työntekijän henkilökohtaisen ja ammatillisen kasvun ja kehityksen välillä. Timo Laineen (2001) mukaan fenomenologisessa teoretisoinnissa kyse onkin enemmän tutkimuskohdetta koskevista teoreettisista lähtökohdista, joiden perusteella tutkija asettaa tutkimuskysymyksensä ja jotka ohjaavat tutkimusta lähtöasteesta eteenpäin, kuin testattavasta tai tutkimusaineistoon sovellettavasta teoriasta. (emt. 33.)

Tutkimusmenetelmäksi valitsin haastattelun, koska koin tutkimusaiheeni sijoittuvan siinä määrin laajalle ja mahdollisesti yllätyksellisellekin aihealueelle, että halusin tutkijana varmistaa aineistonkeruun temaattisen joustavuuden. Lisäksi fenomenologisesti suuntautuneessa kokemuksen tutkimuksessa voidaan avoimella haastattelulla tavoittaa strukturoitua haastattelua paremmin haastateltavan vapaus kertoa yksilökohtaisia kokemuksiaan tutkittavana olevasta ilmiöstä (Laine 2001, 35; Lehtomaa 2005, 170). Vaikka haastattelussa pyritäänkin vapaasti etenevään kerronnallisuuteen, ei haastateltava ole haastattelutilanteessa yksin. Tutkijan tehtävänä on laatia haastateltavalle väljät, mutta mahdollisimman konkreettiset ja selkeät ohjeet, joiden perusteella haastateltava voi vapaasti kertoa kokemuksistaan. Haastattelussa pyritään keskustelunomaisuuteen, missä

tutkija voi tarvittaessa ohjata haastateltavan kertomusta kohti tutkittavaa ilmiötä tarkentavien ja selventävien kysymysten avulla. Kokemuksen tutkimisessa pyritään myös välttämään liiallista käsitteellistämistä ja yleistämistä, jolloin haastateltava saattaa vastata käsitysten ja mielipiteiden tasolla kokemusten sijaan. (Laine 2001, 36.) Matti Hyvärinen ja Varpu Löyttyniemi (2005) toteavat ettei kerronnallisesta haastattelusta ole olemassa yhtä oikeaa tapaa, vaan haastattelut voivat poiketa toisistaan tutkimuksen aihepiirin, haastattelutekniikan, kysymysten määrän tai toivotun vuorovaikutuksen suhteen. Haasteena kerronnallisessa haastattelussa voi olla haastateltavan kannustaminen ja houkuttelu kertomaan kokemuksistaan ja muutoksesta. Kerronnallisten kysymysten muotoiluun onkin hyvä kiinnittää erityistä huomiota. (emt., 192-214.)

3.2.2. Kertomukset kokemusten välittäjänä

Olen tutkimuksessani kiinnostunut vanhus- ja vammaistyöntekijöiden luontoavusteiseen toimintaan liittyvistä kokemuksista osana työntekijän henkilökohtaista ja ammatillista kehitystä ja muutosta. Tutkimukseni metodinen viitekehys perustuu pitkälti konstruktivistiseen tutkimusotteeseen, missä ihmisen maailmankuvan ja käsityksen omasta itsestään katsotaan rakentuvan eli konstruoituvan ajan, paikan ja kertojan suhteen monikerroksisten ja muuttuvien kertomusten välityksellä. (ks. esim. Syrjälä 2001, 213; Heikkinen 2001, 116-120.) Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa henkilökohtaisen ja sosiaalisen merkityksen korostumista toiminnan perustana tarkastellaan usein ns. kulttuurisena käänteenä, missä erityisesti narratiivisuus ja narratiiviset menetelmät tarjoavat mahdollisuuden tuoda esille haastateltavan yksilöllisten kokemusten lisäksi myös kulttuurisesti jäsenettyä ja sosiaalisesti jaettua tietoa ikään kuin kertojan kokemusten suodattamana. (esim. Syrjälä 2001, 203-204; Hyvärinen 2006, 2-3.)

Narratiivisuuden käsitteellisessä tarkastelussa tuodaan usein esille kertomuksellisuus (kertomus) ja tarinallisuus (tarina) käsitteinä, jotka voidaan joko erottaa toisistaan tai ymmärtää synonyymeina toisilleen. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189). Erityisesti kirjallisuuden tutkijat tekevät selvän eron käsitteiden välillä. Tarinan käsitteellä viitataan tällöin kertomuksen ilmaisemaan tapahtumakulkuun, joka voi poiketa kertomuksesta toiseen. Tarinallisella kertomuksella on usein myös jokin esittämisen tapa ja järjestys suullisesti, kirjallisesti tai vaikkapa elokuvana. Kertomuksessa korostuu muutos,

transformaatio ja prosessi, mikä tekee siitä tutkimuksellisesti kiinnostavan. Kertomus voi olla pitkä, lähes koko elämän kattava elämäkerta tai se voi olla pieni tai suuri kertomus jostain lähiaikojen kokemuksista. Kertomukset eivät ole vain eteneviä, juonellisia syy-seuraus -suhteiden kuvauksia, vaan vaihtelevia, monikerroksisia ja ajallisesti ja juonellisesti poukkoileviakin. Haastattelija onkin tällöin kiinnostuneempi muutosten kuvauksista, kuin erityisen kertomuksellisista tai juonellisista kuvauksista. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189-191).

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa kertomuksellisuuden ja tarinallisuuden käsitteitä käytetään usein synonyymeina toisilleen tutkijan valitessa kulloinkin tilanteeseen sopivan käsitteen, eikä tutkimukseni tee tässä suhteessa merkittävää poikkeusta. Hyvärisen ja Löyttyniemen (2005) tekemä käsitteellinen ero tarinan ja kertomuksen välillä on tutkimukseni kannalta kuitenkin oleellinen. Tutkimukseni lähtökohtana on pyrkimys löytää vanhus- ja vammaistyöntekijöiden luontoavusteisen hoivatyön kokemuksista yhtymäkohtia prosessiin, joka tapahtuu yksilön, ympäristön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksellisessa suhteessa. Tutkimuksellinen kiinnostukseni kohdistuu muutokseen, johon Hyvärinen ja Löyttyniemi (emt.) viittaavat kertomuksellisen käsitteellä. Tutkimuksessani yksittäisessä haastattelussa esiintyvät ajat, paikat, tapahtumat ja tilanteet muodostavat yksilöllisen kertomuksen, joka yhdessä muiden haastateltavien kertomusten kanssa ja tutkimusprosessin aikana kehittyä ja tiivistyy analyyttisemmäksi tarinaksi.

Kertomus voidaan ymmärtää myös ihmisten välisenä vuorovaikutuksena ja kommunikaationa, jolloin kertomuksen tarkoitus on kokemusten ymmärrettäväksi tekeminen ja erilaisten ryhmien ja identiteettien luominen. Sosiaalitieteellisesti tämä näkökulma on erityisen merkityksellinen silloin, kun halutaan tutkia kertomuksia kokemusten välittäjänä. Kertomuksista tekee kiinnostavan tutkimuskohteen niiden kulttuurinen jäsentyminen yksilöllisistä ja subjektiivisista kokemuksista avautuviksi, sosiaalisesti jaetuiksi kertomuksiksi. (Hyvärinen 2006, 1-4.) Hyvärisen mukaan kokemuksen ja kertomuksen välillä on ikään kuin editointivaihe ja konkreettinen katkos, jonka aikana kokemukselle annetaan esimerkiksi ajallisia ja arjen kommunikaatioon ja ihmissuhteisiin liittyviä merkityksiä. Kokemus eroaa biologisesti eletystä elämästä siinä, että se on ennen kaikkea kulttuuristen merkkien kautta tulkittu kokonaisuus (Hyvärinen 2004, 304). Ricoeur käyttää juonen ja juonentamisen käsitettä kuvaamaan elämän ja

kertomuksen välistä suhdetta ja kertomuksen seurauksia. Ricoeurin mukaan kertominen on aktiivista tulkintaa elämästä, jossa juonen tehtävä on koota kertomuksen ainekset yhdeksi kokonaisuudeksi (Ricoeur Hyvärisen 2006, 11). Kiinnostavaa kertomuksessa on erityisesti siihen liittyvän toiminnan suhde ajalliseen liikehdintään menneen, nykyisyyden ja tulevan välillä sekä ristiriidat, joita kertomuksen toimintaan kohdistuu (emt. 10).

Kiinnostukseni vanhus- ja vammaistyöntekijöiden muutostarinoihin on toisellakin tavalla kaksijakoinen – haluan selvittää millaisia kokemuksia työntekijöillä on luontoavusteisesta toiminnasta hoivatyössä tässä ja nyt, ja toisaalta sitä millä tavalla nuo kokemukset suhteutuvat työntekijän esimerkiksi aiemman elämäkokemuksen ja koulutuksen myötä syntyneisiin käsityksiin hoiva- ja hoitotyön yleisemmistä tavoitteista ja ydinsisällöistä. Haastateltavieni kertomus liikkuu siten omakohtaisen kokemuksen ja yhteisöllisempien, ammatilliseen kehitykseen liittyvien ja toimintaa ohjaavien käsitysten välillä. Kokemusten ja käsitysten välisen suhteen tarkastelu on myös konstruktivistisesti kiinnostavaa. Jos kaikki tietomme on sosiaalisesti rakentunutta, missä menee kokemusten ja käsitysten välinen raja? Kysymys on aiheellinen, sillä kokemusten ja käsitysten välistä suhdetta voidaan pitää myös ongelmallisena (mm. Laine 2001). Laineen näkemyksen mukaan yksilön käsitykset ovat useimmiten muotoutuneet yhteisöllisesti kasvatuksen, opetuksen ja sosialisoinnin kautta, jolloin ne voivat kertoa perinteisistä ja tyypillisistä, jopa ideologisista tavoista ajatella maailmaa. Kokemukset sen sijaan ovat omakohtaisia. Ristiriita tulee tilanteessa, jossa oma kokemuksemme toiminnastamme on toinen kuin käsityksemme esimerkiksi toivottavasta tai suotuisasta toiminnasta. Käsityksiä ei pidä Laineen mukaan kuitenkaan väheksyä etenkään silloin, kun niillä on yhteys haastateltavan toimintaan tai jos tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat tietyn yhteisön jäsenten yleiset käsitykset ja ajattelutavat. (emt., 36-37.) Tutkimuksessani kokemukset ja käsitykset liittyvät toisiinsa työntekijöiden kokemuksellisessa toiminnassa ja toimintaa ohjaavissa, haastavissa tai korjaavissa käsityksissä esimerkiksi hoivatyön tavoitteista. Työntekijöiden liikkuminen henkilökohtaisen ja ammatillisen toiminta- ja ajattelutavan välillä on tällöin paitsi kokemuksellista, myös käsityksiin liittyvää todellisuuden rakentamista. Tutkijana tarvitsen toisin sanoen ikään kuin kahdet linssit, joiden lävitse tarkastella haastateltavien kertomusta voidakseni havaita ja tarvittaessa erottaa toisistaan eri tasoilla esiin tulevat henkilökohtaiset kokemukset ja toisaalta niihin liittyvät koulutuksen tai esimerkiksi työyhteisön kautta esiin tulevat ammatilliset käsitykset.

3.3. Aineiston kokoaminen

Toteutin tutkimuksen haastattelututkimuksena, jota varten tavoittelin syksyn 2014 aikana yhteensä 8-10 haastateltavaa vanhusten ja vammaisten asumispalveluita järjestävistä julkisista tai yksityisistä yksiköistä ympäri Suomen. Rajasin tutkimusaineiston vaihe vaiheelta edeten kohti tutkimukseeni soveltuvaa kohderyhmää. Ensinnäkin olin kiinnostunut löytämään sosiaali- ja terveysalan yksiköitä, jotka toteuttavat luontoavusteista eläin-, puutarha- tai muuta organisaation määrittelemää asiakkaan luonto- ja ympäristösuhdetta edistävää toimintaa. Päädyin varhaisessa vaiheessa rajaamaan kohderyhmän koskemaan sosiaali- ja terveysalan asumispalveluyksiköitä, joissa luontoavusteisuus on osa jokapäiväistä, ympärivuorokautista arkea ja siten mahdollisesti kokonaisvaltaisemmin osa organisaation laajempia toimintaperiaatteita. Muita mahdollisia sosiaali- ja terveysalan organisaatioita olisivat olleet mm. erilaisia luontoavusteisia lyhytterapiapalveluita tarjoavat palveluntuottajat. Päädyttyäni etsimään aineistoon sosiaali- ja terveydenhuollon ympärivuorokautisten asumispalveluyksiköiden työntekijöitä, tutkimuksen kohdejoukko rajautui suppeammalle ja mahdollisti aineiston rajaamisen helpommin myös tiettyyn sosiaali- ja terveyspalvelujen työalueeseen. Päädyin valitsemaan työalueeksi vanhustyön oman mielenkiintoni pohjalta, mutta huomasin pian, että pelkän vanhustyön sisältä ei löydy kovin helposti tavoitteelliseen luontoavusteisuuteen painottuneita organisaatioita. Päätin laajentaa aineiston koskemaan myös vammaistyöntekijöitä, jotka työskentelevät vanhustyöntekijöiden ohella toisen merkittävästi arjessa apua ja tukea ja usein myös ympärivuorokautisia asumispalveluita tarvitsevan asiakasryhmän parissa.

Aiemmassa työhistoriassani, kansalaisjärjestötoiminnassani ja sosiaalityön opintojeni yhteydessä olen ollut tekemisissä erilaisten ympäristö- ja luontotoimintaa järjestävien tahojen kanssa. Siten oli luontevaa lähteä etsimään asumispalveluyksiköitä ympäristö- ja luontotoimintaa järjestävien tai edistävien verkostojeni kautta, sekä yksinkertaisesti internetin hakutoiminnoilla. Lähestyin yksiköitä tutkimuspyynnöllä sitä mukaa, kun löysin mielestäni tutkimukseeni soveltuvia yksiköitä. Tutkimuspyynnössä kerroin tutkimukseni tavoitteista, aikatauluista ja aineistonkeruusta sekä tiedustelin mahdollisuutta lähestyä organisaatiota tarkempaa tietoa tarjoavan tutkimussuunnitelman ja tutkimuslupahakemuksen muodossa. Lähestyin yhteensä kahdeksaa vanhusten tai vammaisten ympärivuorokautista asumispalvelua järjestävää organisaatiota, joista viisi

organisaatiota kiinnostui tutkimuksestani ja palautti tutkimuslupahakemuksen. Rajasin tutkimukseen osallistuvat työntekijät vanhusten tai vammaisten parissa hoiva-, hoito- tai kuntouttavaa työtä tekeviin työntekijöihin. Tämän rajauksen sisällä vapaaehtoisiksi haastateltaviksi ilmoittautui lopulta yhdeksän sosiaali- ja terveystieteen työntekijää yhteensä viidestä eri hoiva-alan yksiköstä.

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet organisaatiot tarjoavat ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa asumisyksiköissä, joissa asukkaiden apuna ja tukena työskentelee kirjava joukko sosiaali- ja terveystieteen ammattilaisia. Tutkimuksessa mukana olevia yksiköitä yhdistää myös tutkimukseni kannalta merkittävä hoivaa ja huolenpitoa ohjaava toimintaperiaate, luontoavusteisuus. Viisi haastateltavaa työskenteli haastatteluhetkellä kehitysvammaisten ja neljä vanhusten asumispalveluyksiköissä. Maantieteellisesti haastatteluihin osallistuvat yksiköt sijoittuvat laajalle, kaksi organisaatiota ja neljä haastateltavaa Itä-Suomeen, kaksi organisaatiota ja kolme haastateltavaa Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalle ja kaksi organisaatiota ja kaksi haastateltavaa Uudellemaalle.

Työntekijöiden koulutustaustat ovat vaihtelevat sijoittuen sekä sosiaali- että terveystieteen alalle. Haastateltavien joukossa on kaksi sosionomia, kolme lähihoitajaa, yksi toimintaterapeutti, yksi perushoitaja ja yksi hoiva-avustaja. Yksi haastateltava on lääkeopin suorittanut kasvatustieteiden kandidaatti. Haastateltavilla oli myös mm. kodinhoitajan, luokanopettajan ja artesaanin koulutustaustaa. Kaksi haastateltavaa oli opiskellut Steiner-pedagogiikkaa. Ikäjakaumaltaan työntekijät olivat 28-58 -vuotiaita, seitsemän haastateltavista oli naisia, yksi mies. Haastateltavista seitsemän oli työsuhteessa organisaatioonsa, yksi haastateltava oli yrittäjä ja yksi toimeksianto-sopimuksina työtä tekevä perhehoitaja. Viidestä organisaatiosta neljä oli yksityisiä hoivayksiköitä, yksi julkisen sektorin hoivayksikkö. Aineiston analyysivaiheessa käytän haastateltavista lyhenteitä H1-H9, numero ei kuvaa haastattelujärjestystä vaan on arvottu kullekin haastateltavalle satunnaisesti.

Eräs opiskelutoverini kysyi minulta opintojen aikaisessa graduseminaarissa miksi olen kiinnostunut vanhusten ja vammaisten laitoshoidosta aikana, jolloin suuntaus on lisätä kotihoitoa laitoshoidon sijaan. Onko aihe ajankohtainen, jos laitoshoidon pyritään kehittämisen sijaan purkamaan? Tässä kohdassa koen tarpeelliseksi selventää erilaisten asumispalvelumuotojen eroavaisuuksia. On totta, että yhä harvempi vanhus tai

kehitysvammaainen on laitoshoidossa, kuten Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2014) vuotta 2013 koskevasta tilastoraportista voidaan todeta. Laitoshoidosta puhuttaessa on kuitenkin tärkeää ymmärtää eri asumismuotojen käsitteelliset eroavaisuudet, sillä kaikki ryhmämuotoinen asuminen ei ole suinkaan laitoshoidoa. THL:n määritelmän mukaan vanhainkodit ovat laitoshoidoa, toisin kuin tehostetun palveluasumisen yksiköt, joilla tarkoitetaan ikääntyneiden ympärivuorokautista asumispalvelua. Kehitysvammaisten laitoshoidolla viitataan Kelan hyväksymiin kehitysvammaisten erityishuoltolaitoksiin keskittyneisiin asumispalveluihin, kun taas autetun asumisen yksiköt eivät ole laitoshoidoa, vaan kehitysvammaisille tarkoitettuja ryhmäkoteja, joissa on ympärivuorokautinen henkilökunta. (THL 2014, 13-14.) THL:n tilastoraportin mukaan vanhainkotien asiakasmäärä väheni vuonna 2013 12,3 prosenttia edellisvuoteen verrattuna, mutta tehostetun palveluasumisen asiakasmäärä nousi lähes 8 prosenttia. Myös kehitysvammaisten laitoshoidon väheni raportin mukaan lähes 9 prosenttia, mutta autetun asumisen asiakasmäärä nousi 7 prosenttia. Säännöllisen kotihoidon asiakasmäärä nousi edellisvuodesta 2,3 prosenttia. Valtakunnallisena tavoitteena on, että vuoteen 2017 mennessä painopiste ikääntyneiden asumispalveluissa siirtyy edelleen laitoshoidosta kohti tehostettua palveluasumista ja kotihoitoa. (emt., 3-7.)

THL:n raportin perusteella ikääntyneiden ja kehitysvammaisten palvelujärjestelmät elävät ennen kaikkea sisäistä muutosta, missä asiakkaat siirtyvät palvelujärjestelmän sisällä palveluista toiseen, mutta palveluiden tarve sinällään ei muutu (emt., 3-7). Laitoshoidon purkamisen ei siis lähtökohtaisesti tarkoita palveluiden katoamista, vaikka uhkakuvia senkin suuntaisesta kehityksestä on ollut ilmassa erityisesti kotihoidon osalta. Myös tulevaisuudessa tulee olemaan vanhuksia ja kehitysvammaisia, joille kotihoidon palvelut eivät pysty takaamaan riittävää hoivaa, huolenpitoa ja turvallisuutta. Vanhainkodeissa ja tehostetun palveluasumisen yksiköissä oli vuonna 2013 lähes 40 500 asiakasta, kehitysvammaisten laitosasumisen ja autetun asumisen yksiköissä 8 501 asiakasta (emt.). Kyse ei ole siis merkityksettömästä määrästä ympärivuorokautisen avun, hoivan ja huolenpidon kohteena olevia ihmisiä.

Vaikka asiakasryhmällä ei tässä tutkimuksessa ole kaikkein keskeisin merkitys yksilön, ympäristön ja yhteiskunnallisten ulottuvuuksien tarkastelussa, koin tärkeäksi löytää aineistoon itselleni merkityksellisen työalueen ja asiakasryhmän. Vanhusten ja vammaisten parissa tehtävä hoivatyö näyttäytyy yhteiskunnallisessa keskustelussa usein taloudellisesti

ja käytännöllisesti haastavana työnä. Minulle vanhus- ja vammaistyö heijastaa ennen kaikkea yhteiskunnassa vallitsevia arvoja, joiden näkyväksi tekemisellä on itselleni erityinen merkitys. Vierailuni eri puolilla Suomea sijaitsevien vanhusten ja kehitysvammaisten asumispalveluyksiköissä vakuutti minut siitä, että aiheeni on ajankohtainen, tärkeä ja tulevaisuuteen suuntautuva. Tavatessani yksiköiden työntekijöitä ja asukkaita näin konkreettisesti miten työtä vanhusten ja kehitysvammaisten hyvinvoinnin ja elämänlaadun eteen asumispalveluyksiköissä tehdään, joiltakin osin myös toisin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon tämänhetkisessä valtavirrassa. Tässä tutkielmassa saan mahdollisuuden kiinnittää huomion ympärivuorokautista hoivaa ja hoitoa tarvitsevien vanhusten ja kehitysvammaisten asumispalveluiden kehittämiseen. Eniten apua ja tukea tarvitsevien ihmisten huolenpidon tarvetta ei tule vähätellä, sillä he ovat myös eniten palveluntarjoajien avusta ja tuesta riippuvaisia.

Tutkimushaastattelut toteutuivat syys-joulukuun 2014 aikana. Haastattelut kestivät keskimäärin noin tunnin, lyhimmillään 42 minuuttia, pisimmillään 65 minuuttia. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 109 sivua. Sovin haastatteluajasta ja –paikasta joko organisaation edustajan tai haastateltavien kanssa suoraan. Osassa organisaatioita haastateltavien tapaamiset oli organisoitu organisaation taholta niin, että olin ensimmäisen kerran yhteydessä haastateltaviin vasta haastattelutilanteessa. Käytännössä haastattelut tapahtuivat rauhallisissa organisaatioiden tiloissa. Useissa tapauksissa sain mahdollisuuden tutustua myös organisaation toimintaan laajemminkin. Aloitin haastattelutilanteet varmistamalla, että haastateltava oli saanut mahdollisuuden tutustua toimittamaani tutkimussuunnitelmaan. Olin laatinut haastateltaville myös haastatteluun orientoivan esitteen (Liite 1), joka käytännössä osoittautui osin turhaksi, sillä kaikkien haastateltavien kanssa keskustelu lähti alun esittäytymisen jälkeen etenemään spontaanisti tutkimuksen aiheeseen orientoituen.

Varsin avoimiin ja aineistolähtöisiin haastatteluihin oli vaikea valmistautua etukäteen, joten kaksi ensimmäistä haastattelua olivat tutkijan, mutta varmasti myös haastateltavien näkökulmasta haastavimmat. Ensimmäisen haastattelun jälkeen sain haastateltavalta palautetta haastattelun narratiivisesta otteesta, joka oli jäänyt keskustelussa haastateltavan näkökulmasta kevyeksi. Haastateltava toivoi, että olisin aktiivisemmin reflektoinut keskustelussa haastateltavan kokemuksia, jolloin haastateltava olisi voinut saada niistä itsekin ns. enemmän irti. Huomio oli tarpeellinen ja myöhempien haastattelujen kohdalla

pyrin kiinnittämään huomiota siihen, että haastateltavan näkökulma peilautuisi haastateltavalle itselleen paremmin takaisin. Haastattelujen edetessä sain tutkijana varmuutta ja vahvuutta vuorovaikutukseen haastateltavien kanssa. Huomasin myös jo haastattelujen aikana tiettyjen teemojen toistuvan haastateltavien kokemuksissa. Pyrin jokaisen haastattelun jälkeen kirjaamaan ylös tärkeimpiä haastattelun herättämiä ajatuksia, vaikka pitkien ajomatkojen vuoksi kirjaaminen tapahtui usein vasta seuraavana päivänä.

3.4. Analyysimenetelmänä Grounded theory ja narratiivinen tyypittely

Haastattelumenetelmä ei yksinään tuota tutkimustuloksia, vaan haastattelun ja tutkimustulosten väliin tarvitaan analyysimenetelmä, jonka avulla aineistoa tarkastellaan ja käsitellään johtopäätösten aikaansaamiseksi. Tutkimukseni analyysimenetelmäksi olen valinnut Grounded theoryn, mikä mahdollistaa aineistolähtöisen lähestymistavan ja antaa aineistolle enemmän tilaa tuottaa tutkimustuloksia omista lähtökohdistaan käsin (ks. esim. Strauss ja Corbin 1990). Koska luontoavusteisen hoivatyön kokemuksia työntekijöiden näkökulmasta ei ole aikaisemmin juurikaan sosiaalitieteellisesti tutkittu, ei aineiston analyysille ole olemassa mitään etukäteen asetettuja teoreettisia lähtökohtia. Analyysimenetelmän erityispiirteenä voidaankin pitää sen suhdetta teoriaan, missä tutkimuksen lähtökohtana olevan tutkimuskysymyksen ympärillä tutkittavaa ilmiötä analysoidaan jopa uudeksi teoriaksi saakka. (emt., 25-38.) Vaikka Grounded theory mahdollistaa tutkijalle avoimen lähestymistavan tutkimuskysymyksen perusteella kerättyyn aineistoon ilman etukäteen rakennettua teoreettista taustaa ja tiukkaan asetettua viitekehystä, on aiemmalla kirjallisuudella ja teorioilla tutkimusasetelmassa kuitenkin oma sijansa. Grounded theoryssa kirjallisuuden ja aiempien tutkimusten merkitys korostuu etenkin aineiston analyysivaiheessa, jolloin aineiston kategorisoinnissa ja käsitteellistämässä muodostuneita ilmiötä kuvaavia kategorioita voidaan verrata jo aiempiin teorioihin, tutkimuksiin ja niiden tuloksiin. Analyysivaiheessa oleellista on myös tutkijan teoreettinen sensitiivisyys eli kyky tulkita ja käsitteellistää aineistoa ja sen merkityksiä suhteessa laajempiin teoreettisiin näkökulmiin ja kirjallisuuteen. (emt. 1990, 42-49.)

Omassa tutkimuksessani aiempi kirjallisuus palvelee etenkin haastatteluaineiston keruuta, jossa on tärkeää pyrkiä riittävään aiheen teoreettiseen taustoitukseen

tarkoituksenmukaisten tutkimuskysymysten asettamiseksi. Aikaisemmat tutkimukset ja teorit voivat myös nostaa esiin omalle tutkimukselle tärkeitä kysymyksiä ja näkökulmia aineiston ja ilmiön tarkasteluun jo haastatteluun valmistautuessa. Käytännössä Grounded theory jaetaan vaiheisiin, joista ensimmäisessä ns. avoimen koodauksen vaiheessa tutkittavaa ilmiötä ja aineistoa, tässä tapauksessa litteroitua haastatteluaineistoa, nimetään ja kategorisoidaan etsimällä aineiston lähiluennassa samanlaisuuksia ja eroavaisuuksia. (Strauss & Corbin 1990, 62.) Aineiston paloittelun jälkeen aineistoa aletaan koota jälleen yhteen etsimällä yhteyksiä kategorioiden välillä aineistossa esiintyvänä kausaalisuhteina, kontekstisidonnaisuuksina, toiminnan ja vuorovaikutuksen strategioina, hallinnan muotoina, ilmiön ja kontekstin suhteena tai toiminnan ja vuorovaikutuksen seurauksina. (emt. 114-115.) Aineiston keruun, koodaamisen ja kategorisoinnin jälkeen Grounded theoryssa seuraa tutkittavan ilmiön varsinainen teoreettinen kehittäminen. Teoretisointiprosessi lähtee tutkittavan ilmiön muuttamisesta tarinan muotoon, jolloin aineisto ja ilmiö taipuu ns. analyttiseksi tarinaksi (emt., 142). Toisin sanoen oleellista on aineiston kategorisoinnin ja analysoinnin jälkeinen teoreettinen koodaus, joka yhdistää kategoriat osaksi esille nousevaa teoriaa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 165).

Tutkimuksessani aineiston analyysi konkretisoitui aineiston litterointivaiheen jälkeen. Lähdin lukemaan aineistoa aikajärjestyksessä aineistoa alleviivaten ja tehden vaistonvaraisia merkintöjä ja koodauksia marginaaliin mielestäni tutkimukseni kannalta vähänkään oleellisista haastateltavien kokemuksista sekä kuvaamista tilanteista ja tapahtumista. Listasin merkintäni myös erilliseen tiedostoon. Aluksi lukemiseni ja jäsenitykseni oli hyvinkin yksityiskohtaista ja aikaa vievää. Haastattelujen edetessä työskentely jonkin verran nopeutui ja loppuvaiheessa huomasin kirjaavani nopeasti lähestulkoon samoja huomioita kuin muutaman ensimmäisen haastattelun yhteydessä tekemäni huomiot. Luin aineiston lävitse useampaan kertaan, aloittaen välillä myös viimeksi tekemästäni haastattelusta tarkoitukseni varmistua, etten kylläntymispisteen ohitettuani jättänyt huomioimatta asioita, jotka nopeasti lukiessa voisivat jäädä huomioimatta. Varmistuttuani, että olin saanut poimittua aineistosta tutkimukseni kannalta vähintäänkin oleelliset kokemukset, tapahtumat ja tilanteet, siirryin tarkastelemaan keräämääni koodilistaa. Ryhdyin järjestämään ja ryhmittelemään listalla olevia asioita suhteessa toisiinsa, jolloin muodostui kymmenen kategorian kokonaisuus. Nämä kymmenen kategoriaa muodostavat haastatteluissa korostuvat teemat, joiden sisälle muodostuvaa sisältöä kutsun haastateltavien kokemukseksi. Jo kategorioita

muodostaessani tein havainnon yksittäisen kategorian sisällä esiintyvistä samanlaisuuksista ja erilaisuuksista. Kymmenen kategorian kenttä tuntui tarvitsevan vielä tarkempaa tiivistystä ja perehdyin tarkemmin narratiivisen aineiston käsittelyyn tyypittelyn keinoin Vilma Hännisen (1999) väitöskirjassaan käyttämää ns. pelkistävää analyysistrategiaa hyödyntäen (emt., 33).

Narratiiviset analyysitavat ovat yleisesti otettuna varsin väljiä ja suhteellisen helposti yhdistettävissä muihin laadullisiin analyysimenetelmiin, kuten diskurssianalyysiin tai sisällön analyysiin (Holloway & Freshwater 2007, 83). Hännisen (1999) elämänmuutosta ja sisäistä tarinallisuutta käsittelevä artikkelitutkimus koostuu viidestä narratiivista analyysitapaa hyödyntävästä artikkelista. Temaattinen analyysi on yksi narratiivisen tutkimusmenetelmän analyysitapa, jota myös Hänninen tutkimuksessaan käyttää. Hännisen temaattiseen sisältöön ja ”tarinoiden” kokonaisuuteen ja pääjuoniin keskittyvä analyysitapa yhdistyy luontevasti myös grounded teoreettiseen lähestymistapaan, missä useiden kategorioiden esiintyminen vaatii tiivistystä ja aineiston uudelleen järjestelyä saadakseen teoreettisemman muodon. Hänninen pyrkii artikkeleissaan tuomaan esiin aineistossa esiintyvien sisäisten tarinoiden ja muodostamiensa ns. ydintarinoiden yhteyttä yleisempiin kulttuurisiin muotoihin (emt., 33). Tässä tutkimuksessa pyrkimykseni on samansuuntainen – löytää aineistosta yksittäisiä tarinoita yleisempiä tarinoita. Näitä tarinoita voidaan kutsua myös ns. kulttuurisiksi mallitarinoiksi, joiden avulla voidaan tarkastella paitsi yksilöllisiä, myös yhteisöllisiä ja kollektiivisesti ymmärrettyjä arvoja, normeja, toimintatapoja tai rakenteita (mm. Löytönen 2007). Lähestymistapaani aineistoon voidaan kuvata myös ns. ”narratiivien analyysinä”, missä aineistokatkelmia vertailemalla pyritään löytämään yleisempiä käsitteellisiä ilmenemismuotoja, kategorioita. Tällainen kategorinen lähestymistapa soveltuu erityisen hyvin tutkimukseen, missä tutkittavana on yhteisesti jaettu ja koettu ilmiö. (Kaasila 2008, 46.)

Haastateltavieni kertomuksissa henkilökohtaisen luontosuhteen ja ammatillisen kehityksen suhde muodostui temaattisesti eri tavoin. Aineistosta hahmottamani kymmenen luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta kuvaavan kategorian muodostama kokemuksenttä ei ole yhtenäinen, vaan sisältää erilaisia kokemuksia ammatillisesta ja henkilökohtaisesta luontosuhteesta. Voidakseni kuvata aineistosta löytyvää erilaisuutta loogisempina ja johdonmukaisempina prosesseina, jatkoin aineiston käsittelyä tyypittelemällä eri kategorioiden sisältöjä hienojakoisemmin muodostaen lopulta kolme luontoavusteisen

hoivatyön toimijuutta kuvaavaa tyyppiä ns. mallitarinoina, jotka nimesin kolmannessa persoonassa *luontolähtöiseksi osaajaksi, ammatilliseksi kokeilijaksi ja ekokriittiseksi kehittäjäksi*. Mallitarinan käsitteellä viitataan tässä tutkimuksessa aineistosta hahmottuvien kulttuurisestikin tunnistettavien jäsentelyjen koontiin yhtenäiseksi tarinaksi.

Havainnollistan aineiston käsittelyn vaiheita ja analyysiprosessia taulukossa 1 kuvatus yksinkertaistetun esimerkin avulla. Esimerkissä *luontolähtöisen osaamisen lähtökohta* kuvaava kategoria on muodostunut aineistokoodauksen pohjalta aineistohavaintojen tiivistyessä koodien (esim. harrastuneisuus, kokemattomuus, ekologiset arvot) avulla kyseisen kategorian kokemuksentään. Näin muodostuneiden kymmenen kategorian kenttien sisältöjen tyypittely kokoaa aineistoa tämän jälkeen mallitarinoiksi. Kaikki kymmenen kategorian luokat ja tyypittely mallitarinoiksi on kuvattuna tarkemmin tutkimustulosten yhteydessä luvun neljä taulukossa 2.

Aineistohavainto	Koodi	Kategoria	Tyypittely
<p><i>H8: ”mä niinku oon harrastanut ratsastusta pitkään, että se on silleen mulle niinku luontevaa”</i></p> <p><i>H6: ”Se luonto on ollu aina läsnä, niinku ihan lapsuudesta lähtien, et tuota, oon maatilalta, maatilalla tyttöjä ja siellä on kaikkee tehty”</i></p> <p><i>H5: ”oon mä kasveja harrastanut niin kauan kuin muistan, ja niinku sitä kautta”</i></p>	Harrastuneisuus	Luontoavusteisen osaamisen lähtökohta sis. aineistosta koodatut samaan merkitys-kategoriaan sisältyvät aineistohavainnot	Luontolähtöinen osaaja
<p><i>H4: ”mä olin noviisi kuitenkin, mulla ei ollu mitään puutarhakokemusta eikä mitään”</i></p> <p><i>H7: ”en oo oikeestaan puutarhahihminen, kun ei oo ollukaan koskaan puutarhaa”</i></p> <p><i>H3: ”nääh hommat ei oo kuulunu aikasemmin mun ykkösjuuttuihin -- oon mä jonkin verran hakenu sitä myös sillä tavalla ihan kättä pidempää, että mä ymmärrän, että mitä tässä kannattaa tehdä”</i></p>	Kokemattomuus		Ammatillinen kokeilija
<p><i>H7: ”haluaisin auttaa sellaisia arvoja olemaan voimassa, että luontoa olis jäljellä vielä niinku tulevillekin polville”</i></p>	Ekologiset arvot		Ekokriittinen kehittäjä

Taulukko 1. Esimerkki aineistohavaintojen tiivistymisestä koodauksen, kategorisoinnin ja lopulta tyypittelyn kautta rakentuviksi mallitarinoiksi.

3.5. Aineistolähtöisyys ja tutkijan positio tutkimuksen luotettavuuden pohdinnoissa

Grounded theorya on kritisoitu sen korostuneesta aineistolähtöisyydestä, jolloin tutkimuksen makro- ja mikrotason yhdistäminen voi jäädä huteraksi ilman teoreettista kiinnekohtaa. Arvostelua on saanut osakseen myös Grounded theoryn tavoite uuden teorian kehittämistä sen verifiointiin eli todentamisen sijaan. (Metsämuuronen 2000, 28) Tutkimuksessani kyseessä on sekä uuden että vanhan toimintatavan kohtaaminen hoivatyöntekijöiden kokemuksissa. Luontoavusteisesta toiminnasta ei ole juurikaan olemassa hoivatyöntekijöiden kokemuksia käsittelevää tutkimustietoa. Toisaalta organisaatioiden ja työntekijöiden osaamisen kehittämistä ja sosiaali- ja terveydenhuollon tietorakenteita käsitteleviä tutkimuksia ja teorioita on runsaasti (esim. Sallila & Tuomisto (toim.) 1997; Borgman 1998; Janhonen & Vanhanen-Nuutinen (toim.) 2004; Helminen (toim.) 2005). Koska oletan aiemman kirjallisuuden perusteella luontoavusteisen toiminnan yhdistävän mm. työntekijän ammatillisen ja henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen, työn tekemisen tapojen ja osaamisen sekä työhyvinvoinnin välisiä elementtejä, en halunnut rajata tutkimusta mihinkään selkeään teoreettiseen kiinnekohtaan, vaan antaa aineistolle mahdollisuuden tuottaa tietoa sille itselleen merkityksellisiin suuntiin. Varsinainen teoreettinen tulokulma aiheeseen tarkentuu vasta aineiston analyysivaiheessa ja voi tällöin Straussin ja Corbinin (1990) periaatteiden mukaisesti ”ankkuroitua” tiukastikin olemassa oleviin teoreettisiin viitekehyksiin joko näitä tukien tai kenties jopa uusia teoreettisia näkökulmia kehittämällä.

Tutkimuksen luotettavuudelle on olennaista tutkimusprosessin avoin kuvaus ja valittujen toimenpiteiden riittävä perustelu. Tehdyt käsitteelliset, teoreettiset, menetelmälliset ja käytännölliset valinnat on kuvattava ja perusteltava huolellisesti sekä tutkittavan ilmiön näkökulmasta että tutkijan omia ennakko-oletuksia vasten. Etenkin laadullisen aineiston luotettavuutta arvioitaessa kysymys on haastateltavien vastausten sijaan pikemminkin tutkijan taidoista ja kyvystä tulkita aineistoa oikein. Tulkinnan luotettavuutta voi pyrkiä arvioimaan etsimällä triangulaation tapaan vertailukohtaa aikaisemmista tutkimuksista tai teorioista. (Hirsjärvi & Hurme, 189.) Tutkijan velvollisuus on pyrkiä myös mahdollisimman virheettömiin ja realistisiin tutkimustuloksiin, missä esimerkiksi poikkitieteellisyydellä voidaan lisätä ilmiön kriittistä tarkastelua ja arviointia (Mäkinen 2006, 102). Yleistettävyyden problematiikka liittyy niin ikään luotettavuuden arviointiin ja

siihen missä määrin tutkimustulokset voidaan siirtää koskemaan muita tilanteita ja henkilöitä (Mäkinen 2006, 188). Olen rajannut oman tutkimukseni koskemaan vanhus- ja vammaistyötä tekevien hoivatyöntekijöiden kokemuksia luontoavusteisen hoivatyön toteuttamisessa. Haastateltavien joukko on pieni, vain yhdeksän työntekijää, jolloin tavoitteeni ei ole tehdä tutkimuksesta tilastollisia johtopäätöksiä. Sen sijaan tutkimusaineisto voi antaa viitteitä luontoavusteisen toimintamallin haltuunottoon liittyvästä prosessista ja siihen vaikuttavista tekijöistä eri työntekijöillä. Konstruktivistisen tutkimusotteen mukaisesti pidän lähtökohtana sitä, että yksilöllisten kokemusten lisäksi haastateltavien kertomukset voivat sisältää myös kulttuurisesti jaettua tietoa hoivatyön ja luontoavusteisen toiminnan välisistä suhteista erityisesti ammatillisista näkökulmista tarkasteltuna. Tämän näkökulman toivon vahvistuvan aineiston heterogeenisyydessä erityisesti tutkimukseen osallistuneiden organisaatioiden maantieteellisen sijoittumisen ja työntekijöiden vaihtelevien taustojen suhteen.

Tutkimukselle on yleensä eduksi, mikäli tutkija on motivoitunut ja kiinnostunut tutkimastaan aiheesta ja ilmiöstä (Metsämuuronen 2001, 12). Omakohtainen kiinnostus tai kokemus tutkimusaiheesta voi myös vähentää tutkimuksen luotettavuutta, mikäli tutkimuksen aikana tehtyjä valintoja ja rajauksia ei ole perusteltu riittävän avoimesti. Teen jatkuvasti töitä tiedostaakseni ja pitääkseni mielessä oman lähtökohtani tutkimuksessani. Oma taustani koulutukseni ja työkokemukseni suhteen on vahvasti ihmisoikeuslähtöisissä kestävässä kehityksen näkökulmissa. Tutkijana orientaationi on todennäköisesti varsin ekososiaalinen, erityisesti yksilön, (luonnon- ja elin)ympäristön, yhteisön ja yhteiskunnan kohtaamispisteitä etsivä ja tutkaileva. Olen erityisesti kiinnostunut etsimään vihjeitä muutoksesta, joka tapahtuu silmiemme edessä, mutta joka on ikään kuin liian lähellä sitä huomataksemme tai pystyäksemme sitä kuvaamaan. Tämä opinnäytetyö on itselleni jälleen yksi pyrkimys lisätä tietoa siitä miten luonto ja ympäristö otetaan haltuun ja osaksi elämis- ja kokemusmaailmaa. Saamani kokemukset ja tietämys ihmisen, luonnon ja ympäristön välisistä suhteista suuntaavat oletuksiani tiettyyn suuntaan, mutta tutkijana minun on alistettava käsitykseni kriittisellekin uudelleen arvioinnille. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2008) toteavat, että vähentääkseen ennako-oletusten vaikutuksia tutkimusprosessin eri vaiheissa, tutkijan tulee pyrkiä tunnistamaan ja arvioimaan omien ennako-oletusten ja -käsitysten merkitystä tutkimuksen eri vaiheissa tehtäville ratkaisuille ja valinnoille. Koska tutkijan vaikutus tutkimusprosessiin ja aineiston tulkintaan on kuitenkin ilmiselvä, ei täydellistä objektiivisuutta voida saavuttaa, eikä siihen

nykytutkimuksissa enää pyritäkään. Sen sijaan avoimuus ja omien lähtökohtien ja ennakko-oletusten auki kirjoittaminen on luotettavan tutkimuksen keskeisiä kriteereitä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189.)

Lähestyin haastateltavia heidän taustaorganisaatioidensa kautta, jolloin haastattelut tapahtuivat organisaatioiden tiloissa ja haastateltavien työajalla. Tätä lähestymistapaa on syytä pohtia myös tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Pohdin aika ajoin missä määrin työntekijän puheessa tulee esiin työntekijän oman kokemuksen sijaan organisaation näkökulma luontoavusteiseen hoivatyöhön. Entä kuinka paljon oma asenteeni ja innostukseni aiheesta vaikuttaa haastattelussa? Tutkijana koin tärkeäksi antaa haastateltavalle vapauden kertoa asioista, joita haastateltava itse pitää tärkeänä. Pohdin kysymyksenasettelujani ja pyrin etäännyttämään itseni haastattelutilanteessa kuuntelijan rooliin, pyrkimyksenäni selvittää haastateltavan näkökulmia tutkimusaiheeseen hänen lähtökohdistaan käsin. Tehtävä ei ollut helppo huomattessani kuinka innostuneita ja kiinnostuneita osa haastateltavista aiheistani oli. Toisaalta uskon, että haastateltaville tärkeää on luottamus tutkijaan ja siihen, että tutkijan aiheet tutkimuksen suhteen ovat haastateltavan suhteen myönteiset. Tätä luottamusta edistää yhteisen ymmärryksen jakaminen aiheen merkityksellisyydestä. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta tärkeää on nähdä tutkimuksen sijoittuminen tiettyyn aikaan ja paikkaan, enemmänkin paikallisesti vaihtelevana tarinana kuin yksinkertaisena totuutena.

Päivi Vuokila-Oikkonen, Sirpa Janhonen ja Merja Nikkonen (2001) kuvaavat Lieblichin ym. kehittäminä narratiivisen tutkimuksen luotettavuuden kriteereinä aineiston riittävyyden ja laajuuden, johdonmukaisuuden sekä oivallus- ja tiivistämiskyvyn (emt., 105-107). Aineiston riittävyydellä ja laajuudella tarkoitetaan tällöin tulosten monipuolista ja rikasta esitystä aineiston riittävyyden osoittamiseksi. Johdonmukaisuudella taas tarkoitetaan sitä millä tavalla tutkija on kyennyt muodostamaan analyysin tuloksena kokoavan ja perustellun käsityksen tutkittavasta ilmiöstä. Oivalluskyky tarkoittaa kykyä omaperäisyyteen kertomuksen ja sen analyysin esittämisessä. Niukkuudella ja tiivistämisellä tarkoitetaan analyysin tulokselle tarkoituksenmukaisten käsitteiden käyttöä. (Vuokila-Oikkonen ym. 2001, 104-107.) Edellä kuvatut luotettavuuden kriteerit kuulostavat varsin tulkinnallisilta. Tämä on ymmärrettävää narratiivisen ja laadullisen lähestymistavan perusluonteessa tuottaa aikaan ja paikkaan sidottuja tutkimustuloksia, joiden perusteleminen ei ole mahdollista esimerkiksi absoluuttisella objektiivisuudella tai

tutkimuksen toistettavuudella. Erityisesti narratiivisen tutkimuksen kohdalla korostuu tutkimuksen sijoittuminen erityiseen sosiaaliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiinsa, jolloin tutkimusta ei voida pitää vahvasti koherenssina eli totuudellisena suhteessa muihin mahdollisiin konteksteihin (Squire 2013, 61). Toisin sanoen erityisesti narratiivisen tutkimuksen lähtökohdat edellyttävät tutkijalta vahvaa reflektiokykyä paitsi suhteessa omaan positioonsa, myös tutkittavaa ilmiötä ympäröivään kontekstiin. Tässäkin tutkimuksessa luotettavuuden arviointi jää lopulta suurimmaksi osaksi lukijan arvioitavaksi. Tutkijana voin ainoastaan pyrkiä kuvaamaan tutkimusprosessin ja –tulokset mahdollisimman tarkasti, perustellusti ja avoimesti ja osoittamaan siten aineiston riittävyyden, prosessin johdonmukaisuuden ja valintojeni tarkoituksenmukaisuuden. Tutkijan oman position avoin auki kirjoittaminen auttaa toivoakseni lukijaa hahmottamaan tutkijan tulokulmaa aiheeseen ja siten arvioimaan tutkimustuloksia suhteessa muihin mahdollisiin tulokulmiin.

3.6. Eettisyys erityisenä sensitiivisyytenä

Eettisyys on ihmistieteellisessä tutkimuksessa korkein tutkimusta ohjaava periaate ja keskeinen osa tutkimuksen luotettavuuden ja yleistettävyyden arviointia. Eettisiä pääperiaatteita ovat ihmisten ja heidän persooniensa kunnioittaminen, hyvän ja hyödyn tekeminen vahingoittamisen ja haittojen sijaan sekä tutkimuksesta saatujen hyötyjen ja saavutusten oikeudenmukainen jakaantuminen. (Mäkinen 2006, 22-23.) Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella myös tutkijan kykynä sensitiivisyyteen ilmiöiden historiallisten, kulttuuristen, ideologisten ja poliittisten taustojen suhteen kuin myös tutkijan omaan toiminnalliseen ja subjektiiviseen sensitiivisyyteen (Pohjola 2003, 55-58). Pyrkimys ymmärtää ilmiöiden, haastateltavien ja tutkijan omassa taustassa vaikuttavia näkyviä ja näkymättömiä tekijöitä lisää sensitiivistä tutkimusprosessia. Sensitiivisyys taas lisää eettisyyttä tutkittavien kohtaamisessa, tutkittavan ilmiön tunnistamisessa ja tutkimustulosten esittämisessä. (Pohjola 2003, 58-61.)

Sosiaali- ja terveysalalla tutkimuksen tekemiseen liittyy lukuisia eettisiä kysymyksiä etenkin silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat asiakkaat tai jollakin tavalla heikommassa asemassa olevat henkilöt tai ryhmät. Tutkimukseni tarkoitus on tuottaa tietoa vanhus- ja vammaistyötä tekevien hoivatyöntekijöiden kokemuksista, jotka liittyvät heidän ammatti-

identiteettiinsä ja osaamiseensa sekä rooliinsa ja asemaansa työyhteisössä ja asiakkaiden kanssa. Haastattelussa saatetaan käsitellä henkilökohtaisia ja arkaluonteisia, esimerkiksi vuorovaikutukseen tai organisaation toimintaan liittyviä asioita. Tästä syystä tutkimuksessa korostuu riittävään etukäteisinformointiin perustuva suostumus ja luottamuksellisuus, jotka ovat Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan yleisimpiä tutkimuksen tekemisen eettisiä periaatteita. Tutkimukseni haastateltavat tai heidän tausta-organisaationsa eivät ole tutkimuksesta suoraan tunnistettavissa, vaikka joitakin tietoja esimerkiksi organisaation toimintakäytännöistä tuodaan esille. Tutkimukseeni osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja tapahtuu haastateltavien ehdoilla mm. ajan ja paikan suhteen. Luottamuksellisuus korostuu etenkin tutkimuksen raportointi- ja julkaisuvaiheessa, jossa aineistosta saatetaan tuoda esille tutkimustulosten kannalta oleellisia näkökulmia tutkijan omin sanoin tulkitsemana tai haastateltavaa lainaamalla (emt., 20).

Tutkijana pohdin tutkimustulosten raportointivaiheessa erityisesti tutkittavien anonymiteettiin liittyviä haasteita. Tutkittavien kokemusten kuvaus piirtää aina kuvaa haastateltavasta, vaikka nimet ja taustaorganisaatiot jätetään mainitsematta. Omassa tutkimuksessani tutkittavien keskinäiset yhteydet ja työskentely samassa organisaatiossa edellytti jonkin verran erityistä pohdintaa raportointivaiheessa. Lähtökohtani analyysissa, aineiston tulkitsemisessä ja raportoinnissa on ollut se, että kenenkään haastateltavan anonymiteetti ei ole uhattuna arkaluonteisissa yhteyksissä. Sen sijaan samassa organisaatiossa työskentelevien kokemukset voivat raportointivaiheessa olla lähellä työskenteleville tunnistettavissa. Eettisyyden pohdinta ei saisi rajoittua kuitenkaan pohdinnan yhteyteen, vaan tutkijan on oltava eettisesti valppaana kaikissa tutkimusprosessin eri vaiheissa. Avoimen, harkitun ja perustellun tutkimusprosessin ja aineiston analyysin merkitys korostuu näin ollen myös eettisyyden kohdalla.

4. LUONTOAVUSTEISEN HOIVATYÖN TOIMIJUUS

4.1. Kategoriat luontoavusteisen hoivatyön toimijuuden jäsentäjinä

Analyysini keskiössä ovat aineistosta muodostamani kategoriat, joiden tyypittely mallitarinoiksi kuvaa luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta. Mallitarinat osoittavat, että luontoavusteisen toimijuuden kehittämisessä ei ole olemassa yhtä suoraviivaista prosessia, vaan toimijuuden taustalla vaikuttavat työntekijän henkilökohtainen luontosuhde, motivaatio ja ammatillisen kehittymisen edellytykset, koulutus ja organisaation resurssit. Kuvaan mallitarinoiden sisällöt taulukossa 2, mistä on nähtävissä aineistoa kokoavat kymmenen kategorialla sekä kategorioiden sisällä hahmottunut luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta kuvaava kokemuskenttä mallitarinoiksi tyypiteltyinä.

KATEGORIA	Luontolähtöinen osaaja	Ammatillinen kokeilija	Ekokriittinen kehittäjä
1. Luontoavusteisen osaamisen lähtökohta	Käytännönläheinen harrastuneisuus taustalla; itseoppinut; puutarha, eläimet ja luonto vahvasti osa arkea myös vapaa-ajalla	Noviisi; ei aiempaa puutarhakokemusta; aktiivinen tiedon etsintä; rohkeus soveltaa ja kokeilla	Tiedostava työote; yhteiskunnallisesti suuntautunut; ekologisuus ja työn merkityksellisyys tärkeää
2. Ammatillisuuden ja luontoavusteisen toiminnan suhde	Toiminnallisuus keskeistä; oman osaamisen arvostaminen ja jakaminen muille	Ammatillisuus keskeistä; toiminnan ammatillinen merkitys ja henkilökohtainen reflektio	Vaikuttavuus keskeistä; toisin tekemisen mahdollisuus; luonto jokaisen oikeutena; jatkuva kouluttautuminen; yrittäjyys
3. Luontoavusteisen hoivatyön lisäarvo	Toiminnan henkilökohtainen ja ammatillinen mielekkyys; asiakaslähtöisyys; osa hyvää hoitoa; osa työhyvinvointia	Työväline hoivatyöhön; toiminta yhdessä asukkaan kanssa; työntekijälle luonnonläheisyys ”luksuksena”	Perusoikeuden toteutuminen; asiakkaan kokema toiminnan merkityksellisyys
4. Motivaatio luontoavusteiseen toimintaan	Vaikuttavuuden kokemukset; asiakkaiden innostuminen; itsensä toteuttamisen mahdollisuus; halu oppia ja kehittää	Vaikuttavuuden kokemukset; asiakkailta saatu tai havaittu palaute; ahaa-elämykset ja ammatillinen kehittyminen; ”hyvän työn” tekeminen	Vaikuttavuuden kokemukset; muutoksen edistäminen, merkityksellisen työn kokemus; elämäntapa
5. Luontoavusteisen ammatillistuminen	Oman osaamisen tiedostaminen ja soveltaminen käytännön hoivatyöhön; aika- ja	Päätymisen luontoavusteiseen hoivatyöhön sattumaa; avoimuus ja rohkeus	Tietoinen valinta; ammatillinen tiedostus omista intresseistä; kouluttautuminen;

	materiaaliresurssit keskeisiä toiminnan ammatillistumiseen; luontoavusteisuuden integroiminen hoivatyöhön, ”tuodaan luonto hoivatyöhön”	oppia uutta, ottaa haasteita vastaan; toimeen tarttuminen	mahdollisuuksiin tarttuminen; hoivatyön kehittäminen sisältä ulospäin, ”viedään hoivatyö ulos”
6. Oman luontoavusteisen osaamisen kehittämisen haasteet	Työn reflektointi; luontoavusteisen osaamisen tunnistaminen ja ammatillinen käsitteellistäminen; osaamisen jakamiseen harjaantuminen	Työn reflektointi; oppiminen ”kantapään kautta”; kokeneemmilta oppiminen; tiedon etsiminen eri tietolähteistä	Visiot käytäntöön; verkostoituminen ja kumppanuuksien löytäminen
7. Organisaation merkitys	Suunnitelmallisuus keskeistä; vastuun ja osaamisen tarkoituksenmukainen jakaminen; erikoistuminen, erilaisuuden arvostus; innostuksen ja kannustuksen kautta	Luovuuden ja kokeilujen salliminen keskeistä; ammatillisuuden ja erilaisuuden arvostus; toimintamahdollisuuksien tarjoaminen	Sitoutuminen toimintaan keskeistä; osaamisen kehittäminen, kouluttautuminen; yhdessä kehittäminen; toisinajattelun mahdollisuus
8. Luontoavusteisen hoivatyön muutoksen edellytykset	Muutosmyönteiset toimijat; kannustava johtajuus; resurssit	Vaivannäkeminen ja suunnitelmallisuus, tavoitteellisuus; ammatillisen ajattelun kehittyminen; rohkaiseva johtajuus; resurssit	Tavoitteellisuus; toimeen tarttuminen; uskallus tehdä toisin
9. Luonto- ja ympäristöarvojen merkitys	Luontoarvot ympäristöarvojen edellä; kierrätys, kompostointi, puhtaiden luonnon- ja puutarhanantimien arvostus osa toimintaa	Luontoarvot ympäristöarvojen edellä; ympäristöarvot toiminnan positiivinen sivutuote; tietoisuuden lisääntyminen tiedon lisääntyessä	Ekologiset arvot ja ympäristönsuojelu keskeinen osa toimintaa; kierrätys, kotimaisuus, kulutuskriittisyys; tulevaisuusnäkökulma
10. Luontoavusteisen hoivatyön kehittäminen organisaatiotasolla	Käytännön toiminta suunnitelmalliseksi tavoitteiksi ja osaksi hoivatyön käytännön prosesseja (vuosisuunnitelmat, kirjaukset)	Organisaation toiminnan muutostyö oman työn kautta; projektit	Verkostoituminen; hankkeet ja projektit; yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Taulukko 2. Haastatteluaineiston kymmenen kategorian ja luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta kuvaavat mallitarinat

Luontolähtöisten osaajien näkökulmassa korostuivat työntekijän harrastuneisuus, toiminnan kokemuksellisuus ja luontoavusteisen toiminnan työntekijälähtöinen integroituminen osaksi hoivatyötä. Lähtökohta luontoavusteiseen toimintaan on konkreettinen; organisaatiotasolla tarvitaan resursseja, panostusta ja suunnitelmallisuutta,

jotta toiminta aktivoituu. Henkilöstön tasolla tarvitaan innostusta, rohkeutta ja jo olemassa olevan osaamisen arvostusta ja hyödyntämistä kehittämistoiminnassa. Luontolähtöisen osaajan toimijuuden taustalla ammatillisuuden ja luontoavusteisuuden välinen suhde muodostuu ikään kuin toisiaan täydentävänä ja erityisesti toiminnan ammatillisuutta haastavana henkilökohtaisen harrastuneisuuden sekoittuessa ammatilliseen kehittämiseen. Luontolähtöiseltä osaajalta edellytetään oman osaamisen reflektointia ja osaamisen kehittämistä osaksi luontoavusteista hoivatyötä omassa organisaatiossa.

Ammatillisten kokeilijoiden toimijuudessa luontoavusteisuus haastaa ja aktivoi toimijan henkilökohtaisen luontosuhteen osana ammatillista kehitystä. Ammatillisen kokeilijan toimijuudessa luontoavusteisuus näyttäytyy muita useammin ammatillisena välineenä tavoitellun ja toivotun toiminnan tuottamisessa. Luontoavusteisuus on siten yksi keino muiden ammatillisten keinojen joukossa lisätä esimerkiksi asukkaiden osallisuutta ja ammatillista asiakaslähtöisyyttä. Ammatillinen kokeilija on saattanut päätyä luontoavusteisen hoivatyön pariin sattumalta eikä taustalla ole erityisen vahvaa luonto-, puutarha- tai eläinharrastusta. Luontoavusteisen osaamisen sijaan toiminnan lähtökohtana on rohkeus kokeilla uusia toimintatapoja, jolloin työssä korostuu ammatillisuus myös luontoavusteisten toimintojen suunnittelussa. Ammatillisen kokeilijan on helppo asettua luontoavusteisissa toiminnoissa tasavertaiseen suhteeseen asiakasryhmän kanssa; asiakkaat saattavat olla kokeneempia puutarhahihmisiä kuin noviisiksi tunnustautuva työntekijä.

Ekokriittisten kehittäjien toimijuudessa luontoavusteinen hoivatyö näyttäytyy ammatillisen toiminnan ja henkilökohtaisen luontosuhteen lisäksi vahvemmin myös yhteiskunnallisessa ja ekologisessa ulottuvuudessa. Ekokriittinen kehittäjä käsittää luonnon ihmisen perusoikeutena ja hyvinvoinnin lähteenä, mutta myös huolenpidon kohteena osana luonnon hyvinvointia ja ihmiskunnan tulevaisuuden näkymiä. Luontoavusteisen toiminnan lähtökohtana on tällöin asiakkaan oikeus luontoon ja elinympäristöönsä nyt, mutta myös tulevaisuudessa. Luontoavusteisuus ei ole niinkään hoivatyön menetelmä vaan kokonaisvaltaisempi elämäntapa, missä luonnolla ja ympäristöllä on oma oleellinen merkitys osana ihmisen merkityksellistä olemista ja elämistä. Ekokriittisessä toimijuudessa korostuu pyrkimys luontoavusteisen toiminnan vaikuttavuuden osoittamiseen ja muutoksen edistämiseen organisaatiota laajemmassa mittakaavassa. Verkostoituminen, kouluttautuminen, erilaiset hankkeet ja projektit ovat ekokriittiselle kehittäjälle oleellinen osa toiminnan kehittämistä.

Narratiivisessa tutkimusotteessa tarinallisuudella on oma sijansa myös tutkimustulosten esittämisessä. Muodostamieni mallitarinoiden perusteella laadin kullekin toimijuutta kuvaavalle mallitarinalle oman kirjallisen tarinansa antaakseni aineistolle ikään kuin äänen ja kuvatakseni havainnollisemmin eri tarinoiden välisiä eroavaisuuksia. Kertoja olen tässä tapauksessa minä itse tutkijana, mutta tarinat ovat syntyneet aineistosta hahmottamieni mallitarinoiden ympärille. Mikään mallitarinoista ei ole kenenkään yksittäisen haastateltavan oma tarina, vaan tiivistetty tarina haastatteluaineistosta aiemmin kategorisoiduista teemoista. Haastateltavien kokemuksissa kategorioiden sisällöt sekoittuvat, ovat lomittaisia ja päällekkäisiä. Mallitarinat ovat kuitenkin muodostuneet niistä aineksista, joita haastateltavat toivat esille oman henkilökohtaisen ja ammatillisen luontosuhteen kehityksestä. On siis mahdollista ja jopa todennäköistäkin, että haastateltavat, kuten kuka tahansa tutkimusraportin lukijoista, voi löytää ja tunnistaa tarinoista omaa luontosuhdettaan kuvaavia kokemuksia ja piirteitä. Vahvimmat tarinat hahmottuivat nimeämieni *luontolähtöisten osaajien ja ammatillisten kokeilijoiden välillä, ekokriittisten kehittäjien* tarina oli selkeästi heikommin reflektoitavissa ja hahmotettavissa aineistosta. Tästä syystä tarinat myös muodostuivat hieman eritasoisiksi. Eritellyt tulokulmat auttavat kuitenkin hahmottamaan toiminnan eri tasoja ja myös niitä näkökulmia luontoavusteiseen toimintaan, jotka muuten saattaisivat jäädä huomioimatta.

4.2. Luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta kuvaavat mallitarinat

4.2.1. Maatilan tyttöjä ja sienihulluja - luontolähtöiset osaajat organisaation innostajina

Mari on viilettänyt jo pikkutyttönä pihamaalla isän perässä, halunnut mukaan peltotöihin ja traktorin kyytiin, marjametsään ja kalastamaan. Isä on ottanutkin mukaan, antanut oman marjasangon ja opastanut miten mato laitetaan koukkuun. Omasta puutarhasta poimitut marjat ja omenat maistuvat Marin suussa vielä isompanakin, muistot pihan poikki kulkevasta kissasta ja lehmien ääntelystä kevätlaitumella lämmittävät mieltä. Ei se aina mukavaa ollut, kasvimaan kitkeminen. Mari muistaa miten pakkopullalta tuntui kyykkiä porkkanamaan yllä, kun auringonpaisteessa olisi voinut tehdä muutakin, lähteä vaikka uimaan. Mutta työt oli tehtävä, jotta syksyllä saataisiin nauttia palkkiosta, kopallisesta

makeita porkkanoita. Kotoa muuttaessaan Marin puutarha pysyi mukana, ensin pienellä ikkunalaudalla, sitten myöhemmin omalla pihamaalla.. tuoreet yrtit paahtoleivällä, rauhallinen aamuhetki kasteisessa puutarhassa. Marin arjessa on selvää, että marjat haetaan lähimetsästä, joskus kauempaakin, kalat kalastetaan isän oppien mukaan, mato-onki vain on vaihtunut virveliin. Nyt Marilla on omat lapset mukana, omien pikkusankojen ja onkien kanssa. Omavaraisuus lämmittää Marin mieltä, tietää mitä syö, taatusti puhdasta ja luomua. Samalla saa ulkoilmaa ja liikuntaa. Mari rentoutuu luonnossa tekemällä ja olemalla, lenkit koiran kanssa lähimetsässä lataavat akkuja, taas jaksaa arkea paremmin. Puutarha, metsä, järvimaisema laiturin nokasta tai veneen kokasta, Marille luonto on sekä toimeentuloa että mielenrauhaa, elämän sisältöä.

Opiskelemaan Mari lähti käden taidot mielessään, jos ei puutarha-alaa niin sitten jotain muuta missä saisi tehdä jotain konkreettista. Eikä Marilla ole ollut töistä pulaa, vuosien varrella töitä on tullut tehtyä eri aloilla, kaikki kuitenkin ihmisläheisissä ammateissa. Ihmisläheisyys oli se mikä Marin sai innostumaan lopulta hoiva-alastakin, kun nuoruusvuosien jälkeen oli todella pohdittava mitä alkaisi ”isona” tekemään. Hoivatyössä on Marin mielestä samaa elämänmakua ja sisältöä kuin puutarhatöissä, mahdollisuus saada jotain kasvamaan ja kukoistamaan, ei välttämättä helposti, mutta ei kaiken niin helppoa tarvitse Marin mielestä ollakaan. Työhönsä vanhusten asumispalveluihin Mari on päätenyt naapuripaikkakunnalle, ei kovin kauas kotoa. Töissään Mari on käytännönläheinen, maanläheinen, onhan moni asia opittu itse tekemällä. Juttua vanhusten kanssa säänvaihteluista, perinnekasveista ja vanhan ajan tavoista riittää. Mari on työssään kekseliäs ja mutkaton, tarttuu toimeen, kun saa idean esimerkiksi ruokasalin somistamiseen sadonkorjuuteemalla. Kun Marin työorganisaatiossa tuodaan esille luontoavusteisen työn mahdollisuuksia, Mari innostuu ja kädet syyhyävät toteuttamaan. Mari on jo toteuttanut ennenkin, kasvatellut kukkia vanhusten yöpöydillä ja pitänyt huolta ruokasalin viherkasveista. Kun organisaatio antaa vapaat kädet kehittää toimintaa, aikaa ja budjetin, ei tarvitse kauaa odotella, kun Mari on suunnitellut kulkureitin lammashaalle ja kasvimaan istutusjärjestyksen. Mari ottaa asukkaat mukaansa pihalle, vaikka vain istuskelemaan ja katselemaan Marin puuhastelua kasvimaalla, samalla menneiden vuosien satoja muistellen.

Hoivatyössä yhdistyy Marille tärkeät asiat, työnimu ja mielekkyys. Ilo läikkyy Marin sisällä, kun nuori hoivatyön opiskelija nyppii vanhuksen kanssa lakastuneita kukkia pelargoniasta tai tutustumiskäynnillä olevat pikkukoululaiset istuttavat yhdessä vanhusten

kanssa orvokkeja multapotteihin. Niistä hetkistä Mari saa voimaa ja tietää, että tehty työ tuottaa hedelmää, se näkyy lasten, nuorten ja varsinkin asukkaiden kasvoilta. Mari näkee luontoavusteisuuden osana hyvää hoitoa, sellaisena hoitona mikä pitäisi olla kaikille saatavilla: alkeellisimmillaan ulkoiluna terassilla, pidemmälle vietyinä kalastus- tai marjastusreissuna lähirantaan ja –metsään. Organisaation tukea Mari pitää erityisen tärkeänä luontoavusteisen hoivatyön edistämisessä. Mari ei aiemmin ole työskennellyt organisaatiossa, missä osa työtunneista saa vierähtää kasvihuoneessa, omenapuuta leikatessa tai hevostallilla valjaita huoltaessa. Aina ja joka paikassa ei ole itsestään selvää että työntekijöitä on tarpeeksi hoivaamaan sekä asukkaita että tomaatteja. Resursseja tarvitaan, mutta tärkeimmäksi toiminnan muutostekijäksi Mari kokee kuitenkin innostuksen ja motivaation - jos on halua löytää keinoja, niitä myös löydetään. Eikä kaikki luontoavusteisuus tarkoita mittavia pihatöitä tai lammassaitauksia. Marille luonto voi olla myös mielenmaisemaa, muistoja ja puhetta luonnosta, menneestä ja nykyisestä. Petipotilaana olevalle vanhukselle mielikuva meneillään olevasta vuodenajasta voi tarjota Marin mielestä luontokokemuksen, jota ei saisi väheksyä.

Joskus Maria kyllä väsyttää olla se innostunut tekijä, joka tietää miten ”hommat” hoidetaan. Mari on tietoisesti joutunut opettelemaan vastuun jakamista, ettei aina itse tarvitse tehdä kaikkea. Kyllä muutkin osaavat. Kotonakin tulee miettineeksi työasioita, samalla kun hoitaa omia tomaatteja. Viime vuosina Mari on jättänyt omat kesäkurpitsat kylvämättä, kun tietää että saa hoitaa niitä työmaalla aivan tarpeeksi. Työtovereiden kannustaminen ja tukeminen näille vieraampien toimien tekemisessä on Marille tärkeää. Mari on halunnut kasvihuoneen ja hevostallin kynnyksen tietoisesti matalaksi. Marilla on paljon kokemuksesta nousevia ideoita, joita on mukava toteuttaa rohkaisevassa ympäristössä. Ammatillisen ja henkilökohtaisen sekoittumisessa on myös vaaransa. Jos työtä ja vapaa-aikaa ei pysty missään vaiheessa erottamaan, voi myös uupua. Mari on huomannut tämän itsekin. Osaamisen jakaminen on siksi Marin mielestä tärkeää.

Halu oppia ja kehittää työtä on Marille tärkeää. Nyt kun organisaatiossa pyritään vahvistamaan luontoavusteista toimintaa, näkee Mari mahdollisuuden myös itselleen. Luontoavusteista hoivatyötä koskevat projektit ja kurssit ovat lisänneet Marin tietoisuutta omasta osaamisestaan ja vahvistaneet Marin ammatillista identiteettiä. Mari kokee saaneensa omalle toiminnalleen tukea luontoavusteisesta koulutuksesta ja ymmärtäneensä toteuttaneensa luontoavusteista toimintaa jo aiemmin, osaamatta erityisesti nimetä sitä. Marista tuntuu hyvältä, että on kuin vahingossa tehnyt tulevaisuuden hoivatyötä.

Vahvistamalla omaa ammatillista osaamistaan, kouluttautumalla ja seuraamalla ajankohtaista oman alansa keskustelua, kokee Mari pystyvänsä olemaan ja pysymään kehityksen kärjessä jatkossakin.

4.2.2. Hyvää tahtoa enemmän kuin osaamista – ammatilliset kokeilijat hoivatyön uudistajina

Tiina on asunut lapsuutensa kaupungissa, kulkenut lapsena kouluun suojateitä ylitellen ja leikkinyt enemmän hiekkaisilla leikkikentillä kuin metsässä. Puutarha, kasvimaata tai metsä ei ollut pienelle Tiinalle se tutuin ympäristö, vaikka niihinkin tutustui maaseudulle suuntautuvilla kesälomareissuilla. Tiinalla on kyllä ollut lapsena lemmikkejä, sellaisia pieniä hoivattavia, kuten hamsteri, ja koira, pieni leikkisä terrieri, joka juoksenteli vesiletkun perässä Tiinan kastellessa takapihan kukkaistutuksia. Lemmikkien hoitovastuu oli kuitenkin käytännössä Tiinan vanhemmilla, vaikka Tiina mielellään eläinten kanssa touhusikin. Nuoruusvuosina Tiina jäi mieluummin kotiin kaupunkiin kuin lähti vanhempien kanssa maaseudun rauhaan. Kavereiden kanssa oli kaupungissa tekemistä, Tiina ei kaivannut hengähdystä kaupungin sykkeestä. Metsään ei tullut lähdettyä kuin koulun suunnistustunnilla tai koulujen välisiin maastajuoksukisoihin.

Luonto on aikuiselle Tiinalle kenties tärkeämpi kuin nuorelle Tiinalle. Luonnolla on aikuiselle Tiinalle rauhoittava ja rentouttava merkitys. Etenkin kallioilla istuskelu ja veden läheisyys tuntuvat hyviltä. Tiinalla on edelleen koira, jonka kanssa Tiina löytää nykyisin myös metsäisille lenkipoluille. Tiinalle luonto ei ole itsestäänselvyys. Jos Tiina haluaisi, arkea voisi elää ilman merkittävää kosketusta luontoon. Kaupungin häly on kuitenkin alkanut väsyttää Tiinaa, luonnosta löytyy rauhoittumisen paikkoja, joista Tiina saa virtaa arkeen. Ehkä siitä syystä Tiina arvostaa luontoa ja haluaa pitää siitä huolta. Tiina seuraa ajankohtaista keskustelua ympäristön tilasta, pyrkii itsekin tekemään osansa ympäristön hyväksi, ei ainakaan roskaa luontoa ja kohtelee eläimiä hyvin. Tiina on ollut eettisistä syistä kasvissyöjä, suosii vieläkin lähellä tuotettua luomulihaa, kun tietää että eläintä on kohdeltu hyvin alusta loppuun saakka, Tiina pyrkii valitsemaan arjessaan lähiruokaa ja luomua aina kun mahdollista.

Hoiva-alalle Tiina päätyi sattumalta. Lukion jälkeen piti hakea jonnekin ja sosiaali- ja terveysala kiinnosti Tiinaa, niinpä Tiina laittoi hakupaperit alan koulutukseen. Tiina halusi työn, jossa voisi olla ihmisten kanssa tekemisissä ja edistää ihmisten hyvinvointia. Tiina on äskettäin valmistunut ja uransa alkuvaiheessa. Nykyiseen työpaikkaansaakin Tiina on päätenyt sattuman kautta. Tiina haki valmistumisen jälkeen avoimna ollutta paikkaa eikä tiennyt vielä paikkaa hakiessaan organisaation luontoavusteisesta työtöteesta, toivoi vain saavansa mieluisan työpaikan omalta alaltaan. Tiinalla oli ollut opintojen aikana harjoittelujaksoja vanhusten ja vammaisten hoivayksiköissä ja kokemuksesta Tiina tiesi tulevansa hyvin juttuun kummankin asiakasryhmän kanssa. Vanhusten parissa tehtävään työhön Tiina uskalsi siten hakeutua ilman erityistä jännitystä.

Luontoavusteisessa hoivatyössä Tiina kokee olevansa noviisi, taustalla kun ei ole puutarhakokemusta, eivätkä sisäkasvitkaan ole pysyneet Tiinan kasvatuksessa kovin hyvin hengissä. Aluksi Tiina joutui miettimään enemmänkin miten voisi hyödyntää luontoa työssään, opinnoissa kun luontoavusteisuus oli jäänyt yhteen kurssiin ja senkin Tiina oli joutunut jättämään väliin. Vaikka puutarhassa möyriminen ei ollut Tiinalle tuttua, ei uuden oppiminen pelottanut. Onneksi on olemassa internet, mistä löytyy tarvittaessa tietoa kasvimaan istutusjärjestyksestä ja apua tuntemattomien kasvien tunnistamiseen. Usein Tiina kysyy kuitenkin ensin hoivattaviltaan, kaiken kokeneilta vanhuksilta, miten paljon kukat tarvitsevat vettä ja pitäisikö porkkanat jo nostaa ylös. Tiina on avoin uusille asioille ja halukas oppimaan, vaikka ei aina olekaan lopputuloksesta niin varma. Tiina uskoo, että tekevälle sattuu ja virheistä oppii – kasvimaalla virheet eivät useinkaan ole kovin vaarallisia. Kasvimaalla on vara oppia kantapään kautta. Usein luontoavusteisuus onkin yllättänyt Tiinan, kuten silloin kun puhumaton vanhus on puhjennut pihamaalla ihastelemaan kukkien kauneutta. Tiinalle luontoavusteisessa hoivatyössä ahaa-elämykset ovat tuttuja, jos eivät nyt aivan päivittäisiä, niin viikottaisia. Vapaa-ajalla Tiina ei mieti työpaikalla odottavaa risusavottaa, vaan ulkoilee omaehtoisesti, käy elokuvissa ja kahvittelee ystävien kanssa, tekee jotain aivan muuta kuin puutarhatöitä. Tiinalle työ ja vapaa-aika ovat toisistaan erilliset.

Ammatillisuus ja työssä kehittyminen ovat Tiinalle tärkeitä, ammatillinen reflektio luonteva osa päivittäistä työtä. Reflektiolla Tiina tarkoittaa sitä, että tunnistaa työssään ja toiminnassaan tilanteita, joissa tapahtuu jotain ammatillisesti tai henkilökohtaisesti merkityksellistä. Jotain, joka kehittää tai muuttaa ajattelu- ja toimintatapoja.

Organisaation luontoavusteisen toiminnan Tiina on ottanut luontevasti osaksi toimintaansa. Erilaisten toimintatapojen pohtiminen ei ole vierasta vastavalmistuneelle opiskelijalle, joka on tottunut refleктоimaan toimintaansa ja oppimaansa osana opintoja.

Keskeisellä sijalla Tiinan kokemuksessa on halu oppia ja kehittyä. Vaikka puutarhatyöt eivät olekaan olleet Tiinalle ennestään kovin tuttuja, asian kokeminen tärkeäksi ja riittävän läheiseksi, synnyttää myös halun oppia. Kun rohkenee kokeilemaan ja onnistuu, innostuu myös jatkamaan. Tiinalle pulmalliset tilanteet ovat mielenkiintoisia arvoituksia, jotka haluaa ratkaista. Myös asenne on oleellinen osa, virheitä ei saa pelätä, innostus ja kiinnostus kyllä kompensoi osaamisen puutteita. Rima on pidettävä alhaalla, puutarhatöistä ei saa tulla kynnyksysymys ulos lähtemiselle. Tiina tarkastelee luontoavusteisuutta ennen kaikkea ammatillisuuden kautta – mitä tästä hyötyvät asiakkaat, miten tämä tukee ammatillisuuttani?

4.2.3. Ekokriittiset kehittäjät tulevaisuuden visionääreinä

Liisan lapsuudenympäristössä korostui sosiaalinen erilaisuus. Isossa koulussa sai vaikutteita kavereilta, kadulla kohtasi erinäköisiä ja vieraita kieliä puhuvia ihmisiä. Liisa sai vaikutteita kavereilta, mutta suuntasi kiinnostuksensa myös oma-aloitteisesti sosiaalisen eriarvoisuuden kysymyksiin. Liisa on kokenut olevansa jo lapsesta saakka hieman erilainen, pohtivampi ja tiedostavampi kuin ikätoverinsa. Liisan valintoja on ohjannut halu vaikuttaa ympäröivään maailmaan ja etsiä itselle sopivaa elämäntapaa. Liisa onkin kouluttautunut vuosien varrella useampaan ammattiin, opiskellut ja työskennellyt myös ulkomailla ja tehnyt valintoja asuinpaikan, työpaikan ja koulutusalan suhteen vaistoaan kuunnellen. Eikä Liisa koe olevansa valmis vieläkään. Nuoruudessa Liisa osallistui erilaisten ihmisoikeus- ja ympäristöjärjestöjen toimintaan, mielenosoitukset ja tahdonilmaukset olivat nuorelle Liisalle luonteva keino tuoda esiin omia mielipiteitään. Hoivatyöhön Liisa päätyi halutessaan kehittää ja syventää osaamistaan erityisryhmien parissa. Liisalla hoivatyön ammatillisuudessa on aktiivinen kasvatuksellinen ote ihmisen ja luonnon välisen suhteen edistämiseksi ja mahdollistamiseksi. Liisan mukaan ihmisellä on oikeus luontoon ja tästä oikeudesta pitäisi hoivatyönkin lähteä liikkeelle. Oma luontosuhde Liisalla on luonteva. Liisa viettää mielellään aikaa metsässä ja pihatöitä tehden, ei vain töissään vaan myös vapaa-ajallaan. Luontoarvojen lisäksi Liisalla painottuvat

ympäristöarvot – ihminen tarvitsee luontoa ja luonto ihmisen elinympäristönä huolenpitoa. Liisalle kestävä kehitys on tuttu käsite, ja työssään Liisa kokee voivansa vaikuttaa luontolähtöisillä valinnoilla asiakkaiden hyvinvoinnin lisäksi myös ekologisesti ja taloudellisesti.

Jollain tavalla Liisa on oman tiensä kulkija, siitä kertoo ehkä sekin, että Liisa on haaveillut omasta hoiva-alan yrityksestä ja toiminnasta, jonka luontolähtöiset tavoitteet ovat Liisan itsensä asettamia. Liisan työssä luontolähtöisyyttä rakennetaan joka päivä yhdessä asukkaiden kanssa. Tavoitteita ja toiveita on myös tulevaisuuteen liittyen, aurinkopaneeleja, lähiruokaa, omavaraistaloutta niin energian kuin ruoankin osalta. Ammatillinen kehittäminen, uuden oppiminen ja opitun soveltaminen käytäntöön ovat Liisalle mieluista. Toisaalta Liisa ei ole koskaan oikeastaan suunnitellut asioita, jollain tavalla asiat ovat tulleet Liisan luokse ja Liisa vain on tarttunut mahdollisuuteen. Niin kuin silloin, kun mielenkiintoinen koulutusala tuli lähiseudulla tarjolle tai Liisalle tarjottiin työtä paikasta, josta ei olisi osannut uneksiakaan. Jollain ihmeellisellä tavalla nuo mahdollisuudet ovat kuitenkin johtaneet siihen, että Liisa saa nyt suunnitella omaa luontoavusteista hoivatyötä itselleen merkityksellisellä tavalla.

Toisaalta Liisa on joutunut myös joustamaan. Vuosien varrella Liisa on ollut töissä paikoissa, jotka eivät ole vastanneet Liisan arvomaailmaa. Näissä töissä Liisa oppi sietämään myös erilaisuutta, sitä etteivät kaikki ajattele samalla tavalla. Tärkeä oppi Liisalle, joka nuorempana oli varsin ehdoton ja mustavalkoinen sen suhteen miten maailman tulisi pyöriä. Toisaalta Liisa ei tingi omista periaatteistaan vaan työskentelee omassa työvuorossaan niiden mukaan ja pyrkii tuomaan esiin rakentavalla tavalla vaihtoehtoisia tapoja toimia myös muille työntekijöille. Liisalle luontoavusteinen hoivatyö on tietoinen elämäntapa ja valinta, jota Liisa perustelee luontoarvojen lisäksi ympäristöarvoilla. Ekologiset valinnat ja pyrkimys kestävän kehityksen mukaiseen toimintaan on ohjannut Liisaa kouluttautumaan ja verkostoitumaan saman ajatusmaailman omaavien toimijoiden kanssa. Liisa kokee, että ajatuksia ja kokemuksia jakamalla ja yhdessä tekemällä saa enemmän aikaan kuin yksin puurtamalla. Erilaiset projektit ovatkin tulleet tutuksi Liisalle. Liisa kokee kaikenlaisen työn opettavan, myös niiden töiden, jotka eivät ole kaikkein mieluisimpia. Ehkä siitä syystä Liisan on helppo kohdata erilaisia ihmisiä, paikkoja ja asioita, avoimin mielin ja valmiina oppimaan. Ehkä

siksi Liisa onkin elinikäisen oppimisen puolestapuhuja – ei vain koulunpenkillä, vaan arjessa ja muita ihmisiä kohdatessaan.

5. LUONTOAVUSTEISEN HOIVATYÖN KRIITTISET PISTEET

5.1. Luontoavusteisen hoivatyön kokonaisprosessi

Muodostamani mallitarinat kuvaavat aineistosta hahmottamaani luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta. Tarinoiden muodostuminen ei ollut itsestään selvä, vaan ne hahmottuivat analyysin tuloksena aineistosta kategorisoiduista havainnoista ja tulkinnoista. Mallitarinat itsessään eivät ole kuitenkaan riittävä analyysin tulos. Seuraavaksi pyrkimykseni on tarkentaa mallitarinoiden kautta hahmottuvia luontoavusteisen hoivatyön toimijuutta kuvaavia ns. kriittisiä pisteitä, joilla voi olla merkitystä luontoavusteisen hoivatyön kehittämisessä luontoavusteisen hoivatyön ammatillisuuden ja organisaation tasolla. Tarinoiden avulla luontoavusteisen hoivatyön toimijuudesta on erotettavissa tarkemmin erilaisia, toisiaan täydentäviä ja osin toisiaan haastaviakin näkökulmia, joita luontoavusteista hoivatyötä toteuttavan organisaation sisäisissä prosesseissa voi olla mukana. Kriittisten pisteiden kautta tarkentuu luontoavusteisen hoivatyön toimijuus ja toiminnan monitahoisuus, mikä luontoavusteista hoivatyötä toteuttavissa organisaatioissa on erityistä ja huomionarvoista.

Tulkintani mukaan haastateltavien kertomuksissa työntekijän oma luontosuhde, ammatilliset ajattelu- ja toimintatavat sekä organisaation ja työyhteisön merkitys suhteessa luontoavusteiseen toimintaan vaikuttivat liittyvän toisiinsa kuin hammasrattaat, jotka vauhtiin päästyään kiihdyttivät ja vahvistivat työntekijöiden kertomuksista hahmottuvaa luontoavusteisen toiminnan kokonaisprosessia. Näiden havaintojen perusteella työntekijän, organisaation ja luontoavusteisen hoivatyön välisissä suhteissa on kuvattavissa erityisesti kolme kriittistä pistettä suhteessa luontoavusteisen hoivatyön kokonaisprosessiin (kuvio 1).

Kuvio 1. Luontoavusteinen hoivatyö kokonaisprosessina ja kriittiset pisteet (1-3)

Haastateltavien kuvauksissa luontoavusteisen toiminnan toteuttaminen näyttäytyy prosessina, missä työntekijä antaa oman henkilökohtaisen luontosuhteensa organisaation käyttöön mahdollistaen työntekijän motivaation ja osaamisen hyödyntämisen luontoavusteisessa hoivatyössä (1. kriittinen piste). Organisaation merkitys luontoavusteisen toiminnan mahdollistamisessa tarvittavan tuen ja resurssien tarjoajana näyttäytyy haastateltavien kokemusten perusteella keskeisenä koko luontoavusteisen toiminnan toteutumiseksi (2. kriittinen piste). Koetun työn vaikuttavuus puolestaan palautuu työntekijälle henkilökohtaisesti ja ammatillisesti merkityksellisinä kokemuksina vahvistaen työntekijän omaa henkilökohtaista luontosuhdetta mutta myös ammatillista kehitystä osana organisaation luontoavusteisten toimintaperiaatteiden kehittymistä (3. kriittinen piste). Syvennyin seuraavaksi käsittelemään kutakin kriittistä pistettä erikseen. Tämän jälkeen tarkastelen tutkimusraportin loppuluvussa (luku 6) hahmottelemani kokonaiskuvaa luontoavusteisen hoivatyön muutoksesta, sen suunnasta ja muutoksen taustalla vaikuttavista tekijöistä pyrkimyksenäni suunnata tutkimustuloksia yhteiskunnallisesti ja sosiaalitieteellisesti laajempiin yhteyksiin.

5.2. Prosessin kriittiset pisteet

5.2.1. Työntekijän luontosuhde ja ammatillinen osaaminen

Luontoavusteisen hoivatyön ensimmäistä kriittistä pistettä määrittelee tulkintani mukaan työntekijän luontosuhteen ja osaamisen tunnistaminen ja vahvistaminen osaksi organisaation toimintaperiaatteita. Luontoavusteisessa hoivatyössä on konkreettisia erityispiirteitä ja haasteita työntekijöiden osaamiselle. Mitä taitoja ja osaamista hoivatyöntekijöillä täytyy olla voidakseen toteuttaa luontolähtöistä hoivatyötä? Haastateltavien mukaan työntekijän ei tarvitse olla puutarha- tai luontoalan ammattilainen pystyäkseen tuottamaan luontoavusteista toimintaa ja luontolähtöisiä elämyksiä hoivatyöhön. Eräs haastateltava kertoo olevansa innostunut puutarhahihminen, mutta osaamisen kanssa olleen vuosien varrella haasteita.

Mä en tajunnu miten iso peltoalue on puoli aaria, että mä vaan vuokrasin sen ja menin sitte sinne sen muutaman siemenpussin kans – ei mulla ollu ees lapiota tai mitään, et mistähän mä alotan. Että niin, silloin me ei saatu mitään satoa, sehän kasvo pelkästään rikkaruohoa. Sitten mä siirryin niihin viljelylaatikoihin, jotka on osoittautunu mulle toimivimmaksi, että en mä tosiaan oo mikään luontainen viljelijä, et mä tykkään kyllä ja oon kiinnostunut siitä. H1

Henkilökohtaisesta kiinnostuksesta, innostuksesta ja harrastuneisuudesta on haastateltavien mukaan kuitenkin hyötyä luontoavusteisen toiminnan toteuttamisessa, mutta motivaatio tiedon etsimiseen ja oppimiseen on myös keskeistä.

Et luovuutta enemmän kuin osaamista tarvitaan, ja sit hyvää tahtoa. Et sillä tavalla – tietysti jotain pitää osata, mutta ne vaatimukset sillä puolella ei oo niin kovia. Ja kyl saa mun mielestä tehdä yrityksiä ja joskus erehtyä, ei se oo niin vaarallista. H3

Eläinten kohdalla harrastuneisuus korostui ja vastuu eläinavusteisesta työskentelystä esimerkiksi hevosten parissa oli haastateltavilla varsin vahvasti rajautunut asiaan vihkiytyneille henkilöille. Tämä on ymmärrettävää eläinten pitämiseen liittyvän vastuun ja byrokratian määrällä, jota haastateltavat toivat esille. Lainsäädännöllä varmistetaan mm. eläinsuojiin liittyvät vähimmäisvaatimukset ja eläintautien leviämistä ehkäisevät varotoimenpiteet. Haastateltavien organisaatioissa hoidettavana oli lampaita, hevosia, kanoja, undulaatteja, akvaarioita, koiria ja kissoja. Mitä isommasta eläimestä on kysymys, sitä vaativampaa ja erityisosaamista edellyttävää on myös eläimen hoitaminen.

Vuorotyössä eläinten hoitamiselta vaaditaan myös suunnitelmallisuutta, jotta eläin tulee asianmukaisesti hoidetuksi.

Meillä on ihan ruokinta-ajat ja eläinvastaavat, jotka tekkee niinku ruokintaohjeet ja tämmöset, ja vastuuvuorossa oleva, joka on aamuvuorossa ja iltavuorossa huolehtii koirasta sitten niitten ohjeitten mukkaan. H7

Osalla haastateltavista henkilökohtaisen ja ammatillisen luontosuhteen välinen kohtaaminen oli luontevampaa ja helpompaa kuin toisilla. Erityisen helpolta henkilökohtaisen ja ammatillisen yhdistäminen tuntui olevan ”eläinihmisten” keskuudessa. Koiran omistava haastateltava kertoi ottavansa koiransa mukaan töihin aina silloin tällöin, omasta halustaan ja ilman varsinaista ammatillista tarkoituserää. Toinen haastateltava kertoi vierailleensa koirien kanssa vanhusten palvelutalossa jo ennen nykyistä työtään, myös vapaaehtoisesti, tarkoituksenaan viedä vanhusten arkeen hyvää mieltä ja virkistystä. Myös lampaiden ja hevosten kanssa työskennelleet haastateltavat kokivat eläinten kanssa työskentelyn helppona ja luontevana työnä, johon ei tarvinnut erikseen houkuttaa.

Minusta oli luontevaa alkaa siihen ratsastushommaan, koska se on itselle lähellä sydäntä, ja ratsastan myös noilla meidän hevosilla. H8

Puutarha-avusteisessa työskentelyssä haastateltavien kokemus jakaantui selvemmin ”noviiseihin” ja ”puutarhaihmisiin”. Osa kertoi aloittaneensa luontoavusteista toimintaa ilman aikaisempaa kokemusta puutarhan hoidosta, kun taas osa haastateltavista kertoi olevansa ”maatilan tyttöjä” ja puuhastelevansa mielellään kukkien ja kasvihuoneen parissa omassakin pihapiirissä. Kokeneempi asumisyksikön puutarhatoista vastaava haastateltava totesi, että puutarhan puolellakin on hyvä kerryttää jonkinlaista osaamista, esimerkiksi omenapuiden leikkaus vaatii oikean ajoituksen ja tekniikan. Kokeneempien puutarhaihmisten joukossa henkilökohtaista luontosuhdetta kuvattiin elämäntapana, jonka sisälle työkin kuuluu. Eräs haastateltava kuvasi työssäkäyntiä ”lähes harrastuksena”, koska luontoavusteinen työskentely ei aina oikeastaan edes tunnu työltä. Oman pihapiirin harrastus saattaa ulottua luontevasti myös työpaikalle.

Siitä ei pääse varmaan koskaan eroon siitä taimien kasvatushommasta, että kun keväällä siemenpussit ilmestyy kauppaan, niin niitä vaan ostaa ja toki niitä tuopi sitte tänneki (töihin), niitä taimia, jos niitä ylimääräisiä jääpi. H6

Osa haastateltavista kertoi toteuttaneensa luontoavusteista toimintaa työssään aina asiaa sen kummemmin miettimättä, mutta tulleen nykyisessä työpaikassa tietoisemmaksi

omasta toiminnastaan ja sen ammatillisesta ulottuvuudesta. Luontoavusteisen toiminnan yhdistyminen ammatilliseen osaamiseen oli siten tapahtunut enemmänkin tiedostamisen kautta ja lisännyt työntekijän oman luontosuhteen merkitystä osana ammatillista identiteettiä. Haastateltavat korostivat kuitenkin, että kaikkien ei tarvitse osata kaikkea, vaan osaamista voidaan myös jakaa. Oma harrastuneisuus antaa pohjaa osaamisen jakamiselle.

Sitten me ollaan niinku neuvottu ja tehty asukkaita ja työntekijöitä varten ni kuvalliset ohjeet tonne tallille, että miten esimerkiksi laitetaan päitset päähän, ja sitten jos on semmosia työntekijöitä, jotka vähän pelkää hevosta tai muuta, niin sitten mennään heijän mukaan aina, että yksin ei tarvi lähtee, että tehään sillä tavalla aina, järjestetään ajat niin, että sitten se onnistuu. H8

Osaamisen näkökulmasta työntekijöiden erilainen lähtökohta luontoavusteiseen työskentelyyn ei ollut siten haastateltavien mielestä sinänsä ongelmallinen, mutta se vaikuttaa ja on huomioitava työntekijöiden luontoavusteisen toiminnan omaksumisessa ja kehitymisprosessissa. Kun taustalla ei ole kokemusta puutarhatöistä tai kasvimaan hoidosta, on työntekijän otettava ikään kuin haaste vastaan ja lähdettävä rakentamaan omaa luontoavusteista toimijuuttaan lähes alusta. Tällaisessa tilanteessa henkilökohtaisen ja ammatillisen välinen rajapinta on haastateltavien kokemuksissa helpommin hahmotettavissa. Haastateltavat kokivat, että osaamista tärkeämpää on henkilökohtainen innostuminen ja motivaatio työhönsä ja siihen mitä tekee. Tarvitaan myös rohkeutta heittäytyä uusiin tilanteisiin ja innostua niistä.

Se on omasta mielenkiinnosta kiinni, miten paljon sitä (tietoa) hakee ja oon mä jonkin verran hakenu sitä myös sillä tavalla kättä pidempää, että ymmärrän – miten herneitä viljellään. H3

No kyllä siinä täytyy olla se uskallus mennä kumisaappailla ulos. Ja pitää niinku uskaltaa laittaa kädet multaun, tai jos ei uskalla laittaa käsiä multaun, niin sitten kun on laittanu hanskat --- pitäisi itsellä olla sellainen reippaus, että se tarttuu --- joustavuutta ja innostusta, että ei ne jutut ehkä suuria oo mitä tehdään, mutta että se mitä tehdään niin just sillä innolla. H9

Haastateltavien kokemusten perusteella vaikuttaa siltä, että ns. noviisina luontoavusteisuuteen suhtaudutaan lähtökohtaisesti ammatillisemmin ja aktiivisemmin etsien yhtymäkohtaa ammatilliseen osaamiseen ja toiminnan ammatilliseen tarkoituksenmukaisuuteen. Kokemattomuus myös vapauttaa kokeilemaan, ottamaan riskejä ja reflektoimaan omaa ammatillista toimintaa suhteessa luontoavusteiseen työskentelyyn,

koska ei ole aiempaa kokemusta, johon toimintaa verrata. Kokeneempien puutarha- ja eläinlääkärin kohdalla painottui osaamisen jakamiseen harjaantuminen.

Päätyminen luontoavusteiseen hoivatyöhön vaihteli haastateltavilla ”sattumasta” ”tietoiseen” valintaan. Monilla haastateltavilla tuli esille nuoruuden kokemusten merkitys ohjautumisesta ylipäänsä sosiaali- ja terveystalalle, kesätyöt sosiaali- ja terveystalalla olivat siivittäneet suuntautumista hoiva- ja hoitoalalle. Osa haastateltavista kertoi hakeutuneensa tietoisesti organisaatioon, missä omat luonto- ja ympäristöarvot saivat vastakaikua. Oman tien valitseminen korostui alan yrittäjäksi ja perhehoitajaksi ryhtyneillä haastateltavilla, jotka olivat uransa eri vaiheissa, opiskelujen ja työkokemuksen myötä tulleet tietoisemmiksi luontoavusteisen toiminnan merkityksestä osana ihmisen hyvinvointia niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin tasolla, ja päätyneet lopulta oman luontolähtöisen toiminnan aloittamiseen. Kahdella haastateltavalla erityisesti steinerpedagogiset opinnot olivat vahvistaneet ymmärrystä luonnon ja ympäristön merkityksestä osana ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja kannustaneet huomioimaan luontonäkökulmia toiminnassaan myös myöhemmin työrallalla. Toisaalta päätyminen nykyisiin työtehtäviin oli osalla haastateltavista ollut sattumaa ja valmistumisen jälkeistä ajautumista luontoavusteisen vanhus- ja vammaistyön pariin. Koulutuksen avulla työntekijät kuvasivat saaneensa tarvittavia hoivatyössä tarvittavia tietoja ja taitoja, mutta luontoavusteiseen hoivatyöhön liittyvä koulutus oli pääsääntöisesti kertynyt erilaisten kurssien ja hankkeiden kautta tai työntekijän omaehtoisena opiskeluna.

Useimmat haastateltavat olivat huomanneet perinteisen hoivatyön ja luontoavusteisen työskentelyn välisen suhteen rajapinnat ja luontoavusteisen työn perinteisestä hoivatyöstä poikkeavat näkökulmat. Luontoavusteinen toiminta aktivoi haastateltavien ammatillisen tulokulman pohtimista hoivatyöhön erityisesti osallisuuden näkökulmasta.

Ettei oo tarkoitus, että kuitenkaan henkilökunta valuttaa hoivaa niinku jostain sammiosta ihmisen päälle, joka jää siihen, et se tuntuu hirveen vanhanaikaiselta ajatukselta, että niinkun tässä on meillä tämä hoidon kohde ja siihen kohdistamme interventiomme. Tottakai ihmiset tarvii täällä paljon apua, sitä varten he täällä on, mutta että se mikä se on se osallistuminen näillä meidän asukkailla, et miten paljon he osallistuvat omaan elämäänsä, se on mulla ammatillinen iso kysymys. H3

Ammatillisessa mielessä haastateltavat toivat esille asukkaiden oikeuden luontoon ja ympäristönsä haltuunottamiseen. Luontoavusteisen toiminnan avulla asukkaat saivat

mielekäästä, merkityksellistä ja vastuullista tekemistä, mitä haastateltavat korostivat keskeisenä osallisuuden kokemuksena. Eläinten ja puutarhan hoitaminen antoivat haastateltavien mukaan asukkaille merkityksellisyyden kokemuksen tärkeistä, hyvää tuottavista toimista. Halu tarjota mielekäästä tekemistä asukkaille ja tehdä yhdessä asukkaiden kanssa oli myös tärkeä luontoavusteisen toiminnan lähtökohta. Haastateltavat toivat useassa yhteydessä esille elämän merkityksellisyyden korostamisen, jota luontoavusteinen toiminta voi vahvistaa. Se, että hoitaa eläimiä tai puutarhaa voi antaa kokemuksen oman toiminnan tärkeydestä. Vaivaa on kuitenkin nähtävä ja vaikka aina ei olisi oikein aikaakaan, niin asian tärkeys saa silti toimimaan. Yksi haastateltava kuvaa luontoavusteisuutta arvovalintana ja päätöksenä panostaa siihen, omassa luontoavusteisessa työssä kysymys ei olekaan enää siitä miksi jotakin tehdään vaan siitä miten se tehdään.

Tämä millä tavalla otetaan luonto mukkaan, niin se on kyllä ihan pään sisällä. Että tietysti saapi tärppiä koulutuksista ja kaikesta lukemalla, ja miten sitä voi käyttää. – minusta se on pään sisällä sillä tavalla, et kun sen (luontoavusteisuuden) voi keksiä niinku joka paikkaan. H7

Osalla haastateltavien kertomuksissa tavoitteellinen ja toiminnallinen luontoavusteisuus näyttäytyi lähtökohdaltaan hoitotyöstä irrallisena, ylimääräisenä osana, joka on kuitenkin valittu ja päätetty ottaa organisaatiossa osaksi vanhusten ja vammaisten ”hyvää hoitoa” ja ”hyvää elämää”. Kirsi Salonen (2012) puhuu tällaisista ns. luontointerventioista osana tietoista ja tavoitteellista kuntoutus-, terapia-, hoito- ja ohjausprosessia (emt., 241). Salosen kuvauksessa interventio liittyy tilanteeseen, jossa ihmisellä on ongelma, kriisi, häiriö tai sairaus, joka edellyttää kuntouttavia tai hoidollisia toimenpiteitä. Haastateltavien kokemuksissa luontoavusteisuus näyttäytyy monessa yhteydessä Salosen kuvaamina interventioina, joiden avulla vanhuksat ja vammaiset saavat luonnosta rauhoittavia, virkistäviä ja voimaannuttavia kokemuksia. Toisaalta luontoavusteisuus voi olla myös lähentämässä työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta ja suhdetta. Kun työntekijällä ei ole tietoa esimerkiksi mansikkamaan hoidosta, voi asiasta paremmin tietävä asukas opettaa myös työntekijää. Luontoavusteinen hoivatyö näyttäytyi tällöin vastavuoroisuutta ja asiakkaan elämäkokemusta, tietämystä ja osaamista kunnioittavana hoivatyönä, ei niinkään kohdennettuina toimenpiteinä. Luontoavusteisen toiminnan koettiin tarjoavan asukkaille tasavertaisia oppimiskokemuksia työntekijäänkin nähden. Samalla ajatus hoivatyöstä ”interventioina” laajenee kokonaisvaltaiseksi asiakaslähtöisyydeksi.

Mä näkisin asiakkaallekin, vaikkei pysty välttämättä painaa muistiin, niin voi saada sen oppimiskokemuksen, et siinä voi olla hirveen tasavertaisessa suhteessa, mikä taas pysyy linjassa koko sen hoitokulttuurin ajattelun kanssa.
H3

Asukkaiden osallistuminen ympäristönsä hoitamiseen yhdisti asukkaita ja hoitajia myös tavalla, mikä haastateltavien mukaan lisäsi työntekijänä kokemusta ”palveluammattista”, missä tavoite on mahdollistaa asukkaille osallistua ympäristönsä toimintaan haluamallaan tavalla.

Et jokainen on tärkeä pala tässä ja se ei oo pelkästään niinku ohjaajavetoista nää työt tässä, et niinku, et kuka tahansa voi olla vastuussa jostakin asiasta.
H4

Haastateltavien näkökulmissa esiin tuli käsitys, että hoivatyön tavoitteena ja toiminnan suunnittelun lähtökohtana tulisi olla aina asukkaan hyvä, tarpeet ja oikeudet. Asukkaat nähtiin olevan toimintakykynsä ja mahdollisuuksiensa suhteen avun tarpeessa luontoon ja ulkoiluun liittyvien oikeuksiensa toteutumisessa. Ihmisen oikeus luontoon ja valinnanmahdollisuuksiin korostui osana esteetöntä toimintaympäristöä, kuten myös kodinomaisuutta, yksilöllisyyttä ja räätälöityä hoitoa. Eikä kaikkien tarvitse haluta ulos samojen toimien äärelle.

Ihmiset on niin erilaisia, erikuntoisia ja eri, semmosia kiinnostuksen kohteita, että toiset mielellään on tuolla ulkona ja kahtelee kaikkea, mutta jokku ei lähe millään ulos. H2

Luontoavusteisuus tuo hoivatyöhön myös tehtäviä, joita haastateltavat eivät olleet aiemmin osanneet sinne kuvitella kuuluvan. Karanneiden lampaiden jahtaaminen pellon pientareella tai aamuvuoron aloittaminen rikkaruohojen kitkemisellä kasvimaalla eivät ole perinteisesti hoiva- ja hoitotyön sisältöihin kuuluvia tehtäväalueita. Luontoavusteinen toiminta, puutarhan ja eläinten hoitaminen laajentaa hoivatyön tehtäväkenttää tavalla, jonka hallitseminen ei synny itsestään, vaan edellyttää työntekijältä asennoitumista ja erilaisen työnkuvan hyväksymistä osaksi hoivatyötä.

Illalla vielä säpsähtää, että mä en oo muistanu ottaa orvokeista niitä kukkasiemenkotia, että sitten niinku, et hetkinen, että kuka hoitohenkilökuntaan kuuluva mieltis, että täs tulee niinku tämmösetkin lisätehtävät? H9

Henkilökohtaisen luontosuhteen ja ammatillisuuden kohtaaminen käytännön työssä ei haastateltavien kertomana ole aina itsestään selvää tai helppoa, vaan se edellyttää

työntekijän omien ja organisaation intressien aktiivista ja tietoista yhteensovittamista. Myöskään yksittäisen työntekijän henkilökohtainen innostus ja motivaatio eivät haastateltavien mukaan riitä tuottamaan vaikuttavuudeltaan merkityksellistä luontoavusteista toimintaa, ellei organisaatio tue toiminnan kehittämistä. Haastateltavien mukaan tarvitaan organisaation ja työyhteisön tukea, resursseja ja kannustusta, jotta luontoavusteinen toiminta muuttuu tavoitteelliseksi osaksi organisaation hoiva- ja hoitotyön käytäntöjä. Luontoavusteisen hoivatyön tietoinen kehittäminen laajentaa haastateltavien kokemuksissa hoiva- ja hoitotyön sisältöjä ja rajoja myös suhteessa uusiin toimintatapoihin. Luontoavusteisuuden tuominen hoivatyöhön koettiin muutoksena, joka kohdistuu ennen kaikkea työntekijän ajattelu- ja toimintatapoihin.

Ettet, mennään siihen päin, että täällä ei olla tekemässä pelkkää hoitotyötä, vaan se on ajatusmaailman muutosta suurella mittakaavalla. H7

Haastateltavat kuvaavat osaamistaan, mahdollisuuksiaan ja resurssejaan tavalla, joka paljastaa erityistä luontoavusteista pääomaa puutarhan- ja eläinten hoidossa ja luontoavusteisen toiminnan ammatillisessa haltuunottamisessa. Haastateltavien kertomuksissa esille tulevat myös kokemukset oman potentiaalinsa hyödyntämisestä organisaation hyväksi. Haastateltavat kokivat saavansa käyttää omaa osaamistaan toimomallaan tavalla ja kokivat myös saavansa siitä itselleen jotain – osaamisen pääoma kasvaa entisestään. Henkilökohtaisen ja ammatillisen arvomaailman kohtaaminen työssä voi olla merkityksellistä työssä jaksamisen ja viihtymisen kannalta, mutta työn ja vapaa-ajan harrastuksen sekoittuminen toisiinsa voi myös lisätä riskiä uupumiseen. Luontoavusteisen toiminnan toteuttaminen voi siten sekoittaa työntekijän ammatillista ja henkilökohtaista identiteettiä tavalla, joka voi tuntua myös hämmentävältä ja ristiriitaiselta. Uupumisen ehkäisemisessä keskeisenä näyttäytyi oman jaksamisen tunnistaminen ja henkilökohtaisen ja ammatillisen toiminnan rajaaminen.

Helpommallahan pääsis, kun ei mittään ylimääräistä, että sie tekisit vaan sitä hoitotyötä. Että joku taimien kasvatukseenkin, niin kyllähän sitä viikonloppuna, tai jos on vaikka usseemman päivän vapaalla, niin mieltii, että mitenkähän ne siellä.. Mutta kyllä sitä sitten oppii luottamaan, että kyllä ne kävi siellä kahtomassa, että tietää, että se homma hoituu. H6

Kun täällä rupes tulemaan enemmän näitä eläimiä, niin minä en kotona tarvi ennää, et kun välillä tuntu, että kulkee vaan navetasta navettaan, että se on jo liikkaa, et ihan hyvin voin minä näistä omistani luopua. H5

Toisaalta hoivatyöntekijöidenkään ei tarvitse ehtiä kaikkeen. Osassa organisaatioita oli palkattu mm. kesätyöntekijöitä erityisesti puutarhatöihin, jotta rutiininomaisimmat toimet esimerkiksi kasvihuoneessa saatiin hoidettua varmemmin.

Millä tavalla luonto- ja ekologiset arvot näkyvät haastateltavien puheessa? Kysyttäessä onko haastateltavalla jotain ekologisia arvoja omassa elämässä, totesi moni, ettei mitään erityisiä.

En oo mikään fanaatikko, se luonto on siinä, ja mä tykkään, että sitä hyvin hoidetaan ja samalla tavalla nämä asiat. Mutta en kato mistään niinku, mitä ruokakaupasta, en välttämättä osta aina luomua, ostan kyllä sitäkin, mutta en oo mitenkään hirveen semmonen, luonto on mulle aina tärkeä ja voimaannuttava. H4

Huomattavan suuri osa haastateltavista kertoo kuitenkin suosivansa luomua ja lähiruokaa, kaksi on kasvissyöjiä ja biodynaaminen viljely mainitaan kolmen haastateltavan puheessa. Muutama toteaa olevansa peruskierrättäjä eikä sen enempää. Joukossa on myös vahvasti ekologisesti ajattelevia ja toimivia haastateltavia, jotka pyrkivät toimimaan erityisen kulutuskriittisesti sekä henkilökohtaisessa että ammatillisessa mielessä.

Kyllä mulla on sellaset vihreet arvot, että tuota, että kyllä mä kierrätän ja mahdollisimman vähän käytän sähköä ja lämmitystä ja vettä, ja ne on myös sellasia tärkeitä arvoja, joita mä haluan myös lapselleni. H1

Että haluaisin auttaa sellaisia arvoja olemaan voimassa, että luontoa olis jäljellä vielä niinkun tulevilleki polville, ettei me vaan olla se viimeinen lenkki, joka näki vielä koskematonta, suht puhdasta luontoja, ja eri lajeja. H9

Erilainen suhtautuminen ekologisiin valintoihin voi olla työyhteisössä haaste ja muodostaa myös muita ekologisemmalle henkilölle henkilökohtaisen arvostiriidan. Analyysi osoittaa, että luontoavusteisuuden tulokulma hoivatyöhön on Pietarisen (2000) kuvaamalla tavalla kuitenkin varsin ihmiskeskeinen. Luontoavusteisuuden tavoitteet näyttäytyvät haastatteluaineiston valossa hoivatyön ydinsisältöjen uudelleen muodostamisessa lähinnä ihmisen hyvinvointia koskevilla kysymyksillä. Toiminnan taustalla on kuitenkin nähtävissä myös laajemmat yhteiskunnalliset näkökulmat kestävästä kehityksestä ja ekologisuuden korostumisesta sosiaali- ja terveysalan kehittämisessä.

5.2.2. Organisaatio ja käytännön toteutus

Tutkimuksessani luontoavusteisen hoivatyön toinen kriittinen piste liittyy tulkintani mukaan erityisesti ns. aineettoman pääoman käsitteeseen, jolla mm. Jari Rajaniemi (2010) tarkoittaa luottamusta erilaisiin organisaation strategisen linjauksen ja käytännön toteutuksen välisiin työyhteisöllisiin tekijöihin, kuten johtajuuteen ja työyhteisön sisäiseen luottamukseen esimerkiksi uusien ideoiden tuottamisessa. (emt., 187-188.) Aineetonta pääomaa voidaan kuvata myös abstraktina, näkymättömänä, omistajuussuhteeltaan vaikeasti määriteltävänä ja useissa eri yhteyksissä hyödynnettävänä pääomana, jota on usein mahdoton myydä tai ostaa (Puusa & Reijonen 2011, 10). Kaupallisessa tarkoituksessa aineeton pääoma on määritelty mm. ei-rahallisena pääomana, joka ei ole konkreettista, mutta jolla on arvoa ja joka tuottaa tulevaisuuden voittoja. (Choong 2008, Puusa & Reijosen 2010 mukaan.) Haastateltavien kokemuksissa edellä kuvatut aineettoman pääoman muodot tulivat esille monella eri tavalla. Työntekijän omien vahvuuksien, intressien ja valmiuksien hyödyntäminen organisaation ja työyhteisön sisällä vaikuttaisi haastateltavien kokemuksissa liittyvän työntekijän sitoutumiseen ja motivaatioon luontoavusteisen toiminnan kehittämisessä. Johtajuuden merkitys näyttäytyi haastateltaville erityisen tärkeänä osana toiminnan kehittämistä. Johtajan luottamus työyhteisön kokemuksiin ja käsityksiin työnsä ja organisaation toiminnan kehittämisestä on haastateltavien kertomana keskeinen luontoavusteista toimintaa tukeva resurssi konkreettisten resurssien rinnalla. Johtajuudella on merkitystä sille millä tavalla työyhteisössä viriää innovatiivisia ja luovia ideoita, joita organisaatio voi hyödyntää ja edelleen kehittää. Johtotason arvot ohjaavat haastateltavien mukaan myös henkilökuntaa, kun ne ilmaistaan selvästi ja annetaan mahdollisuus käytännön toteutukseen.

Kun johdon tasolta tulee semmosta viestiä, että tää on tärkeä asia ja siihen voidaan myös satsata ja halutaan, että sellasta on, koska nähdään, että se on osana hyvän elämän, tai yks osanen hyvää elämää, niinniin, se kyl sit ohjaa niitäkin ihmisiä, jotka ei olis välttämättä niin aktiivisia. H7

Aineettoman pääoman lisäksi työntekijällä voi olla myös muulla tavoin määriteltyä pääomaa. Antti Lönnqvist, Juha Antola ja Paula Kujansivu (2005, 12) kuvaavat inhimillistä pääomaa, suhde- ja rakennepääomaa osana työntekijöiden ja organisaatioiden pääomia. Inhimillinen pääoma on henkilökohtaisia ominaisuuksia, kokemusta, tietämystä ja kykyjä, jotka ohjaavat omaa toimintaa. Inhimillinen pääoma on sitoutunut lähtökohtaisesti yksilöön. Suhdepääoma sen sijaan voi olla osittain myös organisaation hallussa.

Suhdepääomassa olennaista on erilaisten sosiaalisten kontaktien kautta muodostuvat yhteistyöverkostot, joissa voidaan esimerkiksi lisätä ja kasvattaa ammatillista osaamista tai organisaatiossa tarvittavia taitoja. (Virtainlahti 2010, 35-36.) Haastateltavien kokemuksissa tulee esille inhimillisen ja suhdepääoman merkitys luontoavusteisen hoivatyön kehittämisessä. Työyhteisön sisällä täytyy tietää keneltä löytyy osaamista esimerkiksi tietyn pulmatilanteen ratkaisemiseksi. Toisaalta organisaation suhteet oman yksikön ulkopuolelle laajentavat osaamisen ja asiantuntemuksen kenttää, antavat vertaiskokemuksia erilaisista toimintatavoista ja lisäävät mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseen yhteistyössä esimerkiksi hankkeiden ja projektien muodossa. Eräs haastateltava oli päässyt osana hanketoimintaa tutustumaan ulkomailta toimivaan kehitysvammaisia työllistävään maatilatoimintaan ja saanut inspiraatiota ja kannustusta luontoavusteisen toiminnan kehittämiseen.

Siellä oli kans järjestetty työtoimintaa sitten niinku erilaisille ryhmille, et kehitysvammaisille ja semmosille nuorille, jotka ei oo oikein löytäny paikkaansa. Ja niinni niissä kaikissa oli tosi hyviä kokemuksia, että sekin oli ihan mahtavaa, että siellä maatilalla, miten niille kehitysvammaisille oli löyetty semmosia asioita, mikkä soppii heille. Hirveen kiva oli nähä, että ne oli semmosia (kokemuksia), mistä me päästiin sillai alkuun. H2

Rakennepääomassa korostuu organisaation toimintatavat ja –kulttuuri, työilmapiiri, arvot, prosessit ja vaikkapa dokumentoitu tieto. Rakennepääomaa on mm. kyvykkyys tarkastella organisaation toimintaa prosesseina, joissa nykytilaa tarkastelemalla voidaan luoda uusia tahtotiloja muutokselle. (emt., 37.) Haastateltavien organisaatioissa luontoavusteisen hoivatyön kehittäminen nähtiin strategisena tavoitteena, jonka dokumentointiin ja arviointiin panostettiin. Toiminnan suunnitelmallisuus liittyy organisaation toimintakäytäntöjen uudistamiseen mm. kirjaamisen tasolla. Tehty työ ja toiminta tehdään näkyväksi, jolloin sitä voidaan myös arvioida ja siihen tulee kiinnittäneeksi paremmin huomiota. Haastateltavien organisaatioissa suunnitelmallisuus tuli esille mm. vuosisuunnitelmia laadittaessa, jolloin yhdessä todetaan ja kirjataan ylös esimerkiksi puutarhatöissä kuhunkin vuodenaikaan vaadittavat työtehtävät. Aineettoman pääoman kenties mielenkiintoisin, ristiriitaisin ja haastavin näkökulma on sen sitoutuminen yksilöön – kun organisaatiossa on erityistä osaamista, tuon osaamisen sitominen organisaatioon ei ole välttämättä fyysisesti mahdollista. Työntekijä voi vapaasti siirtää pääomansa toisen organisaation käyttöön niin halutessaan. Tässä kohdassa korostuu organisaation rakenteet, joiden merkitys työntekijän, ja tämän hallitseman pääoman, sitouttamisessa, on olennaista,

mikäli organisaatio haluaa pitää kiinni pääomastaan, eli työntekijästä. (Virtainlahti 2010, 35.)

Haastateltavat toivat useassa yhteydessä esille, että organisaatiossa täytyy olla riittävästi resursseja, rohkeutta ja uskallusta poiketa tavanomaisista ammatillisista toiminta- ja ajattelutavoista. Organisaatiossa ja työyhteisössä voi olla vaikea nähdä puutarhatoiminnan ja kasvimaan merkitystä osana hoivatyötä, ellei sitä ole kollektiivisesti käsitelty ja tietoisesti hyväksytty yhdeksi keinoksi tarjota hoivatyön asiakasryhmälle tämän tarvitsemaa ja siihen oikeutettua hyvää hoivaa ja hoitoa. Luontoavusteinen työ vaatii suunnitelmallisuutta, ennakkointia ja myös tilaa, aikaa ja tarvikkeita. Käsitely hyvästä hoidosta täytyy läpäistä organisaation niin, että myös kasvimaalla vietetty työaika nähdään panostuksena kokonaisvaltaiseen asiakkaan hoivaan. Hoivatyöhön liittyvät perustoimet asukkaiden kanssa vievät luonnollisesti aikaa ja jos luontoavusteiset toimet eivät ole ennestään tuttuja, niin luontoavusteiseen toimintaan käytetty aika voi viedä haastateltavien mukaan yllättävän paljon perustyön resursseja. Joskus on osattava rajata toimintaa suhteessa osaamiseen ja käytännön resursseihin. Toisaalta perustyön vaatimukset suhteessa luontoavusteisen toiminnan vaatimuksiin voivat aiheuttaa ristiriitaisiakin tuntemuksia.

Olin innoissani, että nyt tänä kesänä tehdään tohon niinku perunamaa, mutta en mä saanu ku sen hernemaan, että sit sitä on kuitenkin aika kiinni niinku perustyössä. H1

Tuntuu aina välillä, että on huono omatunto, ja nyt sitte ainakin kun tuolla käytävätyöskentelyssä oon, niin sieltä se lähteminen ni se on vähän, ei oo niin helppoo, kun sitte tietää, että siellä sitä tekemistä on. Vaikka siitä on puhuttu, että kaikki tekeminen on yhtä tärkkeetä, mutta se on kuitenkin itellä se tunne sitte. H6.

Organisaation tarjoamat mahdollisuudet luontoavusteisen toiminnan koulutuksiin, kursseihin ja kehittämis- ja suunnittelutyöhön osallistumiseen voivat motivoida työntekijöitä kehittämään ajattelu- ja työtapojaan.

Semmoset koulutukset on ollu ihan valtavan hyviä ja tuonu sitä suunnitelmallisuutta --- siihen kirjaamiseen kiinnitetään huomioo, että miten se on huomioitu sen asukkaan kohalla. H8

Eräs haastateltava oli saanut kutsun luontoavusteista toimintaa kehittävän ryhmän toimintaan ja koki sen antoisana, vaikkakin myös vaativana. Ammatillinen ajattelu saa

kokonaisvaltaisemmat raamit, kun työntekijä otetaan mukaan organisaation toimintaprosessien kehittämiseen.

Se oli niinku iso työtehtävä sillä tavalla, vei aika paljon aikaa ja panostusta, mutta lopputulos tuntuu todella hyvältä. H3

Osa haastateltavista oli seurannut organisaationsa kehittymistä luontoavusteiseen suuntaan jo pidempään ja kertoi havainneensa, että muutos ei tapahdu hetkessä. Toiminnan vakiintuminen vie oman aikansa, vaatii innostuneita ja sitoutuneita työntekijöitä ja kannustavan organisaation.

Se vaatii oikeesti sen usseemman vuoden, ennen kuin se tavallaan tulee siihen arkeen se käytäntö ja että se on semmosta pitkäjännitteistä. Et kyllähän sitä sitte aina jotain pikkujuttuja saatto olla aikasemminkin, mutta että se tulee rutiiniksi, niin se kyllä vaatii minusta sen usseemman vuoden ajan. Ja nyt sitte, kun hoitokodilla on tää koirakin, niin on huomannu, että sitäkin otetaan retkille mukkaan eri tavalla --- vaikka miten ois ahasta ja autot täynnä, niin aina se koira pittää sinne vielä mahtuu. H8

Haastateltavat painottivat toimintaympäristön merkitystä luontoavusteisen toiminnan järjestämisessä. Toiminta ilman pihamaata ei voi olla yhtä luonnonläheistä kuin paikassa, jossa muistisairailtakin asukkailla on mahdollisuus liikkua vapaasti sisälle ja ulos. Eräs haastateltava kertoi aikaisemmista kokemuksistaan kaupunkimaisessa ympäristössä.

Kyllä kaupunkiolosuhteissa kertakaikkisesti kaikki tapahtu sisällä ja pieni joku parveke saatto olla, minne saatto asiakkaan laittaa istumaan joksikin aikaa, että tämä mahdollisuus, että niinkun melkein voi sanoa, että koko valveillaoloaika voidaan olla ulkona, voidaan syödä ulkona, voidaan valmistaakin se ruoka ulkona -- että sillä tavalla voi sanoa, että elämyksiä itsellekin, mitä ei oo koskaan aikasemmin ollu missään muussa ympäristössä. H9

Kysymys on myös maankäytöstä ja siitä millä tavalla esimerkiksi hoivayksikön ympäristö vastaa sekä asiakkaiden että luonnon tarpeisiin. Minne hoivayksiköt sijoitetaan ja millä tavalla ne mahdollistavat ihmisen luontosuhteen ja ympäristön huomioimisen hyvinvoinnin osatekijänä? Eräs haastateltava toi esille näkemyksensä siitä, että yhteiskunta on erottanut ihmisen ja luonnon toisistaan. Käytännössä tuo erottelu voi tulla esiin arjen valinnoissa, kuten toinen haastateltava toi esille, kun vanhusten kanssa lähdettiin mieluummin asfaltoiduille kävelyteille kuin hieman vaikeampikulkuiseen puutarhaan. Toimintaympäristö on jotakin, johon haastateltavat eivät kokeneet voivansa aina itse vaikuttaa, siihen toivottiin kiinnitettävän huomiota jo suunnitteluvaiheessa. Toisaalta

pientäkään ympäristöä ei koettu esteenä, jos työntekijällä itsellään on halua ja uskallusta kokeilla.

Ja aika paljon mun mielestä niinkun on tehtävissä, että sitä voi kerrostalossakin kasvattaa sipulikukkia ja ehkä kasvattaa omia yrttejä ja salaattia jossain pienoiskasvihuoneessa, että paljon on sellaista, jota voi tehdä, vaikka vain omassa huoneessa, ettei tarvisi olla kovinkaan isot olosuhteet. H3

Toimintaympäristön merkitys oli työntekijöille itselleenkin tärkeä. Ulkoilumahdollisuuksista haluttiin ja osattiin nauttia, kun siihen oli asiakkaiden kanssa mahdollisuus. Toimintaympäristö saattoi tulla haastateltavalle myös yllätyksenä.

Tää ympäristö niinku teki sen vaikutuksen, ja sitte tavallaan se niinku luontohomma, tai tavallaan sillain, että mä niinku koen, että mä saan myös omalle sielulleni ravintoa täällä. H1

Sinervo (1997) kuvaa sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiokulttuurien muutosta ns. toiminnan syvärakenteen käsitteellä, jolla Sinervo tarkoittaa työyhteisön ja työntekijöiden toiminnassa itsestäänselvyyksiksi muuttuneita toimintaa ohjaavia ajattelumalleja ja olettamuksia. Itsestäänselvyyksiksi muodostuneet ajattelu- ja toimintamallit eivät ole helposti tiedostettavissa, mutta muutoksen mahdollistamiseksi näiden olettamusten esiintuominen voi olla ratkaisevaa. Sinervo viittaa Argyriksen ym. (1990) käyttämiin julki- ja käyttöteorioihin, joista julkiteoriolla tarkoitetaan ihmisten itse antamia toiminnan perusteluja kun taas käyttöteoriat ovat todellisia toimintaa ohjaavia, usein tiedostamattomia, teorioita ja olettamuksia. (Argyris ym. 1990, Sinervon, 1997, 193, mukaan.) Haastateltavien kertomuksissa on nähtävissä organisaatioiden syvärakenteiden muutoksia erityisesti suhteessa hoivatyön toimintatapoihin. Luontoavusteisen hoivatyön kehittäminen haastaa haastateltavien kokemuksissa perinteiset hoivatyön syvärakenteet, joissa vanhusten tai vammaisten luontosuhteen ylläpitäminen tai edistäminen ei välttämättä ole keskeinen ja konkreettinen tavoite, tai mahdollistettu konkreettisin käytännön ja toiminnan järjestelyin.

Toiminnan syvärakenteiden muutokset voivat aktivoitua erityisesti kehittämistoiminnassa, jolloin työyhteisö voi toimia kehittämisen voimavarana, mutta myös esteenä totuttujen toimintatapojen kyseenalaistamiselle. Muutosvastarinta voi heikentää uudistuksen tavoitteiden toteutumista tai jopa estää kehittämistoiminnan. Johtamistavalla on todettu olevan suuri merkitys hoitohenkilökunnan osaamisen tukemisessa ja muutosvastarinnan

hallitsemisessa (Aejmelaeus ym. 2007, 376). Riitta Seppänen-Järvelän (2009) mukaan muutuskokemuksiin vaikuttavat myös organisaation tavoitteet muutoksen suhteen eli onko kysymys kokonaisvaltaisesta ja radikaalista muutoksesta vai suhteellisen pienimuotoisesta ja kehityksellisestä muutoksesta. Työntekijä voi kokea muutoksen uhkana myös itselleen, jolloin aiemmasta toimintatavasta luopuminen nostaa tunteet pintaan. Työntekijän kokemusta mahdollisuuksistaan kehittää ja vaikuttaa työhönsä pidetään kuitenkin merkittävänä työn mielekkyyttä lisäävänä tekijänä. Prosessikehittämisen lähtökohtana voidaankin pitää työyhteisön moniäänistä omaa toimintaa tutkivaa ja arvioivaa kehittämiskulttuuria sekä vahvaa identiteettiä ja toimintakykyä muutostilanteessa. Tällöin työntekijät eivät jää yksin muutosprosessin keskellä, vaan saavat tukea ja keinoja muutoksen hallintaan. (Seppänen-Järvelä 2009, 32-38.)

Haastateltavien kokemuksissa luontoavusteisuus on prosessinomainen toimintatapojen muutos, jossa vaihtuvat innostumisen, kokeilemisen, kehittämisen, oppimisen ja oivaltamisen sykli. Keskeisellä sijalla on mahdollisuus suunnitella, kokeilla ja toteuttaa itselle luontevia toimintatapoja ilman epäonnistumisen pelkoa. Oman mielenkiinnon ja innostuksen hyödyntäminen työyhteisössä ja asiakastyössä koettiin pääsääntöisesti positiivisena ja motivoivana. Haastateltavien kokemuksissa luontoavusteisen hoivatyön muutokset eivät tule esille erityisen radikaaleina, joskin toimintaa haastavina näkökulmina. Henkilöstölähtöisyydellä on suuri merkitys myös työyhteisön sitoutumisessa muutoksen suunnitteluun ja toteutukseen. Saija Koskensalmi, Leena-Maija Lauttio ja Kari Lindström (2000) liittävät ns. oppivan organisaation käsitteen työyhteisön innovatiivisuuden kehittämiseen, jonka käytännöllisiksi peruspilareiksi voidaan tiivistää tunne työn hallinnasta, jaetusta visiosta, tiimioppimisesta sekä kyky systemiajatteluun ja oman organisaatiokulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan. (emt. 9-11.) Myös Anita Näslindh-Ylispangarin (2005) mukaan laadukas hoitotyö edellyttää yhteisöllistä työotetta, missä työntekijöillä on mahdollisuus ja myös vastuu henkilökohtaiseen ammatilliseen ja inhimilliseen kasvuun. Työyhteisössä tunnustettu moninainen osaaminen ja erityistaitojen luova hyödyntäminen hoitotyössä auttaa kehittämään paitsi ammatillisuutta myös jaksamaan omassa työssä. (emt., 155-156.)

Haastateltavat näkivät työyhteisöjensä vahvuudeksi erilaisuuden hyväksymisen ja siitä kumpuavan osaamisen rikkautena. Henkilöstön osaamisen valjastaminen organisaation toimintaan lisää haastateltavien mukaan innostumista ja luovuutta. Eräs haastateltava

kertoi, että haluaa arvostaa erilaisia näkemyksiä, eikä ”käännyttää ketään” luontoavusteiseen toimintaan. Toisaalta luontoavusteisuus nähtiin asiana, jonka taakse henkilöstön tulisi sitoutua riittävästi, jotta toiminta mahdollistuisi. Haastateltavat kuitenkin painottivat, että erilaisia työntekijöitä tarvitaan. Kaikkien ei tarvitse viihtyä puutarhassa samalla tavalla, vaan tarvitaan niitäkin työntekijöitä, jotka mahdollistavat toisen työntekijän lähtemisen kasvihuoneeseen. Työntekijöiden erilaisuus näyttäytyy haastateltaville työyhteisön rikkautena. Joku osaa soittaa, joku maalata, joku on hyvä puutarhatöissä ja toinen eläinten kanssa, joku viihtyy pisimpään juttelemassa vanhuksen kanssa ja toinen jaksaa opastaa kärsivällisesti ompelukoneen käyttöä ensimmäistä kertaa ompelua kokeilevalle vammaiselle. Haastateltavien mukaan työntekijöiden erilaisuus monipuolistaa työyhteisön toimintaa, kun jokaisen viikon, päivän tai työvuoron ei tarvitse olla samanlainen. Erilaiset lahjakkuudet pääsevät esille ja erilaisuus voi tuoda myös yllätyksiä. Haastateltavat kokevat, että useammallakin työntekijällä voi olla osaamista, jota mielellään käyttäisi työssään, jos vain saisi mahdollisuuden ja kannustuksen taitojensa hyödyntämiseen. Toisaalta paineita ei haluta lastata kenenkään harteille, työn ei tarvitse olla ”näytön paikka”, vaan siellä voi myös vain käydä tekemässä sovitut työtehtävät.

Se on hyvä asia, jos on niinku monenlaisia ihmisiä, ja hyvä asia, jos löytää niinku sen intohimonsa, mutta onneksi on myös niitä ihmisiä, jotka aattelee, että mä säästän kotiin ne parhaat jutut, et mä käyn vaan töissä. Että ei paineita pidä myöskään semmosiksi tehdä, että pitää olla joku valtava näyttö, että on ollu töissä. Et voi ihan niinku tehdä ne hommat ja olla silti tyytyväinen, että on tehnyt tarpeeks hyvin. H3

5.2.3. Vaikuttavuus, palaute ja työn merkityksellisyyden kokemus

Tässä tutkimuksessa ei perehdytty luontoavusteisen toiminnan vaikuttavuuden tutkimukseen kuin työntekijöiden kokemana osana luontoavusteisen hoivatyön kokonaisprosessia. Kolmas kriittinen piste liittyy kuitenkin oleellisesti luontoavusteisesta hoivatyöstä saadun välittömän ja välillisen palautteen saamiseen. Haastateltaville asukkaiden kautta välittyvä kokemus luontoavusteisen toiminnan hyvinvointivaikutuksista oli konkreettinen ja selvä. Haastateltavien kuvauksissa luontoavusteisen vanhus- ja vammaistyön lähtökohta on asukkaiden hyvinvoinnin edistämässä ja toimintakyvyn tukemisessa. Vanhus- ja vammaistyötä pidettiin lähtökohtaisesti työalueena, jossa asiakaslähtöisyyden merkitys korostuu asiakasryhmän vaatiessa runsaasti ohjausta ja apua

päivittäisissä toimissaan ja arjen toiminnoissa. Haastateltavat kokivat asukkaiden virkistäytyneen, piristyneen ja kuntoutuneen puutarha- ja eläinavusteisen toiminnan yhteydessä. Erityisesti vähäpuheisten tai puhumattomien vanhusten virkistyminen ja tavallista aktiivisempi orientoituminen aikaan ja paikkaan tuli haastateltavien kuvauksissa toistuvasti esille.

Yksikin rouva, joka oli kesällä hyvin levoton, lähetettiin pihalle – niin hän oli erittäin levoton, pitkälle edennyt muistisairaus – et hänellä ei ollut ajatusta siitä, että mitä hän oli tekemässä ja häntä ahisti tosi paljon. No, sitten me suunnattiin pihalle, ovesta ulos, hän katsoi ”täällähän on todella paljon kauniita kukkia” ja sit et ”täällähän voisi pitää juhlat”. Ja kun hän oli ahistunut aivan uuvuksiin semmosissa toistuvissa, pakonomaisissa mietteissä – niin se oli aivan niinku, kappas, että näinkö tää ihminen reagoi, kun hypättiin siitä samasta ympyrästä, tai et siitä päästiin, niin hän puhui ihan eri asioita. Ja aika paljon rauhottukin siinä. H3

Haastateltavat kertoivat, että asiakkaista tuli esille ”ihan uutta” ja että muutokset tuntuivat isoilta ja huomattavilta, vaikka tapahtuma itsessään saattoi olla pieni siirtymä kynnyksen yli pihamaalle tai lampaan ruokkiminen tai silittäminen aitauksessa. Luontoavusteisella toiminnalla nähtiin olevan myös välillisiä vaikutuksia esimerkiksi unenlaatuun ja mielialaan, mikä erityisesti vanhustyöntekijöiden mukaan näkyi vähentyneenä unilääkkeiden tarpeena.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja ympäristötekijöiden välistä suhdetta tutkinut Ulrich (2000) on kehittänyt erityisesti terveydenhuollon toimintaympäristön suunnittelua koskevan teorian (supportive design), jonka mukaan sairauksia ja laitoshoidon seuraavaan stressin vähentämiseen voidaan vaikuttaa hyvinkin konkreettisilla ympäristötekijöillä. Ympäristötekijöillä voidaan vaikuttaa mm. itsemääräämisen ja itsenäisyyden kokemuksiin (vaikuttamis- ja valinnanmahdollisuus), sosiaalisen tuen saamiseen (ihmissuhteet) ja luontosuhteen ylläpitämiseen (luonnon läheisyys). (emt. 53-56.) Ympäristötekijät huomioivan toiminnan toteuttaminen voi terveyden ja hyvinvoinnin lisääntymisen ja asiakastyytyväisyyden lisäksi vaikuttaa työntekijöiden työhyvinvointiin ja – tyytyväisyyteen ja lisätä siten myös alan houkuttelevuutta. Ulrichin arvion mukaan myös toiminnan kustannustehokkuus voi kasvaa, esimerkiksi hoidon tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisääntymisenä tai lääkkeiden vähenemisenä. (emt. 56; Ulrich 2002.) Luontoavusteisen toiminnan vaikuttavuus tuli haastateltavien mukaan työssä usein esille, minkä koettiin vahvistavan myös omaa luottamusta siihen, että työtä tehdään oikeaan suuntaan.

Haastateltavien kokemuksissa tulee selkeästi esille työn merkityksellisyyden vahvistuminen yhtenä työn imua ja motivaatiota lisäävänä tekijänä. Haastateltavat kuvasivat lukuisia käytännön tilanteita, joissa luontoavusteisen toiminnan vaikutukset ja merkitys tulevat näkyviksi ammatillisella tasolla. Haastateltavat pitivät myös organisaation antamaa palautetta ja kannustusta erittäin tärkeänä. Organisaation antama palaute kannustaa ja sitouttaa työntekijää jatkamaan ja kehittämään luontoavusteista toimintaa, jolloin toiminta ottaa ”tuulta alleen” ja alkaa vakiintua osaksi organisaation toimintaperiaatteita. Organisaation taholta palaute voi olla työntekijän kuuntelemista ja vakavasti ottamista esimerkiksi esteettömään liikkumiseen tarpeellisten resurssien arvioinnissa. Työntekijälle annettu vapaus toiminnan omaehtoiseen toteuttamiseen ja arviointiin kuvastaa organisaation sisäistä luottamusta työntekijään ja tämän osaamiseen.

Meillä on hirveen vapaat kädet tässä ympäristön kehittämisessä ja niinku kasvimaan suhteen me ollaan saatu niinku ite suunnitella, että mitä myö laitetaan, minkä verran myö laitetaan, että meille ei oo sanottu itään, et nyt sitä ja sitä, että sillä tavalla niinku ihan, ihan vapaat kädet suunnitella se. Ja muutenkin tänne ympäristöön, että jos jotain parannusta tai rakenteita, no nyt noita penkkejä saatiin tälle kesälle enemmän tuonne ja sillä tavalla, että hyvin on leveät nämä raamit, missä toimia. H6

Luonto tuo haastateltavien mukaan hoivatyöhön lisäarvoa, kuten sosiaalisuutta ja yhdessä tekemistä. Luontoavusteisella toiminnalla on haastateltaville myös kuntouttava ja terveyttä vaaliva merkitys. Elämismailman kokonaisvaltaisuus, merkityksellisyyden kokemus ja elämisen mielekkyys korostuvat vaikuttavuuden kokemuksissa.

Mä nään, et nää (puutarhatyöt) sopii siihen maailmaan missä mä teen työtä ni hirveen hyvin. Ja että sovellusmahdollisuudet on hirveen hyviä ihmisille, jotka ei kauheen hyvin ymmärrä kasvien hoidosta tai kasveista, mutta jos on hyvää tahtoa, niin onnistuu aika kivasti, ja jos ei onnistu, niin sit voidaan tehdä seuraavana vuonna korjauksia, ei se niin vaarallista oo. H2

Haastateltavat tuovat esille innostuksen merkityksen muutosvoimana työyhteisössä laajemminkin. Kun on itse innostunut asiasta, innostus tarttuu myös muihin, niin asukkaisiin kuin työtovereihin, kuten eräs haastateltava totesi. Työstä saatu palaute syntyy arjen pienistä asioista ja tapahtumista. Kun kokemukset ovat hyviä, niistä saa kipinää ja innostusta jatkamaan. Palaute voi olla suoraa, mutta haastateltavien kokemuksissa palaute on otettava vastaan useammin epäsuorasti ja ammatillisen peilin kautta. Tällöin palaute syntyy tilanteissa, joissa työntekijä näkee asiakkaassa myönteisiä reaktioita, kuten

rauhoitumista, ilahtumista tai oppimista. Työn tavoite, asukkaan hyvinvointi, on tällöin saavutettu.

Kun tietää, että asukkaalla on hyvä olla ja kuulee (muilta työntekijöiltä) siitä, että oli rauhallinen ilta, vaikka jotakin tehty ja toimittu porukalla, kyllä se sieltä hyvä mieli tulee itelle. H7

Se taas on niitä niinku päivän tapahtumia, niitä asioita, joissa on tietty suola, tai se, että on niinku, niistä saa paljon niinku innostusta taas jatkaa ja yrittää, koska aina sellasia positiivisia reaktioita ei aina niin helpolla tuu ja ne voi olla ohimeneviä sillä tavalla, et ne on semmosia niinku päivän hyviä hetkiä, mitkä ilahduttaa itseä tosi paljon. H3

Musta on niin ihana nähä, kun asiakkaat kehittyä, esimerkiks semmonen, että jos ei muuten asukas pysty keskittymään oikein mihinkään, ja sitten kun mä näen, että se menee sinne hevosen selkään ja sitten se keskittyy ja kuuntelee ohjeita ja haluaa oppia uutta ja tehdä, ni se on jotenki semmonen, mikä tuo sitä kipinää koko ajan lisää. H8

Mikkola (2005) tuo esille näkökulman, jonka mukaan vanhusten lisäksi ympäristöllä on merkitystä myös organisaatiolle ja työntekijöille, joilla paineet taloudellisten ja niukkenevien resurssien ja tehokkuusvaatimusten keskellä voivat johtaa moraaliseen ristiriitaan ja kuormittumiseen. Vanhuksen ympäristölähtöinen elpyminen edellyttää vuorovaikutusta oman toimintaympäristönsä mahdollisuuksien kanssa ja tässä yhteydessä työntekijöiden rooli korostuu käytännön mahdollistajana ja toimijoina olosuhteiden ja hyvinvoinnin esteellisyyden poistamisessa. Käytännössä vanhusten virkistystoiminnan ja esimerkiksi ulkoiluttamisen tarpeet saattavat kuitenkin törmätä toimintaympäristön asettamiin rajoituksiin ja ehtoihin, jotka kapeuttavat paitsi vanhuksen elinympäristöä, vaikuttavat myös työntekijän mahdollisuuksiin toteuttaa ammattiaan toivomallaan tavalla. (emt. 113-126, ks. myös Aejmelaeus ym. 2007, 377). Myös haastateltavat tuovat esille luonnon mahdollisuudet työhyvinvoinnin edistämässä.

Sitä myö oon joskus niinku ajatellut, että kun tuo hoitotyö on sitte haasteellista ja semmosta raskasta, niin sitte oon miettinyt sitä, että mitenkä sais hoitajan niinku ymmärtämään niinku sitte, että välillähän tuolla puutarhassa voi hoitaja tehdä yksinkin sitä työtä, että tavallaan niinku sitä, että miten se olis niinku semmonen hyväkin päästä sinne ja tekemään tavallaan pois siitä, ja sitte, että mitä se sitte antais työntekijälle itelleen se. --- että sitä ei niin ottais työnä sitte vaan se vois olla ns. hermojen leppuuttamispaikka H6

Luonnosta voi nauttia myös työntekijänä, on ”ihana katsoa rantamaisemia ja käyä tuolla laiturilla”, toteaa eräs haastateltava. Selkävaivoista kärsinyt haastateltava taas toteaa

puutarhatöiden tekevän hyvää ja vetreyttävää. Luontoavusteisessa toiminnassa saa myös toteuttaa itseään. Luontoavusteinen hoivatyö vaatii työntekijältä henkilökohtaisen ja ammatillisen luontosuhteen sekoittumista, osalla enemmän, osalla vähemmän. Välillä voi olla vaikea erottaa työ ja vapaa-aika toisistaan. Toisaalta oman osaamisen jakaminen lisää luottamusta siihen, että asiat voivat hoitua, vaikka itse olisikin enemmän asiaan vihkiytynyt kuin joku toinen. Usealle haastateltavalle, luonnossa ja puutarhassa puuhastelu tai eläinten hoitaminen on luonteva tapa viettää aikaa. Luontoavusteisen toiminnan hyviä puolia on kokemus siitä, että voi itsekkin harrastaa samalla inspiroivassa ympäristössä. Vaikka luontoavusteinen työ vaatii suunnitelmallisuutta ja valmistautumista ja välillä tulee kokemus, ettei aikaa aina olisi, niin tärkeälle asialle löytyy kuitenkin aina aikaa.

Minä saan siitä voimaa ja hyvää mieltä, varmaan niinku kaikki muutkin, ja se on tärkeätä, että saan toteuttaa ihteeni. H7

6. LUONTOAVUSTEINEN HOIVATYÖ JA PARADIGMAN MUUTOS?

Tavoitteeni tässä tutkimuksessa oli tarkastella luontoavusteista vanhus- ja vammaistyötä tekevien työntekijöiden henkilökohtaisen luontosuhteen ja hoivatyön ammatillisuuden kosketuspintoja. Millä tavalla luontoavusteinen hoivatyö muodostuu työntekijällä ammatilliseksi osaamiseksi, mikä merkitys on työntekijän omalla luontosuhteella tuossa muutosprosessissa ja miten tätä tietoa voitaisiin hyödyntää luontoavusteisen toiminnan kehittämisessä? Tutkimustuloksena esitän, että luontoavusteisen hoivatyön muutoksessa kyse on prosessin tuottamasta lopputuloksesta, jossa työntekijät, organisaatio ja hoivatyön kohderyhmä, asiakkaat ja asukkaat, ovat jokainen tärkeä osa prosessia. Tutkimukseni mukaan luontoavusteisen hoivatyön muutosprosessin kriittiset pisteet sijoittuvat työntekijän, organisaation ja luontoavusteisen toiminnan välisiin suhteisiin. Keskeinen kriittinen piste on työntekijän luontosuhteen erityispiirteiden tunnistaminen ja niiden huomioiminen luontoavusteisen hoivatyön kehittämisessä. Toinen kriittinen piste sijoittuu työntekijän ja organisaation väliseen suhteeseen, siihen millä tavalla työntekijä saa konkreettisesti toteuttaa itseään organisaatiossa ammatillisesti itselleen merkityksellisellä tavalla. Luontoavusteisessa toiminnassa itsensä toteuttamisen vaatimus on erityinen edellyttäen työntekijältä konkreettista toimintaa luonnonympäristöissä ulkoillen, retkeillen, puutarhassa tai eläinten parissa. Kysymys ei ole siten vain strategisesta ajattelutavasta vaan konkreettisesta hoivatyön muutoksesta, joka laajentaa hoivatyön toimintaympäristöä kirjaimellisesti hoivayksikön käytännön työssä. Kolmas kriittinen piste liittyy työntekijän ja organisaation kykyyn ottaa vastaan luontoavusteisesta hoivatyöstä tulevaa palautetta ja tarttua siihen organisaation toimintaa vahvistavalla ja ammatillisella tavalla. Työntekijän tausta ja lähtökohdat eivät välttämättä ole ratkaisevaa lopputuloksen kannalta, vaan se millä tavalla prosessissa pystytään virittämään työntekijän osaaminen, motivaatio ja innostus osaksi työyhteisöä ja organisaation toimintaa erilaisista taustoista huolimatta.

Haastatteluaineistosta tuottamani hoivatyön toimijuutta kuvaavat mallitarinat luontolähtöisen osaajan, ammatillisen kokeilijan ja ekokriittisen kehittäjän toimijuudesta kuvaavat hoivatyöntekijöiden tulokulmia luontoavusteiseen hoivatyöhön. Mallitarinoiden perusteella on nähtävissä erityisesti erilaisista luontosuhteista kumpuavia juonia, jotka vaikuttavat siihen millä tavalla luontoavusteinen toiminta otetaan ammatillisesti haltuun. Koulutustaustalla ja työhistorialla oli aineistossa oma merkityksensä, mutta ehkä hieman

yllättäenkin tämä näkökulma ei saanut sellaista painoarvoa kuin sille ennako-oletuksena ja tutkimuskysymyksissä annoin. Luontoavusteisuus ei ole haastateltavien kokemuksissa perinteinen sosiaali- ja terveysalan koulutuksen sisältö, vaan oppia haetaan erilaisilta kursseilta, koulutuksista, usein erilaisten kehittämisprojektien ja hankkeiden tuottamina. Kuvaamani mallitarinat eivät päde joka paikassa ja ajassa – ne ovat sidoksissa ympäröivään kulttuuriin, elämäntapaan ja elin- ja luonnonympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin. Niitä ei voi siten ottaa annettuina tai pitää lähtökohtana minkään yksittäisen organisaation kehittämisessä. Sen sijaan ne auttavat ymmärtämään erilaisuuden, taustan ja toimintaympäristön merkitystä siihen, millä tavalla meistä kukin suuntautuu ympäristöönsä, omalla henkilökohtaisella tavallaan. Organisaation tasolla tämänkaltainen ymmärrys on ensiarvoisen tärkeää, mikäli organisaatiota kehitetään asiakaslähtöisesti ja työntekijöiden kokonaisvaltaista osaamispotentiaalia arvostaen.

Mikä sitten tekee luontoavusteisen hoivatyön haltuunotosta erityislaatuista suhteessa muuhun organisaation kehittämistoimintaan? Luontoavusteisuus ei ole määriteltävissä vain ammatillisista lähtökohdista käsin, vaan se liittyy myös arvostuksiin ja arvoihin, jotka koskettavat työntekijää itseään työnkuvasta riippumatta. Haastateltaville luontoarvot olivat hyvin henkilökohtaisia ja konkreettisia kokemuksia luonnon merkityksestä osana arkea ja henkilökohtaista hyvinvointia. Vaikka luonto nähtäisiinkin enemmän itseisarvona kuin ihmisen hyvinvoinnin tuottajana, on luonnon välineellistämistä esimerkiksi virkistyksellisinä, kulttuurisina tai esteettisinä arvoina vaikea päästä erilleen (Piispa 1994, 40-41). Onkin syytä kysyä missä määrin luonnon ja ihmisen välisen suhteen määrittelyssä tarvitaan arvon suuntaa osoittavia määritelmiä? Onko niitä mahdollista edes määritellä yksiselitteisesti? Voisiko ihmisen ja luonnon välinen suhde muodostua vuoropuheluksi, missä kummallakin osapuolella on oma erillinen äänensä? Tästä näkökulmasta katsottuna sanonta ”niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan” saa uuden merkityksen. Luonto ei ole ainoastaan hiljainen, vastaanpanematon ja suojeltava kohde, vaan vuoropuhelun osapuoli, joka vastaa ihmisen toimiin.

Haastateltavien kokemuksissa luonto näyttäytyy vahvasti hoivatyön menetelmänä ja ennen kaikkea hyvinvointia tuottavana ympäristönä. Myös sosiaali- ja terveysalan näkökulmasta luontointerventioiden merkitystä tarkastellut Salonen (2012) tuo esille luontointerventioiden mahdollisuudet hoiva-alalla. Salosen mukaan luontointerventioiden etuna on niiden suhteellinen edullisuus verrattuna esimerkiksi teknologisiin kehittäymiin.

Salonen (2012) toteaa myös, että toimintatavat ovat melko helppoja omaksua, vaikka vaativatkin uudenlaista ajattelutapaa. (emt. 244.) Tutkimukseni vahvistaa Salosen ajatusta luontointerventioiden mahdollisuuksista osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Haastateltavieni kokemukset osoittavat, että luontoavusteisuus edellyttää työntekijöiltä etenkin toiminnan alkuvaiheessa tietoa ja taitoa enemmän innostusta ja uskallusta tarttua uuteen. Luontoavusteisessa hoivatyössä ammatillinen osaaminen ammentuu työntekijän henkilökohtaisesta luontosuhteesta. Työntekijän oma kosketuspinta luontoon, ympäristöön ja hoivatyöhön joutuu uudelleen määrittelyn alle näiden ulottuvuuksien yhdistyessä hoivatyötä toteuttavan organisaation tavoitteissa. Tutkimukseni osoittaa, että organisaation huomioidessa työntekijän erityisosaamisen ja vahvuudet myös ammatillisen osaamisen ulkopuolelta, voi sekä organisaatio että työntekijä hyötyä. Osalle työntekijöistä luontoavusteisen hoivatyön toteuttaminen on luontevampaa ja luonnollisempaa kuin toisille. Organisaation tuki muutosprosessissa ja luontoavusteisen toiminnan haltuun ottamisessa on siten oleellinen. Tuki voi olla mahdollisuuksia kouluttautumiseen, toimintaan ja oman työn kehittämiseen erityisesti luontoavusteisissa näkökulmissa ja menetelmissä.

Luontoavusteisen hoivatyön kehittämisessä työntekijöiden merkitys toiminnan toteuttamisessa korostuu. Oma kiinnostukseni tässä tutkimuksessa kohdistuu kuitenkin yksittäisen työntekijän tai organisaation kehittämistä laajemmalle. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen aineistoa kokoava kysymys on, onko haastateltavien kertomuksissa löydettävissä viitteitä laajemmasta muutoksesta työntekijöiden omassa luontosuhteessa tai ammatillisessa hoivatyössä. Näkökulmaa voisi lähestyä paradigma-käsitteen avulla. Paradigma-käsitteen isänä pidetään filosofi Thomas Kuhnia, jonka määrittelemänä paradigmatella tarkoitetaan olemassa olevaa peruskäsitystä, mallia tai viitekehystä, jota ei lähtökohtaisesti kyseenalaisteta. Paradigman käsite on sittemmin laajentunut myös tiedeyhteisön ulkopuolelle maallikko-käyttöön. (Helenius 2012, 52-53.) Leena Helenius (2012) tarkastelee paradigman käsitettä erityisesti ympäristöajattelun näkökulmasta. Nykyistä modernia maailmankuvaa hallitsee Heleniuksen mukaan ns. kokonaisvaltaisen paradigman näkökulma, missä kestäväällä kehityksellä ja ympäristönsuojelulla on keskeinen rooli yhteiskunnallisten ajattelu- ja toimintatapojen tulevaisuuteen suuntaamisessa. Helenius viittaa Meadowsiin (1989, Heleniuksen 2012 mukaan) esittäessään paradigman muuttamiseen vaadittavia olosuhteita. Meadowsin mukaan vanhan paradigman kyseenalaistaminen ja sen muuttamisen perusteleva sekä yksilö-, että

yhteisön tasolla vaatii kärsivällisyyttä ja sinnikkyyttä. Helenius (2000) kuvaa paradigman muutoksen eri vaiheita olemassa olevan paradigman kriisiytyessä ja edellyttäessä uudenlaista ajattelu- ja toimintatapaa. Uuden ja vanhan ajattelu- ja toimintatavan kokeilemisen ja vertailun kautta syntyvä kokemus ongelman ratkaisemisesta voi synnyttää muutkokokemuksen, jota on verrattu jopa kääntymyskokemukseen (Kuhn 1994, 161). Haastateltavien ajatukset ja kokemukset hoivatyön sisällöstä ja luontoavusteisuuden merkityksestä osana hoivatyötä antavat viitteitä siitä, että jonkinlainen ajattelu- ja toimintatavan muutos on realisoitunut tai realisoitumassa sekä haastateltavien että näiden organisaatioiden tasolla. Sosiaalitieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna yksittäisen organisaation tasolla tapahtuva ajattelu- tai toimintatavan muutos ei ole kuitenkaan vielä yhteiskunnallisesti erityisen vahva. Aineistoni suhteen onkin mielenkiintoista kysyä, mistä paradigman muutoksesta luontoavusteisen hoivatyön kehittämisprosessissa oikeastaan on kysymys? Onko kyse ensisijaisesti ihmisen luontosuhteen muutoksesta vai hoivatyön muutoksesta? Entä missä määrin haastateltavat reflektoivat luontoavusteista hoivatyötä luontolähtöisesti tai ekososiaalisesti määriteltynä?

Tutkimuksessani haastateltavat kuvasivat luontosuhteensa muuttuneen vain hieman, monella luonto ja ympäristö olivat enemmän tai vähemmän osa henkilökohtaista arkea ja elämää ilman luontoavusteista hoivatyötäkin. Sen sijaan luonnon ottaminen tavoitteelliseksi osaksi hoivatyötä on aineistossani muutoksen ytimessä. Tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat ovat käsitykseni mukaan enemmän tai vähemmän tietoisesti osa paradigman muutosprosessia erityisesti hoivatyössä esiin tulevan ihmisen ja luonnon välisen suhteen uudelleen määrittelyssä. Kuhn on todennut, että uuden paradigman syntyminen on todennäköisempää tilanteessa, missä toimintaan sitoutunut yksilö on nuori tai uusi alalla (1994, 154). Aineistoni perusteella luontoavusteisen hoivatyön kehittäminen ei ole kuitenkaan työuran pituuteen tai ikään sitoutunut. Haastateltavien kohdalla toiminnan muutos kohdistuu ennen kaikkea käytännön hoivatyöhön, jonka luontoavusteiseen kehittämiseen haastateltaville oli mallitarinoiden perusteella eri tavoin olemassa olevia valmiuksia ja edellytyksiä. Aineistossani paradigman muutos vaikuttaa liittyvän ihmisen, luonnon ja toimintaympäristön väliseen vuorovaikutukseen, missä yksilön ajattelu- ja toimintatavat laajenevat, vapautuvat ja suuntautuvat organisaation uudenlaisiksi voimavaroiksi, jolloin muutosvoimat kohdistuvat myös hoivatyön paradigmoihin.

Sosiaali- ja terveysala on yhteiskunnallisen ja sosiaalitieteellisen kehittämisen suhteen eturintamassa kohdatessaan laajalla otannalla ihmisiä eri toimintaympäristöissä. Erityislaadustaan johtuen sosiaali- ja terveysalalla toiminnan kehittäminen edellyttää paikallisia toimia siellä, missä asiakas kohdataan omassa elin- ja toimintaympäristössään. Tutkimukseni osoittaa mielestäni, että erityisesti sosiaali- ja terveysala voisi hyötyä aiempaa vahvemmin mm. Lönnqvistin ym. (2005) ja Puusan ja Reijosen (2010) kuvaamien aineettoman ja inhimillisen pääoman hyödyntämisestä organisaationsa kehittämisessä alan erityisluonteen vuoksi. Kyse ei ole vain luontoavusteisen toiminnan kehittämisestä, vaan yleisellä tasolla siitä, että organisaatiossa annetaan työntekijälle aiempaa enemmän vaikutusmahdollisuuksia ja resursseja toiminnan kehittämiseen.

Sosiaali- ja terveysalalla vallitseva yksilön ja yhteiskunnan välinen etäisyys on haaste, jonka haltuun ottamisessa tarvitaan erityisiä työkaluja. Voi olla vaikea hahmottaa vanhusten vai vammaisten asumispalveluyksiköissä toteutetun luontoavusteisen toiminnan yhteiskunnallisesti tai ekologisesti merkityksellisiä yhteyksiä. Tämän tyyppisten etäällä olevien yhteyksien määrittelyssä voi auttaa Niklas Luhmann (1990), joka kuvaa ympäristön ja yhteiskuntajärjestelmän välistä suhdetta kommunikaatioon perustuvana vuorovaikutuksena. Luhmannin näkökulmassa kommunikaatio on yksinomaan yhteiskunnallinen operaatio (emt., 68). Tällä Luhmann tarkoittaa sitä, että ympäristö itsessään ei kommunikoi yhteiskuntajärjestelmän kanssa vaan tekee itsensä tietäväksi tuottamalla ärsykeitä, jotka resonoivat yhteiskuntajärjestelmässä käynnistäen kommunikaation. Saavuttaakseen Luhmannin kuvaaman ”ekologisen kommunikaation” tason yhteiskunnassa on kehityttävä jonkinlainen ”ekologinen tietoisuus”, josta on Luhmannin mukaan vielä runsaasti matkaa yhteiskunnallisesti vaikuttavaan kommunikaatioon. Tietoisuuden mahdollisuudet käynnistää kommunikaatioprosesseja ovat rajalliset ja riippuvat siitä kohdistuuko tietoisuus ymmärrettävien rakenteiden muuttamiseen vai ”kohinaan”, jolla ei ole kommunikatiivista resonanssia kohteeseensa. (Luhmann 1990, 69-70.) Luhmann painottaa, että ns. ekologinen kommunikaatio joutuu joko hyväksymään kytkentänsä yhteiskunnallisiin muotoihin tai hyväksymään negaation kautta esitetyn kieltämisen. (emt. 70). Luhmann määrittelee yhteiskunnallisessa järjestelmässä keskeiset ns. funktiojärjestelmät, kuten talouden ja koulutuksen itsenäisiksi järjestelmiksi, jotka resonoivat toisiinsa nähden. Tällä Luhmann tarkoittaa, että esimerkiksi talous ja koulutus ovat sinänsä itsenäisiä yhteiskunnallisesti rakentuneita järjestelmiä, joita määrittelevät näiden järjestelmien sisäiset koodit järjestelmän tarkoituksesta tai

päämäärästä. Talous ja koulutus liittyvät kuitenkin myös toisiinsa, koska talous vaikuttaa siihen millä tavalla esimerkiksi koulutus on järjestetty, nämä järjestelmät ikään kuin resonovat toinen toisiinsa nähden. (Luhmann 1990, 91-93.) Paikallisella tasolla tapahtuva hoivatyön toiminta voi Luhmannin teoriaa mukaillen resonoida yhteiskunnassa ja tuottaa kohinan sijaan myös rakenteellista vaikuttavuutta. Tutkimuksen keinoin voidaan tuottaa tietoa niistä ”ärsykeistä”, joita luontoavusteinen toiminta kohdistaa toimintaympäristöönsä. Vaikka organisaation tasolla tietoisuus olisi lähinnä kohinaa, josta on vaikea nähdä rakenteellisia yhteyksiä, voi tuo kohina itsessään olla ärsyke, joka aiheuttaa yhteiskunnallisesti mielenkiintoisia, kauaskantoisempiakin tulokulmia esimerkiksi ihmisen ja luonnon välisen suhteen kehityksestä ja muutoksesta, ei vain yksittäisten yksiköiden kohdalla, vaan laajemmin yhteiskunnassa ja suhteessa Luhmannin kuvaamiin funktiojärjestelmiin.

Tässä tutkielmassa en ole ottanut keskiöön varsinaisia hoiva- ja hoivatyön paradigmoja, vaan olen ollut kiinnostunut tutkimaan onko luontoavusteisen toiminnan haltuun ottamisessa havaittavissa jonkinlaista paradigmaattista muutosprosessia ihmisen henkilökohtaisessa ja hoivatyön ammatillisessa luontosuhteessa. Esitän, että luontoavusteisen hoivatyön toteuttaminen edellyttää uudenlaista ajattelutapaa hoivatyötä tekevältä työntekijältä ja organisaatiolta. Kyse ei ole kuitenkaan passiivisesta hoivatyöhön kohdistuvasta muutoksesta vaan muutoksesta, jonka haltuunottaminen edellyttää aktiivisuutta ja tavoitteellisuutta sekä työntekijältä että organisaatiolta. Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista lähteä pohtimaan tarkemmin sosiaali- ja terveysalan paradigmoja ja niihin kohdistuvia muutostarpeita erityisesti tulevaisuuteen suuntautuvista ekososiaalisista näkökulmista. Toisaalta mielenkiintoista, vaikkakin haastavaa, voisi olla pohtia myös laajemmassa mittakaavassa ekososiaalisten ajattelu- ja toimintatapojen aiheuttamaa ”resonointia” yhteiskuntajärjestelmän eri osien välillä Luhmannin (emt.) ekologisen kommunikaation näkökulmasta. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että kentällä kohisee ja kuohuu – sosiaali- ja terveysala ei ole olemassa olevaan paradigmaansa suljettu ja muutoksille immuuni kohde. Laajatkin ajattelu- ja toimintatapojen muutokset ovat mahdollisia, mutta ne edellyttävät askeleita pois päin tutusta ja turvallisesta paradigmasta. Haastateltavien kokemuksissa näyttäisi tulevan esille luontoavusteisen toiminnan kokonaisvaltainen merkitys organisaation toimintaa ohjaavana tarkoituksena. Vaikuttaisi siltä, että luontoavusteisuus tarjoaa organisaatiossa yhteisen ymmärryksen tilan, missä työntekijän, organisaation ja asukkaan välinen raja hälvenee. Luonto tarjoaa maaperän,

joka jaetaan konkreettisesti, mutta myös symbolisesti riippumatta siitä, nähdäänkö luonto siitä itsestään vai ihmisestä käsin. Onpa hoivatyöntekijöiden näkökulma luontoon asiakaslähtöinen tai omista intresseistä kumpuava, se silti tuottaa tilan, jossa luonnolla on olemassa oma erityinen arvo ja merkitys sekä työntekijän, että asukkaan kokemusmaailmassa.

Kati Närhi (2015) toteaa elinympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin välisen suhteen paikantuvan varsin heikosti osaksi nykyisiä sosiaali- ja terveystalvveluja (emt., 325). Tutkimukseni osoittaa, että paikallisesti ihmisen ja luonnon välisen suhteen reflektointinen osaksi sosiaali- ja terveystalvveluja on kuitenkin mahdollista ja jo olemassa olevaa todellisuutta. Keskustelu erityisesti vanhusten laitoshoidon puutteista on vilkasta ja aktiivista ja kertoo sinänsä yhteiskunnallisestikin havaitusta tarpeesta arvioida vallitsevan paradigman soveltuvuus nyky-yhteiskuntaan tai sosiaalisesti ja ekologisesti hyväksyttävään arvomaailmaan. Mutta todellinen keskustelu ekososiaalisen paradigman sisällöstä ei vielä tunnu olevan erityisen aktiivista – esimerkiksi vanhusten hoivan tai vammaisten oikeuksista käytävä keskustelu ei vielä yllä paradigman ytimeen, sinne mistä käsin paradigmaa muutettaisiin vahvasti ja vakaasti sisältäpäin. Esitän tutkimukseni perusteella, että nykyinen paradigman kuori on kuitenkin halkeilemassa ja alta paljastuva ”uusi paradigma” vaatii aktiivista tutkimusta. Uusien käytäntöjen näkyväksi tekeminen ja aktiivinen kehittäminen voi avata näkymiä aiempaa kestävämpään tulevaisuuteen myös yhteisöjen ja laajempien yhteiskunnallisten toimintojen osalta. Maaria Leinosen (1983) runossa henkilö kokee kaipuuta riihirinteeseen, saunakamariin. Veikkaan, ettei ”riihirinne” ole kovin monelle lukijalle tuttu näkymä. Oleellista ei lienekään ymmärtää luonnon- ja elinympäristön pysyvyyttä tietyssä ajassa vaan sen muutosta. Tasapaino ihmisen, luonnon ja elinympäristön välisen suhteen vuoropuhelussa on oleellisempaa kuin se mihin maisemaan itse kukin kaippaa. Tuo maisema voi kuitenkin olla lähtökohta ja innoittaja vuoropuhelulle, ja siksi niin tärkeä.

LÄHTEET

- Aejmelaeus, R., Kan, S., Katajisto, K-R. & Pohjola, L. 2007. Erikoistu vanhustyöhön. Osaamista hyvään arkeen. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy.
- Besthorn, F.H. 2013. Radical equalitarian ecological justice. Teoksessa Mel Gray, John Coates ja Tiani Hetherington (toim.). Environmental Social Work. New York: Routledge, 31-45.
- Borgman, M., 1998. Miten sosiaalialan työntekijöiden ammatilliset tulkinnat rakentuvat? Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 95. Helsinki: Stakes.
- Dominelli, L. 2012. Green social work. From Environmental Crises to Environmental Justice. United Kingdom: Polity Press.
- Helminen, J. (toim.), 2005. Hyvinvoinnin rakentajat. Näkökulmia hyvinvointityön ja sen edellyttämän ammatillisen osaamisen kehittämistarpeisiin Uudellamaalla. Hyvinvoinnin rakentajat –projekti. Euroopan sosiaalirahaston ESR tavoite 3-ohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B raportteja 30. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Hetherington, T. & Boddy, J. Ecosocial work with marginalized populations. Teoksessa Mel Gray, John Coates ja Tiani Hetherington (toim.). Environmental Social Work. New York: Routledge, 46-61.
- Heikkinen, H.L.T., 2001. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Chydenius-instituutin julkaisuja 3/2001. Jyväskylä: PS-kustannus, 116-132.
- Helenius, L. 2012. Paradigman muutos kestävän elämäntavan ja kulttuurin pohjana. Teoksessa Tuula Helne ja Tiina Silvasti (toim.). Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 50-63.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Holloway, I. & Freshwater, D. 2007. Narrative Research in Nursing. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna

- Ruusuvuori ja Liisa Tiittula (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189-222.
- Hyvärinen, M. 2004. Eletty ja kerrottu kertomus. Sosiologia 4, 297-309.
- Hyvärinen, M. 2006. Kerronnallinen tutkimus.
http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf.
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Janhonen, S. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.), 2005. Kohti asiantuntijuutta. Oppiminen ja ammatillinen kasvu sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Jokinen, P. 2012. Monitieteisyys ja integroivat käsitteet ympäristösosiologian näkökulmasta. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä ja Timo Vuorisalo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 211-220.
- Jäppinen, J-P, Tyrväinen, L., Reinikainen, M. & Ojala, Ann. 2014. Luonto lähelle ja terveydeksi. Ekosysteemipalvelut ja ihmisen terveys Argumenta-hankkeen (2013-2014) tulokset ja toimenpidesuositukset. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 35/2014. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala ja Kari E. Nurmi (toim.). Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41-67.
- Koskensalmi, S., Lauttio L-M. & Lindström, K. 2000. Innovatiiviseksi työyhteisöksi voi kehittyä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Kuhn, T. 1994. Tieteellisten vallankumousten rakenne. Helsinki: Art House.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Chydenius-instituutin julkaisuja 3/2001. Jyväskylä: PS-kustannus, 26-43.
- Lehtinen, A. 2003. Johdanto: ympäristö, yhteisö ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.). Oikeudenmukaisuus ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus, 9-31.
- Lehto, A. Green care osaksi sosiaalityötä? Luontoon tukeutuvat työmenetelmät ja

paikallinen erityisyys. Pro gradu –tutkielma. Lapin yliopisto.
http://www.gcfi.fi/file/original/lehto_gradu_green+care.pdf?fileId=29760.

- Lehtomaa, M. 2005. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Juha Perttula ja Timo Latomaa (toim.). Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy, 163-193.
- Leinonen, M. 1983. Jos näkisit, rakastaisit. Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Lindén, L. 2003. Menneiden aikojen puistoja ja puutarhoja. Teoksessa Erja Rappe, Leena Lindén ja Taina Koivunen (toim.). Puisto, puutarha ja hyvinvointi. Helsinki: Viherympäristöliitto ry, 11-20.
- Luhmann, N. 2004. Ekologinen kommunikaatio. Helsinki: Gaudeamus.
- Lummaa, K., 2012. Johdanto. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä ja Timo Vuorisalo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 171-174.
- Lummaa, K., Vuorisalo, T. & Rönkä, M. 2012. Monitieteisyyden ongelmat ja mahdollisuudet ympäristötutkimuksessa. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä ja Timo Vuorisalo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 263-271.
- Lönnqvist, A., Antola, J. & Kujansivu P. Aineettoman pääoman johtaminen. Oitmäki: JTO-palvelut Oy.
- Löytönen, T. 2007. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdat.
<http://www.xip.fi/tutkija/0402b.htm>
- Massa, I. 2012. Kestävän kehityksen yhteiskuntapolitiikka. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä ja Timo Vuorisalo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 221-232.
- Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Helsinki: International Methelp Ky.
- Metsämuuronen, J. 2001. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Metodologia-sarja 1. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mikkola, A. 2005. Ympäristö vanhuksen hoitajana. Teoksessa Eija Noppari ja Paula Koistinen (toim.). Laatu Vanhustyöhön. Tampere: Tammi, 113-135.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Niiniluoto, I. 2000. Luonnon arvo ja ihmisen vastuu. Teoksessa Arto Haapala ja Markku

- Oksanen (toim.). Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus, 55-67.
- Nissinen, S. 2011. Green care –palvelutoiminnan mahdollisuudet Etelä-Savossa. Esiselvitys. Hoiva-alan yritysten kartoitus. Mikkelin ammattikorkeakoulu. http://api.ning.com/files/j42LvGiVS1HP1Jq7tPbNQrdGbvUHU0FskVTVMXqg2coI3a17WoI4vrf5nd5wlgONaofg728HqiuY8vCxHaa2fNdaftAKxSYo/GC_hoivayritystenkartoitus_loppuraportti.pdf
- Närhi, K. 2004. The Eco-social Approach in Social Work and the Challenges to the Expertise of Social Work. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 243. University of Jyväskylä.
- Närhi, K. 2015. Ekososiaalinen viitekehys sosiaalityössä. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus, vol 23 (3) 2015, 322-328.
- Närhi, K. & Matthies, A-L., 2001. What is the ecological (self-)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Kati Närhi ja Dave Ward (toim.). The eco-social approach in social work. Jyväskylä: SoPhi, 16-53.
- Näslindh-Ylispangar, A. 2005. Vanhuksen olemassaolon kokemuksen vahvistaminen yhteisössä. Teoksessa Eija Noppari ja Paula Koistinen (toim.). Laatu Vanhustyöhön. Tampere: Tammi, 147-160.
- Partanen, U., Lilja, T., Kurppa, S. ja Soini, K. 2006. Farming for health in Finland. Teoksessa Jan Hassink ja Mjken van Dijk (toim.). Farming for health, Hollanti: Springer, 135-146. http://library.wur.nl/frontis/farming_for_health/11_partanen.pdf.
- Perttula, J. 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula ja Timo Latomaa (toim.). Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy, 115-162.
- Peuraniemi, T. 2012. Luonnollista hyvinvointia. Esisuunnitteluhanke green care –toimintamallin kehittämisestä Muurutvirran hoitokodin kehitysvammaisille asukkaille. Opinnäytetyö (YAMK). Turun ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala, kuntoutuksen koulutusohjelma.
- Pietarinen, J. 2000. Ihmislähtöiset luontoarvot ja luonnon omat arvot. Teoksessa Arto Haapala ja Markku Oksanen (toim.). Arvot ja luonnon arvottaminen, Helsinki: Gaudeamus, 38-54.

- Piispa, P. 1994. Monta mahdollista huomista. Ympäristökasvatuksen filosofiaa ja esimerkkejä kestävästä elämäntavasta. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Pohjola, A. 2003. Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.). Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 53-68.
- Puusa, A. & Reijonen, H. 2010. Johdanto: Aineeton pääoma organisaation voimavarana. Teoksessa Anu Puusa ja Helen Reijonen (toim.). Aineeton pääoma organisaation voimavarana. UNIpress, 30-42.
- Rajaniemi, J. 2010. Organisaatorakenne ja innovatiivisuus. Tutkimus organisaatorakenteista johtuvista innovatiivisuuden esteistä. Tampere: Tampere University Press.
- Rappe, E. 2005. The influence of a green environment and horticultural activities on the subjective well-being of the elderly living in long-term care. University of Helsinki, Department of Applied Biology, Publication 24. Helsinki: University of Helsinki.
- Ristola, M. 2013. Koira-avusteisen toiminnan lisääminen sosiaalisen työllistämisen työpajalle – vaikuttavuus työyhteisössä. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64968/milla_ristola.pdf?sequence=1.
- Ryan, T. 2013. Social work, animals, and the natural world. Teoksessa Mel Gray, John Coates ja Tiani Hetherington (toim.). Environmental social work. New York: Routledge, 1156-170.
- Sallila, P. & Tuomisto, J. (toim.), 1997. Työn muutos ja oppiminen. Aikuiskasvatuksen 38. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.
- Salonen, K. 2012. Mielen ja luonnon yhteyksiä – eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Teoksessa Tuula Helne ja Tiina Silvasti (toim.). Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 235-247.
- SDG-F 2014. Sustainable Development Goals Fund. <http://www.sdgfund.org>.
- Sedu Aikuiskoulutus, 2013. Green care Etelä-Pohjanmaa esiselvityshanke, loppuraportti. http://issuu.com/jennikoivu/docs/greencare_loppuraportti.
- Seppänen-Järvelä, R. 2009. Työpaikka – yksilö, yhteisö ja organisaatio kehittämisen

- ytimessä. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Katri Vataja (toim.) Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. Jyväskylä: PS-kustannus, 31-50.
- Shepard, B. 2013. Community gardens, creative community organizing, and environmental activism. Teoksessa Mel Gray, John Coates ja Tiani Hetherington (toim.). Environmental social work. New York: Routledge, 121-134.
- Sinervo, T. 1997. Sosiaali- ja terveysalan muuttuvat kulttuurit. Teoksessa Leila Simonen, Marko Elovainio ja Hannu Valtonen (toim.). Sosiaalitutkimuksen valossa. Helsinki: Stakes, 189-202.
- Soini, K., Ilmarinen, K., Yli-Viikari A. & Kirveennummi, A. 2011. Green care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 76 (2011):3, 320-331.
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/greencare/mita/Soini_Yhteiskuntapolitiikka.pdf
- Soini, K. & Vehmasto, E. 2014. Kohti suomalaista Green care -toimintatapaa. Teoksessa Elina Vehmasto (toim.). Green care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa. MTT Taloustutkimuksen julkaisuja Kasvu20, 8-27.
<http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu20.pdf>.
- Squire, C. 2013. From experience-centred to socioculturally oriented approaches to narrative. Teoksessa Molly Andrew, Corinne Squire ja Maria Tamboukou (toim.). Doing Narrative Research. London: Sage Publications Ltd, 45-71.
- Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. California: Sage Publications, Inc.
- Suopanki, A. 2011. Green care sosiaalityön mahdollisuutena. Kandidaatin tutkielma. Lapin yliopisto.
http://www.gcfinland.fi/file/original/suopanki_kandi.pdf?fileId=5584.
- Syrjälä, L. 2001. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Chydenius-instituutin julkaisuja 2/2001. Jyväskylä: PS-kustannus, 203- 217.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus 2014. Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2013. Tilastoraportti 27/2014.
- Ulrich, R.S. 2000. Effects of Healthcare Environmental Design on Medical Outcomes.

- Esitetty Design & Health World Congress & Exhibition (WCDH 2000, Stockholm). <http://www.capch.org/wp-content/uploads/2012/10/Roger-Ulrich-WCDH2000.pdf>.
- Ulrich, R.S. 2002. Health Benefits of Gardens in Hospitals. Paper for conference, Plants for People, International Exhibition Floriade 2002.
<http://archone.tamu.edu/chsd>.
- Valli, K. 2012. Psykologia. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä ja Timo Vuorisalo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 49-56.
- Vehmasto, E. 2014. Green care -palvelutyypit Suomessa. Teoksessa Elina Vehmasto (toim.). Green care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa. MTT Taloustutkimuksen julkaisuja Kasvu20, 8-27. Luettavissa verkkojulkaisuna: <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu20.pdf>.
- Virtainlahti, S. 2010. Hiljainen tietämys ja aineeton pääoma organisaation voimavarana. Teoksessa Anu Puusa ja Helen Reijonen (toim.). Aineeton pääoma organisaation voimavarana. UNIPress, 30-42.
- Volanto, S. 2012. Osaamistarpeiden ennakkoinnista sosiaalialalla. Teoksessa Minna Zechner (toim.). Julkiset sosiaalipalvelut muutoksessa. Markkinat, mittarit ja ennakkointi. Seinäjoki: Anja Mäntylän rahasto, 93-106.
- Vuokila-Oikkonen, P., Janhonen, S. & Nikkonen, M. 2001. Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa: narratiivinen lähestymistapa. Teoksessa Sirpa Janhonen ja Merja Nikkonen (toim.). Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 81-115.
- Vuorisalo, T. 2012. Johdanto. Teoksessa Karoliina Lummaa, Mia Rönkä ja Timo Vuorisalo (toim.). Monitieteinen ympäristötutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 27-30.
- Vähäkangas, K. & Tuomisto, J. 2010. Ympäristöterveyden edistämisen globaaleja ulottuvuuksia. Teoksessa Anna-Maija Pietilä (toim.). Terveyden edistäminen. Teorioista toimintaan. Kuopio: WSOYpro, 53-75.
- WCED 1987. World Commission on Environment and Development: Our Common Future. YK:n raportteja. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.

LIITE 1

OHJEET HAASTATELTAVALLE

Kerro oma kokemuksesi luontoavusteisesta toiminnasta osana henkilökohtaista ja ammatillista kehitystäsi.

Voit kertoa esimerkiksi kouluttautumisestasi, työkokemuksestasi ja päätymisestäsi alalle ja nykyisiin työtehtäviin, sekä siitä millä tavalla luontoavusteisuus on ollut työurasi eri vaiheissa mukana. Toivon kuulevani kokemuksiasi konkreettisesta käytännön työstä, ammatillisesta kasvustasi ja oman luontosuhteesi kehittymisestä. Millä tavalla luontoavusteinen toiminta on vaikuttanut sinuun työntekijänä ja ihmisenä?

Miten alkuun? Kenties helpoin tapa on lähteä kertomaan jostakin aiheeseen liittyvästä kiintopisteestä käsin – esimerkiksi nykyhetkestä tai jostakin itsellesi merkityksellisestä tapahtumasta.

Sana on vapaa – ja sinun!

